

ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΣ

ΥΠΟ

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

M. Gollier
αρχαιολογική επιμελέση
MG

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ.."

1924

Bibliothèque Maison de l'Orient

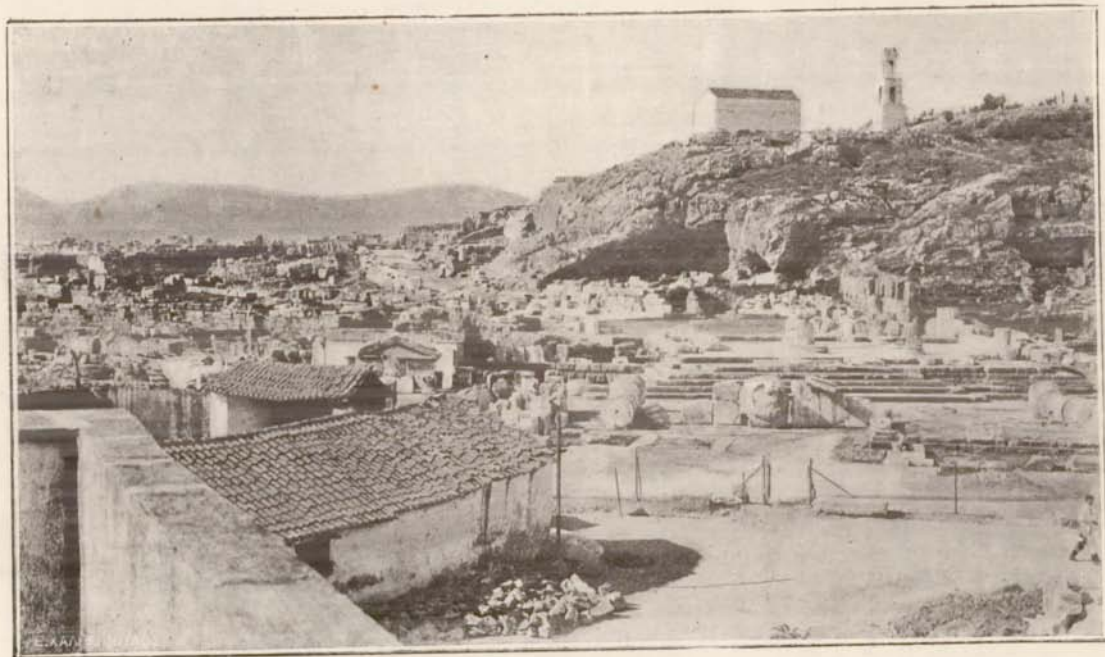
150005

ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

Τοπογραφία

Ἡ θέσις ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Ἐλευσίνας, ὅπου σήμερον ὑπάρχουσι τὰ ἔρεπια τοῦ Ἱεροῦ (εἰκ. 1) ἦτο κατοικημένη, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαί, ἤδη ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, τουλάχιστον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2^ας π. Χ. χιλιετηρίδος· καὶ κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς δὲ καὶ κατὰ τοὺς Γεωμετρικοὺς χρόνους, καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἀρχαιότητα ἐπὶ τῆς ἰδίας θέσεως, καὶ ὑπὸ τὸν λόφον ἐξηκολούθησε νὰ εἶνε ἡ Ἐλευσίς. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ρωμαίων ἡ πόλις ἀνεπτύχθη ἱκανῶς, ὡς ἀποδεικνύουσι τυχαῖα εὐρήματα ἐρειπίων οἰκιῶν τῶν χρόνων τούτων, πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν λόφον ἐπιπέδου ἐκτάσεως, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ σχεδίου θὰ διετηρήθη καὶ ἡ Ἐλευσίς, ὡς καὶ αἱ περισσότεραι ἀρχαῖαι πόλεις καὶ κατὰ τοὺς παλαιότερους βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀλλὰ, ὡς ἦτο φυσικόν, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν κατάργησιν τῶν μυστηρίων ἐξέλειπε ὁ λόγος τῆς δόξης καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς Ἐλευσίνας, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου περιορίσθη ἐπὶ τοῦ λόφου, τῆς ἀρχικῆς κοιτίδος τῆς· κακοκτισμένα τεῖχη ἐκ παντοειδοῦς ὑλικοῦ τῶν ἀρχαίων κτιρίων ἀνηγέρθησαν πάλιν πρὸς ἄμυναν τῶν ὀλίγων κατοίκων πλησίον τῶν θέσεων ὅπου εἶναι τὰ ἀρχαιότατα τεῖχη τοῦ Πεισιστράτου καὶ τὰ Μυκηναϊκά, κατὰ τοὺς πολυταράχους χρόνους τῶν ἀγρίων κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδρομῶν τῶν διαφόρων βαρβάρων λαῶν, οἱ ὅποιοι ἢ ἐπιζητοῦντες νὰ καταλύσωσι τὸ κράτος τοῦ Βυζαντίου ἢ χάριν λεηλασίας ἐπέφερον δεινὰς καταστροφὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας λείψανα εἶναι ἴσως μόνον ὁ ἠρειπωμένος πύργος ἐπὶ τῆς κορυφῆς πρὸς Δυσμὰς τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Ἐλευσίνας. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας φαίνεται, ὅτι ἐπὶ μα-

Εικ. 1. Τὰ ἑρείπια τῆς Ἐλευσίνος.

κρούς χρόνους ἦτο σχεδὸν ἔρημος ἡ Ἐλευσίς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ πρὸ πάντων μετὰ τὴν ἔλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Τούρκων ἤρχισε πάλιν νὰ πυκνοῦται ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου λόφου ὁ ἀραιὸς συνοικισμὸς διὰ τῆς προσελεύσεως ἐποίκων ἐκ τῶν γειτονικῶν Ἀλβανοφώνων χωρίων, ἐκ Σαλαμῖνος καὶ ἄλλοθεν, ὅτε δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρχισε νὰ γίνεται σοβαρὰ σκέψις περὶ ἀνασκαφῆς τοῦ Ἱεροῦ, ἐπὶ τῶν ἔρειπίων του κρυπτομένων ὑπὸ παχὺ στρώμα ἐπιχώσεως ὑπῆρχεν ὀλόκληρον πυκνοκατοικημένον χωρίον.

Μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἡ Ἐλευσίς μετετέθη ὀριστικῶς ἀπὸ τοῦ λόφου εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ ἤδη ἡ ἔκτασις τοῦ σχεδίου της εἶναι ἀνωτέρα πάσης ἄλλης προηγουμένης ἐποχῆς, ἡ δ' αὖξουσα εὐδαιμονία τοῦ τόπου χάρις εἰς τὰς πολλὰς καὶ μεγίστας βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, ἡ φυσικὴ ὠραιότης, τὸ ὑγιεινόν, καὶ δροσερὸν κατὰ τὸ θέρος κλίμα, καὶ ἡ πύκνωσις τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῆς προσθήκης πολλῶν Ἑλλήνων φευγόντων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας τὸν ἄγριον Τουρκικὸν διωγμὸν τείνουσι νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν ταχέως μίαν τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Ἱστορία

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ Ἐλευσίς ἦτο πόλις ἀνεξάρτητος μὲ ἰδικὸν της βασιλέα, ἀλλὰ βραδύτερον, περὶ τὸν 8^{ον} ἢ τὸν 7^{ον} π. Χ. αἰῶνα, ἠνώθη μετὰ τῶν Ἀθηναίων, μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, καὶ αὕτη ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ ὑπάρχουσαι ἀνεξάρτητοι πρότερον πόλεις ἐν τῇ Ἀττικῇ, διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ὁποίων ἀπετελέσθη ἡ ἐπικράτεια τῆς Ἀττικῆς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, μὲ πρωτεύουσαν πόλιν τὰς Ἀθήνας τόσον ἐξέχουσαν, ὥστε νὰ συγχωνεύσῃ καὶ νὰ ἐπισκιάσῃ τελείως πάσας τὰς ἄλλας, καὶ νὰ νοῆται ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἀπλῶς ὀλόκληρος ἡ ἀποτελοῦσα τὴν Ἀττικὴν ἐπικράτειαν χώρα.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ Ἐλευσίς δὲν ἔχει καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἰδίαν Ἱστορίαν, ἀλλὰ περιλαμβάνεται εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων ἦτο μία τῶν σπουδαιοτάτων ὀχυρῶν θέσεων.

Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν κτεστράφη καὶ αὕτη καὶ ἐπυρπόληθη, ὅπως καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐπὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου θὰ ὑπέφερον ἐκ τῶν ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ δηώσεων ὡς εὐρισκομένη ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου πρὸς τὸν ἐχθρὸν σημείου. Ὀλίγον μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἔχει ἐπὶ τινα χρόνον ἰδιαίτερος σπουδαῖον μέρος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν, διότι ἐκεῖ κατέφυγον οἱ Τριάκοντα Τύραννοι ὅπως ἀσφαλέστερον ἀμυνθῶσι κατὰ τοῦ Θρασυβούλου ἐτοιμαζομένου νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἐκ τῆς Φυλῆς, τοῦ γνωστοῦ ἐπὶ τῆς Πάρνηθος Ἀττικοῦ φρουρίου. Ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ὡς σπουδαῖον φρούριον καὶ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ὡς ἔνδοξον προάστειον ἐξηκολούθει πάντοτε νὰ εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τῶν Ἀθηνῶν ἢ Ἐλευσίς. Μολονότι δὲν μαρτυρεῖται ρητῶς θὰ ὑπέστη καὶ ἡ Ἐλευσίς τὴν σκληρὰν τύχην τῶν περισσοτέρων Ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τὴν ἀγρίαν ἐπιδρομὴν τῶν Γότθων ὑπὸ τὸν Ἀλάρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ὑπὸ τινων ἱστορικῶν καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἱεροῦ.

Λατρεία Δήμητρος καὶ Κόρης, μυστήρια

Ἀλλὰ τῆς Ἐλευσίνος ἡ παγκόσμιος φήμη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐν αὐτῇ λατρείαν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, καὶ τὰ συναφῆ πρὸς ταύτην Ἐλευσίνια μυστήρια, καὶ ὄχι εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἱστορίας. Ἡ λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ τὰ μυστήρια προσεῖλκον ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη εὐλαβεῖς προσκνητὰς ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ κατὰ τινα ἐποχὴν, ἐπὶ τῆς Ρωμαιοκρατίας, ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου εἰς Ἐλευσίνα. Αἱ λαμπραὶ ἑορταὶ καὶ ἡ μεγίστη χαρὰ τῶν παραστάντων εἰς ταύτας καὶ ἀποκομισάντων βεβαίαν τὴν πίστιν, ὅτι διὰ τῆς μυσήσεως ἐξησφάλισαν τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον, ἢ τηρουμένη μυστικότης περὶ τῶν ἰδιαίτερων τελετῶν, προυκάλουν εἰς πάντας ἄπειρον σεβασμὸν καὶ ἐγέννων τὸν πόθον νὰ μεταβῶσι καὶ ἐκεῖνοι ταπεινοὶ προσκνηταὶ εἰς τὸ Ἱερὸν τῶν θεῶν καὶ μνούμενοι νὰ ἐπιτύχῃσι τὰ ἴδια εὐεργετήματα παρὰ τούτων. Καὶ ὁ σεβασμὸς ἦτο γενικός, καὶ ἡ πίστις εἰλικρινής, του-

λάχιστον κατὰ τοὺς καλλίστους χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἄνδρες σοφοί, ὑψηλαὶ διάνοιαι, ὅπως ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς ὁ Πίνδαρος καὶ ἄλλοι μεγάλοι Ἕλληνες ἐπιζητοῦσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσωσιν εἰς τὰ συγγράμματα τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν πίστιν τῶν εἰς τὰ θαυμαστά μυστήρια τῆς Ἑλευσίως.

Δυστυχῶς ἡμεῖς σήμερον πολὺ ὀλίγα, μᾶλλον δὲ οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν περὶ τῆς οὐσίας τῶν μυστηρίων, περὶ τῶν ἰδεῶν αἵτινες ἀπετέλουν τὴν βᾶσιν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν, ὡς καὶ περὶ τῶν πράξεων διὰ τῶν ὁποίων ἐξεδηλοῦντο καὶ ἐπεβάλλοντο. Ἡ ἄκρα μυστικότης, τὴν ὁποίαν ὑπεχρεοῦντο νὰ τηρήσωσιν οἱ μουσόμενοι περιφρουρουμένη καὶ δι' αὐστηροτάτων διατάξεων ὑπὸ τῶν νόμων τῆς πολιτείας—θάνατος ἦτο ἡ ποινὴ τοῦ τολμῶντος καὶ δι' ὑπαινιγμῶν μόνον ἢ σχημάτων νὰ φανερώσῃ τι τῶν μυστηρίων ἐνώπιον ἀμνήτων—συντέλεσεν ὥστε μόνον ἰσχυαὶ καὶ ἀσαφεῖς εἰδήσεις νὰ φθάσωσι περὶ τούτων μέχρις ἡμῶν. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι ὅτι καὶ αἱ πενιχραὶ αὐταὶ πληροφορίαι προσέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ συγγραφέων τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, οἱ ὅποιοι ἢ δὲν ἐμνήθησαν οἱ ἴδιοι καὶ ἔγραφον περὶ πραγμάτων καὶ εἰς αὐτοὺς ὄχι ἀσφαλῶς γνωστῶν, ἢ φανατικοὶ ὑπερασπισταὶ τῆς νέας θρησκείας ἀπέβλεπον δι' ὅσων ἔγραφον εἰς τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς παλαιᾶς θρησκείας καὶ ἰδίως τῶν Ἑλευσινίων μυστηρίων, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀξιόπιστοι.

Καὶ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν δὲ δυστυχῶς δὲν ἀνεφάνησαν, ὡς ἀνεμένετο, βοηθήματα πρὸς κατανόησιν τῶν μυστηρίων· συντέλεσαν αὐταὶ ἐν τούτοις νὰ ἀποδειχθῶσιν ἀναληθεῖς διάφοροι φανταστικαὶ καὶ περὶ τούτων πληροφορίαι· τὸ πιστευόμενον π.χ. ὅτι τὸ Ἱερὸν εἶχεν ὑπογείους χώρους ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐγίνοντο διάφοροι κρύφιαὶ πράξεις δὲν εἶνε ἀληθές, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἀσφαλῶς οὐδὲν ὑπόγειον κτίσμα συνεχόμενον μετὰ τοῦ Ἱεροῦ· καὶ τὰ λεγόμενα δὲ περὶ πολυπλόκων καὶ παντοίων μηχανημάτων χρησιμοποιουμένων κατὰ τὰς τελετάς, φαίνεται ἐκ τοῦ ἀπλοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἱεροῦ, ὅτι ἦσαν καὶ αὐτὰ φανταστικαὶ προκληθεῖσαι ἐκ τῆς τηρουμένης περὶ τῶν τελετῶν μυστικότητος.

Ὑπὸ τῶν παλαιωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων ὑμνούντων τὰ

μυστήρια εξαίρεται ἡ πίστις, ὅτι οἱ ἐν Ἐλευσῖνι λατρευόμενοι θεοὶ κύριοι τῶν τυχῶν τῆς ψυχῆς μετὰ τὸν θάνατον παρῆχον εἰς τοὺς μινουμένους, καὶ μόνον εἰς τούτους εὐδαίμονα πλήρη γαλήνης διαμονὴν ἐν Ἄδῃ, καὶ πιθανώτατα ἐπὶ τῆς πίστεως ταύτης ἐβασιζέτο κυρίως ἡ δύναμις τῶν μυστηρίων.

Ὅμηρικὸς ὕμνος εἰς Δήμητρα. Περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μυστηρίων ἐν Ἐλευσῖνι καὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ πρώτου Ἱεροῦ τῆς Δήμητρος ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς θέσεως ἔνθα παρέμεινε καθ' ὄλην τὴν ἀρχαιότητα, ἔχομεν εὐτυχῶς διασωθεῖσαν μέχρι σήμερον τὴν μᾶλλον διαδεδομένην, τὴν ἐπισήμως ὡς φαίνεται, ἐν Ἐλευσῖνι ἀνεγνωρισμένην παράδοσιν—ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι παραδόσεις διαφοροτρόπως ἐκθέτουσαι τὰ πράγματα—ὑπὸ τὴν μορφὴν ὕμνου εἰς τιμὴν τῆς Δήμητρος, ὅστις ὡς ἐκ τοῦ ἐπικοῦ εἴδους τῆς ποιήσεως καὶ τῆς γλώσσης του κατελογίζετο εἰς τοὺς Ὅμηρικούς, ἀλλ' ἐποιήθη περὶ τὸν 7ον μόνις π. χ. αἰῶνα.

Συναينوῦντος καὶ τοῦ Διὸς ὁ ἄρχων τοῦ Ἄδου Πλούτων ἀπήγαγε τὴν Περσεφόνην δρέπουσαν μακρὰν τῆς μητρὸς τῆς ἄνθη, εἰς τὸ βασιλείον του ὑπὸ τὴν γῆν. Ἐπὶ ἔννεα ἡμέρας ἡ Δήμητρα κρατοῦσα δᾶδας ἐπλανᾶτο εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἑξαφανισθείσης θυγατρὸς τῆς, ὅτε δὲ παρὰ τοῦ Ἥλιου ἔμαθε τὴν ἀλήθειαν, ἐγκατέλειπεν ὀργισμένη τὸν Ὀλυμπον καὶ περιέτρεχε τὴν γῆν νῆστις μεταμορφωθεῖσα εἰς γραιῖαν γυναῖκα. Ἐν Ἐλευσῖνι φιλοξενηθεῖσα εὐγενῶς παρὰ τοῦ βασιλέως Κελεοῦ ἐλησιμόνησε πρὸς στιγμὴν τὸ πάθος τῆς, καὶ διεσκέδασε διὰ τῶν σκαμμάτων τῆς γραιῖας ὑπηρετρίας Ἰάμβης. Ἐδέχθη τότε νὰ παύσῃ τὴν νηστείαν καὶ νὰ πῆ τὸν *κυκεῶνα*, περιέργον ποτὸν παρασκευασθὲν κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς, καὶ ἀνέλαβεν εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς φιλοξενίας τὴν ἀνατροφὴν τοῦ μικροῦ βασιλόπαιδος Δημοφῶντος. Ἄλλ' ἡ πρόθεσις τῆς θεᾶς νὰ καταστήσῃ τὸν Δημοφῶντα ἀθάνατον ἐματαιώθη, διότι ἡ μήτηρ του παραμονεύσασα καὶ ἰδοῦσα νὰ τίθεται τὸ παιδίον κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὴν πυρὰν ὑπὸ τῆς θεᾶς ἀνεκραύγασεν ἐκ φόβου καὶ προῦκάλεσε τὴν ὄργην τῆς Δήμητρος.

Ἡ θεὰ τότε ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν βασιλικὴν οἰκίαν καὶ ἀποκαλύψασα τὴν ιδιότητά τῆς διέταξε τοὺς Ἐλευσινίους νὰ

τῇ κτίσει ναὸν ἐπὶ τῆς θέσεως, ὅπου παρέμεινε πάντοτε τὸ Τελεστήριον καὶ εἶνε καὶ μέχρι σήμερον τὰ ἐρείπιά του, συγχρόνως δὲ ἐδίδαξε αὐτοὺς πῶς ἔπρεπε νὰ τὴν λατρεύωσι ἐν αὐτῷ διὰ νὰ ἔχωσι τὴν εὐμένειάν της. Κλεισθεῖσα ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἠμποδίζεν ἐν τῇ ὄργῃ καὶ τῇ λύπῃ της τὴν γῆν νὰ παράγῃ καρπούς, ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ ὑπέφερον, ἠναγκάσθη ὁ Ζεὺς νὰ στείλῃ τὸν Ἑρμῆν εἰς τὸν Ἄδην νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Περσεφόνην εἰς τὴν μητέρα της· ἱκανοποιηθεῖσα ἐν μέρει, μολονότι ἢ Κόρη της, φαγοῦσα καρπὸν ῥοιᾶς ἐκ τῶν ἐν Ἄδου, θὰ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ ἐπιστρέφῃ ἐκεῖ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας κατ' ἔτος, ἔπαισε τὴν ὄργην της καὶ ἐπέτρεψε νὰ παράγῃ πάλιν ἡ γῆ καρπούς· τότε ἐκάλεσε καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἑλευσινίων καὶ ἐδίδαξεν εἰς αὐτοὺς τὰ μυστήρια, **τὰ σεμνὰ ὄργια**, περὶ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ὕμνογράφος ἀποφεύγει μετὰ φόβου νὰ εἴπῃ τι, ἀναφέρων τοῦτο μόνον, ὅτι εὐτυχεῖς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εἶνε οἱ μνηθέντες εἰς ταῦτα, διότι μόνον ἐκεῖνοι θὰ διάγῳσι ἡσυχοὶ καὶ εὐδαίμονες μετὰ θάνατον ἐν τῷ σκοτεινῷ Ἄδῃ.

Οὕτω ἰδρῦθησαν τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια. Λατρεία κατ' ἀρχὰς μόνον Ἑλευσινιακῆ, ἔγινε μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑλευσίνος μετὰ τῶν Ἀθηναίων Ἀθηναϊκῆ καὶ κατήντησε διὰ τῆς δυνάμεως τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων πανελληνίως λατρεία.

Ἡ ἑορτὴ μικρὰ καὶ μεγάλη μυστήρια. Τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια ἑορτάζοντο κατὰ τὸν Βοηδρομιῶνα μῆνα τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν σημερινὸν Σεπτέμβριον, ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ ἄστεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐν μέρει ἐν Ἑλευσίνι, ὅπου ἐγίνετο καὶ ἡ εἰδικὴ τελετὴ τῶν μυστηρίων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοξέως, τὸν Ἀνθεστηριῶνα μῆνα τῶν ἀρχαίων, ἀντιστοιχοῦντα μὲ τὸν Μάρτιον, ἑορτάζοντο τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια ἐντὸς τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης τῷ ἐν Ἄγρα, προαστείῳ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰλισσοῦ παρὰ τὸ στάδιον ἢ ἑορτὴ αὕτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο πιθανώτατα ἔξαγνισμὸς καὶ προπαρασκευὴ τῶν μυστῶν πρὸς τὴν τελικὴν μύησιν ἐν Ἑλευσίνι ἀπετέλει τὰ ἐν Ἄγρα ἢ τὰ **μικρὰ μυστήρια**· οὐδεὶς δ' ἐγίνετο δεκτὸς εἰς τὴν τελικὴν μύησιν, ἂν δὲν εἶχε προηγουμένως παρα-

σκευασθῆ καταλλήλως διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ μικρὰ μυστήρια. Ἰκανὸν χρόνον πρὸ τῆς ἑορτῆς ἀπεσταλμένοι ἐξ Ἀθηναίων, οἱ **σπονδοφόροι**, ἐκλεγόμενοι καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ ἀνώτεροι λειτουργοὶ τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας, ὁ **ιεροφάντης** καὶ ὁ **δαδοῦχος**, ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἐλευσινιακῶν γενῶν τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ τῶν Κηρύκων ἀνήγγελλον εἰς τὰς διαφόρους Ἑλληνικὰς πόλεις τὴν προσεχῆ ἑναρξιν τῶν ἑορτῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἴσχυεν μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐκεχειρία, καὶ ἐξησφαλίζετο ἡ ἀκώλυτος μετάβασις εἰς Ἀθήνας πάντων τῶν βουλομένων Ἑλλήνων, καὶ ἂν ἀκόμη ἦσαν κατὰ τύχην ἐμπόλεμοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἢ πρὸς ἄλλους Ἑλληνας. Μετεῖχον δὲ πάντοτε ἱκανοὶ Ἑλληνες τῆς τελετῆς, ἐξ ἧς ἀπεκλείοντο μόνον οἱ βάρβαροι, αἱ δὲ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων πόλεις ἀπέστελλον πολυτελῶς ἐξηρητημένας ἐπισήμους ἀντιπροσωπείας, τὰς λεγομένας θεωρίας. Ἡ ἑορτὴ διήρκει συνήθως ἐπὶ ἑννέα συνεχεῖς ἡμέρας, ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ἡμέραι τῆς περιπλανήσεως τῆς Δήμητρος, ἧτο δὲ ἐκ τῶν μεγαλοπρεπεστέρων Ἀθηναϊκῶν ἑορτῶν καὶ διεξήγετο ὡς ἐξῆς:

Τὴν 14^{ην} ἡμέραν τοῦ Βοηδρομιῶνος οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἱεροφάντην καὶ τὸν Δαδοῦχον μετέφερον παρακολουθούμενοι ὑπὸ πλήθους Ἐλευσινίων ἐν πομπῇ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐλευσίνος, ὅπου ἐφυλάττοντο ἐν ἰδιαίτερω χώρῳ, εἰς ὃν μόνον ὁ Ἱεροφάντης ἐδικαιούτο νὰ εἰσέρχεται, τὰ μυστικὰ **ιερὰ** εἰς Ἀθήνας. Ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου τῆς ὁδοῦ συνωδεύοντο τὰ ἱερὰ καὶ ὑπὸ τιμητικῆς πομπῆς Ἀθηναίων ἐφήβων ἐκκινούσης ἐπὶ τούτῳ ἐκ τοῦ ἄστεως, κατετίθεντο δὲ ἐν Ἀθήναις εἰς τὸ **Ἐλευσίνιον τὸ ἐν ἄστει**, ναὸν τῶν Ἐλευσινίων θεῶν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν. Περὶ τοῦ εἴδους τῶν **ιερωῶν** δὲν ἔχει παραδοθῆ τι βέβαιον, καὶ διὰ τοῦτο μόνον ὡς ὑπόθεσις φέρεται ἡ γνώμη, ὅτι ἦσαν ταῦτα ἰδιαίτερος σεβασταὶ καὶ ἱερὰ εἰκόνες αὐτῶν τῶν θεῶν τῆς Ἐλευσίνος. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐγίνετο ὁ καλούμενος **ἀγυρμός** (δηλαδὴ ἡ συνάθροισις). Κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἀρχοντος βασιλέως συνείρχοντο οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Ποικίλην Στοάν, ὅπου ὑπὸ τοῦ Ἱεροφάντου καὶ τοῦ Κήρυκος (εἰδικοῦ καὶ τούτου λειτουργοῦ τοῦ Ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ) ἀνήγγελλετο τρόπον τινὰ ἢ ἑναρξιν τῶν

μυστηρίων και ἐγίνετο ἡ λεγομένη *πρόρρησις*, δι' ἧς ἐδηλοῦτο ὅτι ἀπεκλείετο τῆς ἐορτῆς «ὅστις τὰς χεῖρας μὴ καθαρὸς, ὅστις φωνὴν ἀξύνετος», δηλαδὴ οἱ φονεῖς καὶ οἱ βάρβαροι, οἱ λαλοῦντες γλῶσσαν ἀκατάληπτον, μὴ Ἑλληνικὴν. Οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἠδύνατο πάντες νὰ μετέχωσι τῶν μυστηρίων, καὶ δοῦλοι ἀκόμη ἂν ἦσαν κατὰ τύχην.

Ἡ μετ' αὐτὴν ἡμέρα ἐλέγετο *ἄλαδε μύσται* (ἦτο καὶ τοῦτο ὁμοίως πρόρρησις τις γινομένη ὑπὸ τοῦ Κήρυκος), κατ' αὐτὴν δὲ οἱ μύσται καταβαίνοντες ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Φαληρικὴν θάλασσαν ἐκαθαίροντο λουόμενοι (ὁ σωματικὸς καθαρμὸς ἐπέφερεν τρόπον τινὰ καὶ τὸν ἠθικὸν καθαρμόν), ἐκάθαιρον δὲ καὶ τὸ εἰς τὴν θυσίαν ὠρισμένον χοιρίδιον.

Τὴν ἐπιούσαν 17^{ην} τοῦ Βοηδρομιῶνος ἐγίνετο ἡ μεγάλη θυσία ἐν τῷ Ἑλευσινίῳ ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐθύετο ὑφ' ἐκάστου μύστου ὁ *μυστικὸς χοῖρος*, τὸ καθαρθὲν ἐν τῇ θαλάσῃ τὴν προηγηθεῖσαν ἡμέραν χοιρίδιον.

Καὶ ἡ ἄλλη ἡμέρα ἡ 18^η ἦτο ἡμέρα θυσίας, ἐκαλεῖτο δ' αὕτη *Ἐπιδαύρια*, διότι κατὰ τὸν μῦθον ἐγίνετο χάριν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅστις, ὅτε πρῶτον ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἐξ Ἐπιδαύρου νὰ παραστῇ εἰς τὰ μυστήρια, ἐβράδυνε κατὰ μίαν ἡμέραν.

Ἡ μετάβασις εἰς Ἑλευσίνα ἦτο τὸ λαμπρότερον μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐορτῆς. Τὴν 19^{ην} τοῦ Βοηδρομιῶνος ὅλοι οἱ ἐν Ἀθῆναις συνηθροισμένοι μύσται φέροντες στέφανον μύρτου καὶ τὸν λεγόμενον *βάκχον* (ράβδον περιβαλλομένην ὑπὸ κλάδων μυρσίνης), παραλαμβάνοντες ἐκ τοῦ ἐν ἄστει Ἑλευσινίου τὰ ἐξ Ἑλευσίνος κομισθέντα ἱερὰ καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἰάκχου, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν συλλατρευομένων μετὰ τῆς Δήμητρος καὶ κόρης θεῶν, ἐπορεύοντο καταλλήλως εἰς πομπὴν παρεσκευασμένοι καὶ ἄδοντες ὕμνους εἰς τιμὴν τοῦ Ἰάκχου διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ εἰς Ἑλευσίνα. Ἡ πορεία διήρκει ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ μέρος τῆς νυκτὸς ὑπὸ τὸ φῶς δάδων, ἐγίνετο δὲ πολὺ βραδέως (22 χιλιόμετρα εἶνε ἡ ὁδός), διότι ἡ πομπὴ ἐστάθμευε καὶ ἐτέλει προδιαγεγραμμένας εὐχὰς καὶ θυσίας πρὸ τῶν κατὰ μῆκος τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ πολλῶν βωμῶν καὶ ναῶν. Οἱ Ἑλευσίνιοι ἀνέμενον τὴν πομπὴν περὶ τοὺς *Ρειτούς* (οὕτω

ἐλέγετο τότε ἡ σημερινὴ λίμνη τοῦ Κουμουνδούρου), ὅπου ἦσαν ἄλλοτε τὰ σύνορα τοῦ Ἐλευσινιακοῦ βασιλείου πρὸς τὰς Ἀθήνας, ὀλίγον δὲ κατόπιν ἐγένετο ὑπὸ τῶν Κροκωνιδῶν, γένους καταγομένου ἐκ τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Κρόκωνος, περιεργος τελετῆ· περιέδεναν οὗτοι εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐκάστου μύστου ταινίαν χρώματος κρόκου. Ἀργὰ τὴν νύκτα ἔφθανεν εἰς Ἐλευσίνα ἡ πομπή· τὰ ἱερὰ καὶ ὁ Ἴακχος κατετίθεντο εἰς τὸ Ἱερὸν τῆς Ἐλευσίνος ὁπόθεν εἶχον παραληφθῆ, οἱ δὲ μύσται ἀνεπαύοντο μετὰ τὴν κοπιώδη πορείαν, καὶ τὴν ἀκολουθοῦσαν δ' ἡμέραν κατηνάλισκον ἐν Ἐλευσίνῃ προπαρασκευαζόμενοι πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ τελετὴν τῶν μυστηρίων.

Τὰς νύκτας τῆς 21^{ης} καὶ τῆς 22^{ης} τοῦ Βοηδρομιῶνος ἐγένετο ἐν τῷ Τελεστηρίῳ ἡ τελετὴ τῶν μυστηρίων. Οἱ μύσται, οἵτινες εἶχον προηγουμένως διδαχθῆ ὑπὸ τοῦ **μυσταγωγοῦ**, Ἀθηναῖοι μεμνημένου ἤδη, πρότερον τί ὄφειλον νὰ πράξωσι μετέβαινον εἰς τὸ Ἱερὸν, ἀφοῦ ἐκαθαίροντο ἐκ νέου νίπτοντες χεῖρας καὶ πρόσωπον διὰ τοῦ ὕδατος τῆς πρὸ τῆς πύλης κρήνης καὶ νέας προσφέροντες πιθανώτατα θυσίας ἐπὶ τῶν πρὸς τοῦτο ἰδρυμένων πρὸ τῆς εἰσόδου βωμῶν.

Τὶ ἀκριβῶς ἐγένετο τὶ ἐλέγετο καὶ τὶ ἐδεικνύετο κατὰ τὰς νύκτας ταύτας ἐν τῷ τελεστηρίῳ θὰ παραμείνῃ, ὡς φαίνεται, πάντοτε ἄγνωστον· τὸ μυστικὸν ἐτηρήθη ἀσφαλῶς. Οἱ παλαιότεροι Ἕλληνες συγγραφεῖς, ὅσάκις γίνεται λόγος περὶ τῆς νυκτερινῆς ταύτης ἐν τῷ Τελεστηρίῳ ἐορτῆς, ὁμιλοῦσι πάντοτε μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τῆς λαμπρότητος ταύτης, περὶ τῆς μεγίστης κατανύξεως, τοῦ φόβου καὶ τῶν ἐλπίδων τῶν παρισταμένων, ἀλλ' ἀποφεύγουσιν ἐπιμελῶς πᾶσαν ἄλλην λεπτομέρειαν. Ἐκ τῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐκ τῶν ὑστερωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν συγγραφέων τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἀσφαλῶς ἐξάγεται τοῦτο μόνον, ὅτι κύριον μέρος τῆς τελετῆς ἦτο ἡ ἀναπαράστασις τῆς ἀρπαγῆς τῆς Κόρης ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, καὶ τῆς πλάνης τῆς Δήμητρος ἀναζητούσης ταύτην καὶ τῆς ἐπαναφορᾶς αὐτῆς ἐκ τοῦ Ἄδου. Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος ὑπεκρίνοντο οἱ ἱερεῖς καὶ αἱ ἱέρειαι τῆς Ἐλευσίνος.

Τὸ τέλος τῶν ἑορτῶν ἀπετέλουν αἱ λεγόμεναι *πλημοχόαι* ἦτο τοῦτο εἶδος θυσίας ὑπὲρ τῶν νεκρῶν πιθανώτατα γινομένης, τὸ δ' ὄνομα ἔχει ἐκ τοῦ ἰδιοσχήμου ἀγγείου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς ταύτην καὶ ἐκαλεῖτο πλημοχόη.

Ἡ ἐπιστροφή εἰς Ἀθήνας ἐγένετο ἐν πομπῇ ὅπως καὶ ἡ μετάβασις εἰς Ἐλευσίνα τοὺς μύστας ἐπιστρέφοντας πλήρεις χαρᾶς διὰ τὴν μύησιν ὑπεδέχοντο οἱ ὑπολειφθέντες κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ, ἐκεῖ δ' ἐγένοντο, ὡς φαίνεται, οἱ περίφημοι *γεφυρισμοί*, οἵτινες συνίσταντο κυρίως εἰς ἀνταλλαγὴν παιγνιδῶν σκωμμάτων δι' ὧν ἐξεδηλοῦτο ἡ χαρὰ καὶ ἐπετείνετο ἡ εὐθυμία τῶν ἑορταζόντων.

Τὰ ἐρείπια.

Τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια (εἰκ. 1) εὗρίσκονται ἐπὶ τοῦ χαμηλοτέρου, τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τοῦ λόφου τῆς Ἐλευσίνας. Τὴν ἐπίσκεψιν τούτων ἀρχίζομεν ἀπὸ Βορρᾶ, διότι ἐκεῖ κατέληγεν ἡ ἀρχαία Ἰερὰ ὁδὸς καὶ ἦτο πάντοτε ἡ εἴσοδος εἰς τὸ Ἰερόν. Καὶ σήμερον δ' ἐκεῖ καταλήγει ἡ ἐκ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια φέρουσα ὁδός. (Βλέπε τοπογρ. διάγραμμα ἐν τέλει).

Διὰ τῶν μεγάλων μαρμαρίνων βαθμίδων καὶ τῶν τμημάτων κιόνων, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰσέτι ὄρθια ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς τῶν θέσεως διακρίνονται εὐκόλως τὰ κοσμοῦντα κατὰ τοὺς Ρωμαίους χρόνους τὴν εἴσοδον τοῦ Ἰεροῦ μεγάλα Προπύλαια. Πρὸ τούτων ἐκτείνεται πολὺ μεγάλη καὶ ἐπιβλητικὴ πλακόστρωτος πλατεῖα ἀποτελοῦσα τρόπον τινὰ τὴν *ἐξωτερικὴν αὐλὴν* (εἰκ. 2) τοῦ Ἰεροῦ. Ἡ στρῶσις ταύτης ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων στερεωτάτων πλακῶν καὶ διατηρεῖται εἰσέτι ἐφ' ὅλης σχεδὸν τῆς ἐκτάσεως, κατεσκευάσθη δὲ συγχρόνως μετὰ τῶν Προπυλαίων ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς (138-161 μ. Χ.).

Τὰ Προπύλαια εὗρίσκονται πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς αὐλῆς. Ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας ταύτης ἡ πλακόστρωσις φαίνεται προεκτεινομένη πρὸς Βορρᾶν κατὰ πλάτος 15 μ. περίπου ἐκεῖ εἶνε τὸ τελευταῖον ἄκρον τῆς Ἰερᾶς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας

Εικ. 2. 'Η έξωτερική αὐλή.

ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Διτύλου εἴρχετο εἰς Ἐλευσίνα ἢ λαμπρὰ πομπὴ τῶν μυστηρίων· ἀντὶ τὰ καταλήγη ἀμέσως εἰς τὰ Προπύλαια ἐμεσολάβει μεταξὺ ταύτης καὶ ἐκείνων ἡ πλακόστρωτος Πλατεία, ὅπως ἐκχυνόμενον ἐπ' αὐτῆς τὸ πλῆθος ἀναπαυθῆ ἔκ τῆς μακρᾶς πορείας καὶ δυνηθῆ νὰ παρασκευασθῆ πρὸς τὴν εἴσοδον εἰς τὸ Ἴερόν διὰ τῆς τελέσεως διαφόρων ἱερῶν πράξεων.

Καὶ ἡ Ἴερά ὁδὸς ἦτο ὡς φαίνεται πλακόστρωτος κατὰ τὸ ἐντὸς τῆς πόλεως τῆς Ἐλευσίνος τμήμα τῆς ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς πλατείας τέρματος ταύτης ἀριστερὰ (ὡς πρὸς τὸν ἐρχόμενον ἔξωθεν) ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παρατηρεῖται μικρά, ἀπέριττος, μαρμαρίνη βάσις φέρουσα πιθανώτατα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στήλην μετ' ἐπιγραφῆς διδούσης εἰς τοὺς μύστας ὁδηγίας περὶ τοῦ τί εἶχον νὰ πράξωσιν ἐπὶ τῆς πλατείας.

Εὐθύς ὡς ἐγκαταλείποντες τὴν Ἴεράν ὁδὸν ἐπάτουν ἐπὶ τῆς πλατείας οἱ μύσται εἶχον πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτῶν μεγάλην σχετικῶς, μνημειώδη *κρήνην*, (γ ἐπὶ τοῦ σχεδίου) ἧς τὸ ὕδωρ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς ἀναψυχὴν μετὰ τὴν μακρὰν πορείαν καὶ ἐχρησίμευεν εἰς καθαρμὸν τοῦ σώματος καὶ ἐξαγνισμὸν αὐτῶν ἀπὸ διαπραχθεισῶν κακῶν πράξεων. Τῆς κρήνης σώζεται σήμερον ἡ δεξαμενὴ μὲ τὴν ἐξ ὀπτῶν πλίνθων στρωσιν κειμένην ὀλίγον ὑψηλότερα τοῦ ἐδάφους τῆς αὐλῆς καὶ δύο μακρὰι μαρμαρίναι βαθμίδες ἐκτεινόμεναι πρὸ αὐτῆς· ἡ ἀνωτέρα βαθμὶς ἔχει ὀκτώ μικρὰ λεκανοειδῆ ἀνοίγματα ἀντιστοιχοῦντα πρὸς ἰσαρίθμους κρουνοὺς ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔρρεε τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς δεξαμενῆς. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπὶ τῶν παχυτάτων τοίχων (εἶνε ἐκτισμένοι ἐκ στερεωτάτου μίγματος ἀσβέστου καὶ μικρῶν λίθων) τῆς δεξαμενῆς ὑψοῦτο μεγαλοπρεπῆς μαρμαρίνη διακόσμησις ταύτης ὀλίγα τμήματα, ἐπιστύλια, φατνώματα κλπ. συνελέχθησαν ἐπὶ τῆς δεξαμενῆς. Ἡ πρόσοψις τῆς δεξαμενῆς ἀπετελεῖτο πιθανῶς ἐκ μεγάλων μαρμάρων φερόντων χαλκᾶς κεφαλᾶς ζῶων ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ὁποίων ἔρρεε τὸ ὕδωρ.

Μετὰ τῆς κρήνης συνδέεται πρὸς Νότον ἔχουσα τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, καὶ ἀποτελοῦσα μετ' ἐκείνης τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς αὐλῆς, ἡ *θριαμβικὴ ἀψίς* κατασκευασθεῖσα κατ' ἐλευθέραν μίμη-

σιν τῆς ἐν Ἀθήναις Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ (ε τοῦ σχεδίου).

Ταύτης ἔχομεν σήμερον ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει μόνον τὴν ὀρθογωνικὴν βάσιν ὀλίγον ὑψωμένην ὑπὲρ τὴν λοιπὴν στρῶσιν τῆς αὐλῆς. Ἐν τῷ μέσῳ ὅπου ἡ στρῶσις τῆς βάσεως εἶνε ἐκ τῆς χρήσεως πολὺ ἐφθαρμένη, ἦτο ἡ ἀψιδωτὴ δίοδος τῶν ἐκατέρωθεν τοίχων ταύτης μόνον ὀλίγοι λίθοι μένουσιν ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς θέσεως.

Ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς ἀψίδος καὶ πρὸ ταύτης εἶνε τεθειμένοι ἀφθονοὶ λίθοι ἐκ τῆς πλουσιωτάτης ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμῆσεως ταύτης, ἐπίκρανα παραστάδων, κιονόκρανα, καὶ ὀλόκληρον τὸ ἀετωμάτιον τοῦ μικροῦ ναῖσκοειδοῦς κορυφώματος, ὅπερ ὑψοῦτο ἄνωθεν τῆς ἀψιδωτῆς διόδου, ἀνασυγκροτηθὲν ἐκ τῶν ἀρχαίων τμημάτων του ἐπὶ τῶν ἀνευρεθέντων ὁμοίως κιονοκράνων τῶν ἀρχαίων του κίωνων. Αἱ βαρεῖαι μορφαὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν καὶ ἡ ἄχαρις καὶ ἐπιτολαία ἐργασία τῶν κοσμοῦντων ταῦτα ἀνθεμίων καὶ ἀκανθῶν μαρτυροῦσιν, ὅτι δὲν ἔγινε τὸ κτίριον εἰς καλοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους, ἀλλ' ἀσφαλεστέρα μαρτυρία τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς εἶνε ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ τόξου τῆς ἀψίδος ὑπάρχουσα ἐπιγραφή, ἣτις ἀνασυνταχθεῖσα κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχει τεθῆ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τμήματος τῆς βάσεως τῆς ἀψίδος. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἀψίδα ἀνέθεσαν «τοῖς θεοῖς καὶ τῷ αὐτοκράτορι οἱ Πανέλληνες». Ὁ **αὐτοκράτωρ** τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο ὁ Ἀντωνῖνος ὁ εὐσεβής, διότι πολλὰ βάρη ἀγαλμάτων ἀφιερωμένων εἰς τὸν ἴδιον ἢ εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας του εὐρέθησαν καὶ ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἐκεῖ πλησίον. Κατεσκευάσθη λοιπὸν καὶ ἡ θριαμβικὴ ἀψὶς συγχρόνως πρὸς τὰ Προπύλαια.

Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ χωροῦντος ἐκ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ ἐπὶ τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς περιγραφείσης κρήνης ὑπῆρχον τὰ Ἱερὰ κτίσματα τῆς αὐλῆς, δηλαδὴ ὁ ναὸς τῆς Προπυλαίας Ἀρτέμιδος καὶ οἱ βωμοί.

Μεταξὺ τούτων καὶ τῆς κρήνης ὑπάρχει ἐλεύθερον διάστημα ἐπὶ τῆς αὐλῆς ἴσον περίπου πρὸς τὸ πλάτος τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ (τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων κωλύουσι σήμερον τὰ σωρευμένα ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης μεγάλα μάρμαρα προερχόμενα κατὰ

τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς οἰκοδομῆς τῆς θριαμβικῆς ἀψίδος καὶ τῶν Προπυλαίων).

Τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ τῆς *Προπυλαίας Ἀρτέμιδος* γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Πausανίου, ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ὁποίου συναγόμεν ὁμοίως, ὅτι ἐν τούτῳ συνελατρεύετο ὁ πατήρ (τῆς Ἀρτέμιδος κατὰ τινα μῦθον) Ποσειδῶν. Ἐκ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου σώζεται σήμερον μόνον ἡ κρηπὶς (α), ἢ μᾶλλον ὁ πυρὴν τῆς κρηπίδος ἐκ στερεωτάτου συμπαγοῦς μίγματος ἀσβέστου καὶ μικρῶν λίθων. Κεῖται ἀκριβῶς ἀπέναντι τῶν Προπυλαίων εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τούτων καὶ ὑψούμενος ἱκανῶς ὑπὲρ τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς ἀναγνωρίζεται εὐκόλως. Ἐπ' αὐτοῦ συνελέχθησαν ὀλίγα τεμάχια τῶν μαρμαρίνων ἐπιστυλίων, τριγλύφων καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς βορείας πλευρᾶς ἐτέθησαν ἐπὶ τῆς θέσεως, ὅπου πιθανῶς θὰ ἦσαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὀλίγα τμήματα μαρμαρίνων βαθμίδων. Τῇ βοήθειᾳ τῶν σφζομένων ἀρχιτεκτονικῶν τεμαχίων, ὅπῳ τινων καὶ ἄλλων σημείων παρατηρουμένων ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων εἰσέτι ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει μερῶν τοῦ ναοῦ (ὅσαι πρὸς ἔνθεσιν σιδηρῶν γόμφων δεικνύουσαι τὴν θέσιν ἀνωτέρων σειρῶν λίθων, τοῖχοι διαχωρίζοντες τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τῆς κρηπίδος καὶ βοηθοῦντες εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῆς κατόψεως τοῦ ναοῦ) δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν σχεδὸν μετ' ἀπολύτου ἀκριβείας τὴν ἀρχαίαν τοῦ ναοῦ μορφήν. Ἦτο ρυθμοῦ δωρικοῦ, ἀπηρτίζετο δὲ ὅπως συνήθως οἱ ἀρχαῖοι ναοί, ἐκ τοῦ προνάου, τοῦ σηκοῦ καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, ὅστις ἐδῶ, ὡς συμβαίνει μόνον εἰς Ρωμαϊκοὺς ναοὺς, εἶναι μικρότερος κατὰ βᾶθος τοῦ προνάου. Κίονας εἶχε μόνον ἔμπροσθεν τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, ἦτο δηλαδὴ ἀμφιπρόστυλος. Πέριξ εἶχε πέντε βαθμίδας. Ὅτι καὶ ὁ ναὸς οὗτος κατεσκευάσθη ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων δηλοῦται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τῶν θεμελίων δι' ἀσβέστου καὶ μικρῶν λίθων καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ μεγέθους τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου. Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ τούτου ἔκανονίσθη παραλλήλως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἰερᾶς ὁδοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς γραμμὰς τῶν προπυλαίων.

Ὀλίγα μέτρα μακρὰν πρὸ τῆς ἀνατολικῆς ὄψεως τοῦ ναοῦ τῆς Προπυλαίας Ἀρτέμεδος χωρίζεται καὶ διακρίνεται εὐκόλως ἐπὶ τῆς πλακοστρώσεως τὸ μαρμαρινὸν περίβλημα τῆς θέσεως τετραγωνικοῦ βωμοῦ (β) μετρίου μεγέθους· ἔξειχε ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ διαπέδου τῆς αὐλῆς, καὶ τὰ μάρμαρά του φαίνονται ὡς νὰ κατεστράφησαν ὑπὸ πυρᾶς ἢ διὰ τῆς πολυχρονίου τριβῆς· τὸ τετράγωνον τὸ ὁποῖον περιορίζεται διὰ τοῦ περιβλήματος τούτου εἶνε πλήρες συμπαγοῦς μίγματος λίθων καὶ ἀσβέστου ὁμοίου πρὸς τὸ ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιον τοῦ ναοῦ, ἦτο δὲ καὶ τοῦτο θεμέλιον τοῦ μαρμαρινοῦ βωμοῦ, ὅστις δυστυχῶς οὐδὲν βέβαιον λείψανον μᾶς ἀφήκεν.

Ἄλλος βωμὸς ὑπῆρχε παρὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ὀλίγα μόνον βήματα μακρὰν ταύτης, ἀλλὰ καὶ τούτου μόνον μικρὸν μέρος τοῦ πυρῆνος διατηρεῖται. Καὶ ἄλλος δὲ ἱκανῶς μικρότερος βωμὸς ὑπῆρχε πιθανῶς ἀνατολικῶς καὶ εἰς ὀλίγων μόνον μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τελευταίου περιγραφέντος συμπεραίνομεν τοῦτο ἐκ τῆς διαχωρίσεως ἐν τῇ θέσει ἐκεῖνη μικροῦ τετραγώνου ἐπὶ τοῦ διαπέδου τῆς αὐλῆς.

Πολὺ σπουδαιότερος εἶνε ὁ βωμὸς, ὅστις ὑπάρχει πλησίον τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τῆς γωνίας τῆς αὐλῆς. Ἐκεῖ (η τοῦ σχεδ.) χωρίζεται ἀπὸ τῆς λοιπῆς πλακοστρώσεως διὰ λεπτοτέρας σειρᾶς λίθων μέγα (9.50 × 7.15) τετράγωνον ἄνευ τινὸς στρώσεως, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει τετραγωνικὸν κατασκευάσμα (2.50 × 2.20) ἔξ ὀπτῶν πλίσθων (εἰκ. 3) χωροῦν ὡς μικρὸν φρέαρ εἰς τὸ ἔδαφος (τὸ φαινόμενον σήμερον μέρος ἐκρύπτετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸ ἔδαφος, χαμηλὸν δὲ χεῖλος καταστραφέν δυστυχῶς ἔξειχε μόνον ἄνωθεν τούτου). Τὸ κτίσμα τοῦτο ἐξωτερικῶς οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει, ἀλλ' ἢ ἐσωτερικῆ του κατασκευῆ εἶναι ἀρκετὰ περίεργος. Ἐν τῷ μέσῳ ἐκάστης τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἔχει κάθετον αὐλάκα ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρι τοῦ πηθμένους, προέχουσι δὲ πρὸς τούτοις κατὰ τὸ μέσον καὶ οἱ τέσσαρες τοῖχοι σχηματιζομένης μᾶς ὀριζοντίας περιφερικῆς ἐξοχῆς. Ἐκ τῆς ὅλης κατασκευῆς καὶ διότι ἐπὶ τοῦ πηθμένους εὐρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν πολλὴ τέφρα μετ' ὄστων,

δύναται νὰ θεωρηθῆ βέβαιον, ὅτι εἶνε βωμός, ἐν ᾧ ἔκαίοντο μικρὰ ζῶα πρὸς τιμὴν τῶν χθονίων θεῶν, ὡς τοιοῦτοι δ' ἔθεωροῦντο καὶ ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Κόρη. Ἡ πυρὰ ἠνάπτετο ἐπὶ τοῦ πυθμένος· ἐπὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ ἑξοχῆς τῶν τοίχων ἐπετίθετο εἶδος ἑσχάρας, ἐφ' ἧς ἐτίθετο τὸ θῦμα, αἱ δ' αὐλακες ἔχρησιμεῖον ὡς καπνοδόχοι καὶ πρὸς διενκόλυνσιν τῆς διαρροῆς τοῦ ἀέρος πρὸς διατήρησιν τοῦ πυρός. Ὁ βωμός οὗτος, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν βόθρον, ὅπως ὠνομάζοντο οἱ εἰς τοὺς ὑποχθονίους

Εἰκ. 3. Ἡ ἑσχάρα.

βωμούς αφιερωμένοι ὑπόγειοι βωμοί, ἢ *ἑσχάραν*, ὡς ἐλέγετο ὁ βωμός, ἐφ' οὗ ἔκαον τὰ θυόμενα χοιρίδια ἐν Ἐλευσίνι, θὰ ἦτο ἐκτάκτως σεβαστός, διότι ἦτο ἀπομεινωμένος ἀπὸ τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῆς αὐλῆς διὰ περιφράγματος μὴ σφζομένου δυστυχῶς, ἀπετέλει δηλαδὴ μικρὸν χωριστὸν τέμενος ἄγνωστον ὅμως εἰς ποῖον ἀκριβῶς θεὸν ἀφιερωμένον.

Τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς αὐλῆς σημειοῦται διὰ τετραγωνικοῦ πύργου συνεχομένου πρὸς τὴν γωνίαν τῆς περιγραφείσης ἤδη θριαμβικῆς ἀψίδος. Ὅσον μέρος αὐτοῦ φαί-

νεται ἐκ τῆς αὐτῆς εἶνε ἔργον πολὺ ὑστέρων, Ρωμαϊκῶν ἢ καὶ Παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, καὶ ἔχει κατασκευασθῆ ἐκ μεγάλων μαρμάρων καὶ λίθων ληφθέντων ἐκ παλαιότερων κτιρίων, ἀλλὰ τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ, ὄρατὸν ἐπὶ τῆς πλαγίας πλευρᾶς, εἶνε ἔργον παλαιῶν Ἑλληνικῶν χρόνων. Μεταξὺ τοῦ πύργου τούτου καὶ τῶν Προπυλαίων ὑπάρχει τετραγωνικὸς περίπου, πάντοθεν ἀποκεκλεισμένος χώρος βαθύτερος κατὰ 1.50 περίπου τοῦ λοιποῦ

Εἰκ. 4. Τὸ Καλλιχόρον φρέαρ.

πλακωστρώτου χώρου τῆς αὐτῆς. Εἶνε ἡ θέσις τοῦ **Καλλιχόρου φρέατος** (εἰκ. 4 δ τοῦ σχεδίου).

Τὸ φρέαρ εἶνε στρογγύλον, ἔχει δὲ σκαφῆ τὸ ἐσωτερικόν του ἐκ νέου μέχρι βάθους 5 μέτρων, ἀλλ' ὁ πυθμὴν αὐτοῦ εἶνε βαθύτερον. Τὸ ἐσωτερικὸν εἶνε διὰ λίθων σχετικῶς μικρῶν ἀλλὰ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν κτισμένον, τὸ δὲ στόμιον καὶ ἡ περὶ αὐτὸ κυκλικὴ βαθμὶς εἶνε ἐκ μεγάλων Ἑλευσινιακῶν λίθων καὶ εἶνε καὶ αὐτὰ ὅπως καὶ ἡ πλησίον τοῦ φρέατος πλακόστρωσις ἐπίσης πολὺ καλῶς κατεσκευασμένα. Ἀνατολικῶς καὶ πολὺ πλησίον τοῦ φρέατος εἶνε ἀκόμη ὄρθιτοι εἰς τὰς παλαιὰς των θέσεις ὀλίγοι

πώρινοι λίθοι τοῦ θωρακίου, διὰ τοῦ ὁποίου περιεφράσσετό ποτε ὁ χῶρος τοῦ φρέατος. Ἐκ τῆς μορφῆς τῶν λίθων τούτων (ὁ εἶς εἶνε τοξοειδής), καὶ διὰ προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῆς πλακοστρώσεως πέριξ τοῦ φρέατος δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν, ὅτι ὁ περίκλειστος χῶρος πέριξ τοῦ φρέατος ἦτο μικρὸς καὶ εἶχε σχῆμα ἡμικυκλικὸν μὲ μικρὰν προέκτασιν τῶν δύο πλαγίων πλευρῶν πρὸς Νότον. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ἐγένετο διὰ δύο θυρῶν, τῶν ὁποίων ἡ μία φαίνεται ἀκόμη ἀνατολικῶς, τῆς δὲ ἄλλης σώζεται μόνον τὸ κατώφλιον ὄρατὸν πλησίον τοῦ φρέατος ὑποκάτω τοῦ τοίχου τῆς πλακοστρώσεως τῆς αὐλῆς.

Πρὸς Νότον, δηλαδὴ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθ' αὐτὸ Ἱεροῦ κλείεται ὁ χῶρος τοῦ φρέατος διὰ πολὺν ὥραιον Πολυγωνικοῦ τείχους· εἶνε τοῦτο μέρος ἐνὸς τῶν πολλῶν περιβόλων τοῦ Ἱεροῦ ἀλλ' ἡ χρονολογία του δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀσφαλῆς· πάντως φαίνεται πολὺ παλαιότερον τῶν προπυλαίων καὶ τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς, πιθανώτατα δὲ κατεσκευάσθη τὸν 4 αἰῶνα π. Χ. Εἰς τὸ τοίχος τοῦτο ἀνήκει ὁ παρὰ τὸν βαθύτερον χῶρον τετραγωνικὸς πύργος, τὸν ὁποῖον περιεγράψαμεν ἀνωτέρω.

Τὸ Καλλίχορον φρέαρ εἶνε πανάρχαιον καὶ συνδέεται πολυλαπλῶς μὲ τὸν μῦθον τῆς Δήμητρος. Ἐκεῖ ἐκάθησεν αὕτη ἵνα ἀναπαυθῆ, ὅτε περιπλανωμένη πρὸς ἀναζήτησιν τῆς Κόρης τῆς ἤλθεν εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐκεῖ εἶδεν αὐτὴν κατὰ πρῶτον ἢ θεραπαινίς τοῦ βασιλέως Ἰάμβη· ἐκεῖ δὲ στήσασαι χορὸν ἔψαλαν κατὰ πρῶτον ὕμνους εἰς τὴν Δήμητραν αἱ κόραι τῶν Ἐλευσινίων. Ὅτι τὸ ὕπ' ὄψει ἡμῶν φρέαρ εἶνε πράγματι τὸ Καλλίχορον συμπεραίνεται ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, διότι εὐρίσκεται πρὸ τοῦ Ἱεροῦ καὶ συμφωνεῖ ὡς πρὸς τὴν σειρὰν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πανσανίας μνημονεύει αὐτὸ μετὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων φροντίδων πρὸς διακόσμησιν αὐτοῦ καὶ περιφραξίν ὡς Ἱεροῦ. Τὸ κτίσμα ὅμως τοῦ φρέατος καὶ τὸ περίφραγμα δὲν εἶνε ἐπίσης πανάρχαια, καὶ μοιλονότι δὲν δύναται νὰ ὀρισθῆ ἀσφαλῶς ἡ χρονολογία των, εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι τὸ μὲν περίφραγμα δὲν εἶνε νεώτερον τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, τὸ δὲ στόμιον καὶ μέρος τῆς πέριξ αὐτοῦ στρώσεως ἴσως εἶνε ὀλίγω νεώτερα.

Ὅτε κατεσκευάσθη τὸ Πολυγωνικὸν τεῖχος ἀπεκόπη πρὸς Νότον τμήμα τοῦ περιπεφραγμένου πέριξ τοῦ φρέατος χώρου, καὶ τότε δὲ τὸ ἔδαφος ἐκτὸς τοῦ χώρου τοῦ φρέατος ἦτο κατὰ 0.50 ὑψηλότερον τοῦ περὶ τὸ φρέαρ δαπέδου, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ὑψηλότερον κειμένης πλακοστρώσεως τοῦ μικροῦ χώρου ἀνατολικῶς τοῦ θωρακίου, ἢ ὅποια εἶνε εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος μὲ τὴν ἐπὶ τῶν θεμελίων βάσιν τοῦ Πολυγωνικοῦ τεύχους· ὅτε δὲ ἐκτίσθησαν τὰ Προπύλαια καὶ ἡ πλακοστρωτος αὐτῆς, οἱ τότε Ἐλευσίνιοι διετήρησαν τὴν ἀρχαίαν μορφήν τοῦ φρέατος καὶ τὸ περὶ αὐτὸ μικρὸν τέμενος, ἀλλ' ἐθυσίασαν τὴν δυτικὴν πλευρὰν τούτου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει σήμερον ὁ συμπαγῆς ὄγκος τῆς ὑποδομῆς τῶν προπυλαίων. Καὶ τότε ὅμως δὲν ἦτο ἐλεύθερον εἰς κοινήν χρῆσιν τὸ φρέαρ, διότι ἐκ πολλῶν σωζομένων σημείων φαίνεται ὅτι καὶ πρὸς τὸ μέρος τῶν Προπυλαίων καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐτῆς θά ἦτο κλειστόν· ἢ εἴσοδος εἰς αὐτὸ ἐγένετο διὰ μικρᾶς θύρας ἐπὶ τοῦ μέσου περιπίου τῆς κατωτάτης ἀνατολικῆς βαθμίδος τῶν Προπυλαίων· τὸ κατώφλιον ταύτης ἐκ μέλανος Ἐλευσινιακοῦ λίθου μὲ τὰς ὄπας διὰ τὴν γόμφωσιν τῆς θύρας εἶνε πολὺ εὐδιάκριτον· εἰς τὸν βαθύτερον χῶρον τοῦ φρέατος κατείρχοντο πάντως διὰ μικρᾶς κλίμακος μὴ ὑπαρχούσης σήμερον. Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ δαπέδου τοῦ φρέατος μανθάνομεν ἀκόμη πόσον χαμηλότερον ἦτο ὅλον τὸ ἔδαφος εἰς χρόνους παλαιότερους τῆς οἰκοδομῆς τῶν Προπυλαίων.

Τὰ μεγάλα **Προπύλαια** (εἰκ. 5, **θ**) ὡς ὀνομάζονται συνήθως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ μικρὰ Προπύλαια, τὰ ὅποια θὰ ἴδωμεν ἐντὸς ὀλίγου, εἶνε τὸ ἐπιβλητικώτερον κτίριον τῆς αὐτῆς, διαπρέπον διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐκ μαρμάρου κατασκευῆς, ἀπετέλει δὲ τὴν κυριωτέραν εἴσοδον εἰς τὸ Ἱερόν. Καὶ σήμερον μολονότι μόνον τὸ κρηπίδωμα καὶ ὀλίγαι βάσεις κίωνων σώζονται εἰς τὰς θέσεις των εἶναι τὰ Προπύλαια ἐν τῶν θεαματικωτέρων ἔρειπίων τῆς Ἐλευσίνος. Ἀκριβῆς μελέτη τῶν σωζομένων μερῶν τῶν Ἐλευσινιακῶν Προπυλαίων ἀπέδειξεν ὅτι ταῦτα καὶ κατὰ τὸ διάγραμμα τῆς κατόψεως καὶ κατὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀνοικοδόμησιν εἶνε πιστὸν ἀντίγραφον τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀθη-

*Εἰκ. 5. Τὰ μεγάλα Προπύλαια καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αὐλὴ ὁρώμενα ἐκ Νότου,
ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου μικροῦ χριστιανικοῦ ἐκκλησιδίου.*

ναϊκῆς Ἀκροπόλεως μὲ τὰς ἀναποφεύκτους φυσικὰ διαφορὰς, αἵτινες προέρχονται ἐκ τοῦ διαφόρου σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους αὐτῶν, διότι ἐν Ἀθήναις τὰ Προπύλαια εἶνε τεθειμένα ἐπὶ ἀνίσου ὕψους ἐπιπέδων, ἐν Ἐλευσίνι δ' ἡ βάσις τούτων κεῖται πᾶσα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ἀρχικὴ μορφή τῶν Προπυλαίων ἦτο ἡ ἀκόλουθος· ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς, ὑψηλῆς μαρμαρίνης κρηπίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνείρχοντο διὰ πέντε βαθμίδων, ὑψοῦτο πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐλῆς βαθεῖα στοὰ καταλαμβάνουσα τὰ τρία τέταρτα περίπου τοῦ ὅλου χώρου τῶν Προπυλαίων· πρὸς τὴν αὐλὴν εἶχεν ἡ στοὰ αὕτη ἕξ δωρικοὺς κίονας ὑποβαστάζοντας τὴν δωρικὴν στέγην μετὰ τοῦ ἀετώματος, ἔχοντος ἐν τῷ κέντρῳ ὡς κόσμημα τὴν κολοσαίαν προτομὴν τοῦ κτίστου τῶν Προπυλαίων αυτοκράτορος· ἐντὸς δὲ τῆς στοᾶς ἡ ὄροφὴ μαρμαρίνη ὁμοίως, ἐφέρετο ὑπὸ Ἰωνικῶν κίωνων· ὁ τερματίζων τὴν στοὰν εἰς τὸ βάθος τοῖχος εἶχε πέντε μεγάλας θύρας, ὧν ἡ ἐν τῷ μέσῳ μεγαλειτέρα· συνεκοινωνοῦν αὐταὶ πρὸς ἑτέραν μικροτέραν στοὰν μὲ ἕξ ὁμοίως δωρικοὺς κίονας ἐπὶ τῆς προσόψεως, ἣτις ἀπετέλει τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῶν Προπυλαίων καὶ ἦτο πλέον ἀνοικτὴ πρὸς τὸ Ἱερὸν. Τὸ ὅλον κτίσμα ἑξωτερικῶς ὀρώμενον εἶχε τὴν ὄψιν μεγάλου δωρικοῦ ναοῦ.

Ἐκ τῆς μεγαλειώδους ταύτης οἰκοδομῆς μένουσι σήμερον ἡ κρηπίς σχεδὸν ὅλη, καὶ αἱ μαρμάριναι βαθμίδες περίπου κατὰ τὰ τρία τέταρτα· ὅπου λείπουσιν αὐταὶ φαίνεται τὸ ὑπόθεμα ἐκ παρῶν λίθων καὶ ἡ ὑποδομὴ τῶν Προπυλαίων ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἤδη συμπαγοῦς μίγματος μικρῶν λίθων καὶ ἀσβέστου. Ἐκ τῶν δωρικῶν κίωνων δὲν ἔμεινε πλέον τι ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει· κατέπεσον μετὰ τῶν μαρμάρων τῆς βάσεως αὐτῶν· μόνον ἐπὶ ἐνὸς μαρμάρου ἀπομείναντος ἐν ἡ θέσει, ἐπὶ τοῦ δυτικωτέρου μέρους τῆς κρηπίδος, ἦτο ποτε ἰδρυμένος εἰς τῶν Δωρικῶν κίωνων, δύναται τις νὰ διακρίνη τὸ στρογγύλον κοίλωμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἐντεθειμένος ὁ κατώτατος σφόνδυλος. Ἐπὶ τῶν σωζομένων μαρμάρων ἐν τῷ μέσῳ τῶν πρώτων σειρῶν τοῦ στυλοβάτου πρὸς τὴν αὐλὴν ὑπάρχει αὐλαξ καμπύλη πρὸς διευκόλυνσιν τῆς κινήσεως βαρείας θύρας, ἐπίσης δὲ εἰς τὰς ἀντιστοίχους θέσεις καὶ αἱ κοιλότητες, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔστρέφοντο αἱ στρόφιγγες τῆς

θύρας. Ἡ ὕπαρξις θύρας ἐκεῖ μαρτυρεῖ, ὅτι κατὰ τина ἐποχὴν ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον νὰ κλεισθῆ καὶ ἡ πρὸς τὴν αὐτὴν πλευρὰ τῶν Προπυλαίων διὰ τοίχου μετὰ θύρας· ὁ τοίχος ἐτέθη ἐπὶ τῆς πέμπτης βαθμίδος, σώζονται δὲ εἰσέτι πολλὰ τῶν κατωτάτων μαρμάρων τούτου.

Ἐκ τῶν Ἴωνικῶν κίονων μόνον αἱ βάσεις καὶ ἐλάχιστοι σφόνδυλοι ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ἀρχικὰς θέσεις. Μετὰ τὰς βάσεις τῶν Ἴωνικῶν κίονων σώζεται ἐπίσης ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἡ βαθμὶς ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ἰδρυμένος ὁ φέρων τὰς θύρας ὀπίσθιος τοίχος τῆς στοᾶς· ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τούτου διακρίνονται εὐκόλως ἐκ τῶν διαφόρων ὕπων γομφώσεως αἱ θέσεις, ὅπου ἦτο ὁ μαρμάρινος τοίχος καὶ αἱ παραστάδες τῶν θυρῶν· τὰ ἀνοίγματα τῶν θυρῶν διακρίνονται, διότι εἰς τὰς θέσεις τούτων τὸ μάρμαρον εἶναι πολὺ περισσότερον ἐφθαρμένον ὡς τριβόμενον ὑπὸ τῆς διαβάσεως τῶν εἰσερχομένων, καὶ ἡ ἐπιφάνεια ἐκεῖ εἶνε πολὺ λειότερα. Ἰδίως ἡ ἄκρα ἀριστερὰ ἀνατολικὴ θύρα φαίνεται, ὅτι ἦτο ἡ συνήθως ἀνοικτὴ, διὰ τοῦτο δ' εἶνε μᾶλλον τῶν ἄλλων τετριμμένη. Τῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἱεροῦ δωρικῆς στοᾶς τῶν Προπυλαίων σώζεται ἐπίσης μόνον εἷς σφόνδυλος κίονος ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει καὶ διακρίνονται ἐπὶ τῶν μαρμάρων τῆς βάσεως αἱ στρογγύλαι κοιλότητες τῆς θέσεως τῶν λοιπῶν κίονων.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πρὸ τῶν προπυλαίων ἔχουσι τεθῆ κατὰ σειρὰν σφόνδυλοι ἐκ διαφόρων κίονων, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ κιονοκράνου δίδουσιν εἰκόνα τινὰ τῆς ἀρχαίας μορφῆς τῶν κίονων, ἐκεῖ δ' ὁμοίως ὡς καὶ ἐπὶ τῆς κρηπίδος τῶν Προπυλαίων συνελέχθησαν πλεῖστα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῆς στέγης, τῶν ὁποίων τινὰ ἀξιοσημείωτα διὰ τὸ ἕκτακτον μέγεθος τῶν μαρμάρων. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔχει πρὸς τούτοις ἀνασυγκροτηθῆ κατὰ μέγα μέρος καὶ τὸ ἀέτωμα τῆς προσόψεως τῶν Προπυλαίων μὲ τὸ ἀνάγλυφον κολοσικῆς προτομῆς Ρωμαίου αὐτοκράτορος ἐν τῷ κέντρῳ (εἰκ. 6).

Ἡ παραβολὴ τῆς εἰκόνος τοῦ αὐτοκράτορος τούτου πρὸς γνωστὰς εἰκόνας Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καθιστᾷ πιθανόν, ὅτι παριστᾷ τὸν αὐτοκράτορα Ἀντωνίνον τὸν Εὐσεβῆ (131-163 μ.Χ.),

ὅστις ἠνόει τὴν Ἐλευσῖνα καὶ εἶχε μνηθῆ τὰ μυστήρια. Λοιπὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου καὶ δαπάνη αὐτοῦ ἴσως ᾠκοδομήθησαν τὰ Προπύλαια, ἢ τουλάχιστον ἤρχισεν ἡ οἰκοδομὴ αὐτῶν. Ἐπὶ λίθων τινῶν τοῦ ἐπιστυλίου τῆς δυτικῆς προσόψεως τῶν Προπυλαίων ὑπελείφθησαν ὀλίγα γράμματα ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιγεγραμμῆς ποτε ἐπιγραφῆς, ἐπειδὴ δὲ τῇ βοηθείᾳ γραμμάτων τινῶν εἶνε δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῆ ἐκεῖ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς τοῦ Μάρκου

Εἰκ. 6. Προτομὴ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς.

Ἀυρηλίου Ἀντωνίνου ὑπάρχει ἡ γνώμη, ὅτι ὑπὸ τούτου ἐπερατώθη ἡ οἰκοδομὴ τῶν Προπυλαίων, τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ὁ θετὸς πατὴρ του.

Τὸ δυσμικὸν τμήμα τῆς αὐλῆς δὲν παρουσιάζει τι ἰδιαζόντως ἀξιοπεριεργον. Τῆς θριαμβικῆς ἀψίδος, ἣτις ὑπῆρχεν ἐκεῖ (ε') ἀπολύτως ὁμοία πρὸς τὴν περιγραφεῖσαν θριαμβικὴν ἀψίδα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς αὐλῆς, ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει ἐλάχιστα μόνον μέρη. Ἐπὶ ταύτης ἐκτίσθησαν εἰς ὑστερωτέρους χρόνους (χριστιανικοὺς ἢ μεσαιωνικοὺς) οἰκίαι χρησιμοποιοιθέντων χονδροειδῶς καὶ ἀναισθητῶς εἰς τὰς οἰκοδομάς τῶν κιονοκράνων

καὶ ἄλλων μερῶν τῆς ἀψίδος. Τοῖχοι τινὲς τῶν οἰκοδομῶν ἐκ τούτων μένουσιν ἀκόμη. Ἐς παρατηρηθῆ ἀκόμη πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς αἰλῆς καὶ μικρὰ πύλη (ζ') ὑπάρχουσα ἐπὶ τοῦ πολυγωνικοῦ τείχους περὶ τοῦ ὁποίου ὠμιλήσαμεν ἤδη, εἰς τὴν γωνίαν πλησίον τοῦ δυσμικῶς τῶν Προπυλαίων πύργου, ὅστις διακρίνεται διὰ τοῦ ὀγκώδους ἐπ' αὐτοῦ ἐπικτίσματος ἐξ ἀσβέστου καὶ μικρῶν λίθων. Διὰ τῆς πυλίδος ταύτης διείρχετο εἰς ὑστερωτέρους χρόνους ὑδραγωγεῖον καὶ εἶνε ὡς ἐκ τούτου ὀλίγον δυσχερῆς ἢ ἀναγνώρισις αὐτῆς.

Τὰ δεξιὰ (δυσμικῶς) τῶν Προπυλαίων καὶ ὀπισθεν τοῦ Πολυγωνικοῦ τείχους ἐρείπια οἰκιῶν δὲν ἔχουσι, τουλάχιστον διὰ τὸν μὴ ἀρχαιολόγον, ἐνδιαφέρον τι εἶνε τῶν Ρωμαϊκῶν, ἴσως καὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων κατασκευάσματα.

Ἐπερβαίνοντες τὰ μεγάλα Προπύλαια εὐρισκόμεθα ἐντὸς τοῦ *Ἱεροῦ τῆς Ἐλευσίνος*, τοῦ *Ἱεροῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης*.

Ἦτο τοῦτο χῶρος ἀσφαλῶς πάντοθεν δι' ἰσχυροῦ τείχους κεκλεισμένος, εἰς ὃν δὲν ἦτο εὐκόλον οὔτε νὰ ἴδῃ τις, οὔτε νὰ εἰσέλθῃ, ἂν δὲν εἶχε μνηθῆ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Κυριώτερον οἰκοδόμημα ἐν τούτῳ ἦτο τὸ Τελεστήριον, ναὸς πιθανῶς τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης καὶ ὁ τόπος συγχρόνως ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ μυστήρια ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι, ἄλλον θεῶν μικρότεροι ναοί, καὶ κτίρια χρήσιμα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν.

Καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐβεβαιώθη, ὅτι Ἱερὸν ἐν Ἐλευσίνι, ἐν τῇ ἰδίᾳ θέσει, ὑπῆρχεν ἀπὸ παναρχαίων χρόνων. Εὐρέθησαν λείψανα ναοῦ καὶ ἱκανὰ λείψανα τοῦ περιβόλου αὐτοῦ, τοῦ περιβάλλοντος δηλαδὴ τὸν χῶρον, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ ναὸς οὗτος, τείχους ἀνήκοντα εἰς τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους, τὴν δευτέραν π. Χ. χιλιετηρίδα. Ἐκτοτε ὁ ναὸς, φυσικὰ δὲ καὶ ὁ περίβολος ἐπανειλημμένως ἀνενεώθη ἀναλόγως δὲ τῆς αὐξανούσης σπουδαιότητος καὶ τῆς κολοσσίας διαδόσεως τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἐμεγεθύνετο καὶ τὸ Ἱερὸν τῆς Ἐλευσίνος. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἀπεδείχθη ὅτι τουλάχιστον τετράκις ἔγειναν σπουδαῖαι ἀνακαινίσεις τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, συμφώνως δὲ πρὸς ἀρχαίας μαρτυρίας

ἢ δι' ἄλλων συνδυασμῶν γίνεται πιστευτόν, ὅτι αἱ μεταβολαὶ αὐταὶ ἔγιναν 1) ἐπὶ Πεισιστράτου, τὸν 6 π. Χ. αἰῶνα, 2) μετὰ τὰ Μηδικὰ διὰ τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Περικλέους, 3) κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα καὶ τέλος 4) ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Περὶ τῶν περιβόλων τῶν διαφόρων ἐποχῶν θὰ ὁμιλήσωμεν παρεμπιπτόντως καὶ κατωτέρω· δεῖγμα τοιοῦτου περιβόλου εἶνε τὸ Πολυγωνικὸν τεῖχος τὸ ὁποῖον εἶδομεν ἐπανεπιλημμένως κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν κτιρίων τῆς αὐλῆς.

Ἐκ τῶν Προπυλαίων ἡ ὁδὸς βαίνει κατ' εὐθειᾶν πρὸς Νότον· δεξιὰ εἶναι ὑψηλὸς τοῖχος ἐκ μεγάλων λίθων ἐκτίσμενος ληφθέντων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἄλλων παλαιότερων κτιρίων· ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς τοῦ τοίχου διὰ τοιούτων λίθων, εἰς ὃν παρεντίθενται πολλάκις μικρότεροι ἀκατέργαστοι λίθοι καὶ κεραμίδες συνδεόμενα δι' ἀσβέστου, καὶ ἡ ἄτεχνος ἐν γένει κατασκευὴ αὐτοῦ μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐκτίσθη εἰς ὑστέρους χρόνους, ἴσως τοὺς τελευταίους Ρωμαϊκοῦς· πάντως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐξηρησίμωσεν ὡς τιμῆμα τοῦ Περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ πρὸς ἀποκλεισμόν αὐτοῦ ἀπὸ Δυσμῶν. Τὰ ἀριστερὰ καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω τῶν Προπυλαίων καὶ ἐπὶ χαμηλοτέρου κάπως ἐπιπέδου κείμενα ἐρείπια ἀνήκουσιν εἰς οἰκίας προσωρισμένας πιθανῶς διὰ τοὺς Ἱερεῖς καὶ λοιποὺς ὑπηρέτας, ἀλλὰ ταῦτα μόνον ἀρχαιολαγικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζουσιν· πέραν τούτων φσίνεται διατηρούμενον εἰς μικρὸν ὕψος τὸ τεῖχος τοῦ μεγάλου περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀριστερὰ ἐπίσης, ὀλίγα βήματα μακρὰν τῶν Προπυλαίων ὑπάρχει μικρὰ ὑπόγειος, περιέργος δεξαμενὴ Ρωμαϊκῶν χρόνων μὲ διπλὴν ἀποθήκην ὕδατος, ἐξ ἧς ἠδύναντο ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἀντλῶσιν ἄνωθεν ὕδωρ διὰ μηχανήματός τινος, ἀφ' ἐτέρου δὲ κατερχόμενοι διὰ μικρᾶς κλίμακος μὲ καμαρωτὴν στέγασιν νὰ λαμβάνωσιν ὕδωρ ἐκ τῆς ἄλλης ἀποθήκης.

Εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπέναντι τῶν Προπυλαίων προβάλλεται μέγας, ὀγκώδης βράχος, τὸ ἀποτομώτατον μέρος τοῦ λόφου τῆς Ἐλευσίνος (ἰδὲ εἰκ. 1)· τὴν τραχύτητα τῆς φύσεώς του αὐξάνουσιν δύο μεγάλα σκοτεινὰ σπήλαια, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ δεισιδαίμων φαντασία τῶν παλαιωτάτων Ἐλευσινίων ἀνεγνώρισε τὸ στόμιον τοῦ

Ἄδου, δ' οὗ ἠφανίσθη ἀπάγων τὴν Περσεφόνην ὁ Πλούτων· ἐπ' αὐτοῦ ἐγείρεται σήμερον τὸ λευκὸν ἐκκλησίδιον τῆς Παναγίας, κορυφῶνον ἁρμονικὰ μετὰ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ὠραίου κωδονοστασίου του, καὶ φαιδρύνον τὸν ἄγριον βράχον. Τὸ ἐκκλησίδιον εὐρίσκεται ἐκεῖ ἀπὸ δύο τουλάχιστον αἰώνων, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἀγιογραφαὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ του. Ὁ βράχος εἶναι ἡ **Ἀγέλαστος πέτρα**, ὅπου ἐκάθισε πενθοῦσα τὴν ἀπώλειαν τῆς θυγατρὸς τῆς ἡ Δημήτηρ.

Τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἐρεῖπιον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, παρὰ τὴν ἀγέλαστον πέτραν, εἶνε ἡ κρηπὶς τῶν Προπυλαίων τοῦ Ἄππιου Πούλχερου, ἡ **Μικρῶν Προπυλαίων** (ι τοῦ σχεδ.) εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἄρτι περιγραφέντα μεγάλα Προπύλαια. Ὁ Ἄππιος Πούλχερ εὐγενὴς Ρωμαῖος καὶ φίλος τοῦ Κικέρωνος, ἦτο ἀνθύπατος ἐν Ἑλλάδι τῷ 44 π. χ. εὐνοῶν δ' ἰδιαίτερος τὴν Ἐλευσίνα, ὅπως ἄλλως τε καὶ οἱ πλῖστοι εὐγενεῖς Ρωμαῖοι ἔκτισεν τὰ Προπύλαια ταῦτα.

Τὰ σωζόμενα σήμερον μέρη τοῦ κτιρίου εἶνε τετραγωνικὴ στρωσὶς ἐκ μεγάλων μαρμάρων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνερχόμεθα ἐκ Βορρᾶ διὰ μιᾶς βαθμίδος. Ἐν τῷ μέσῳ, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου τῆς στρώσεως ὑπάρχει τὸ κατώφλιον μεγάλης θύρας ἀνοιγομένης πρὸς Νότον· αἱ αὔλακες τῆς κινήσεως τῆς θύρας καὶ αἱ ὀπαὶ τῶν στροφίγγων φαίνονται παρὰ τὸ κατώφλιον ἐπὶ τοῦ νοτιωτέρου τμήματος τῆς στρώσεως. Δύο ἄλλαι παράλληλοι, μακρὰι αὔλακες τέμνουσαι καθέτως ἐκατέρωθεν τὸ κατώφλιον ἐχρησήμενον διὰ τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων. Ἐκατέρωθεν τοῦ ἀνοίγματος τῆς θύρας διατηρεῖται πρὸς Βορρᾶν μὲν κάθετος ἐπὶ ταύτην βαθμὶς φέρουσα ἀπ' ἐνός, πλησίον τῆς θύρας, τὴν βάσιν παραστάδος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου ἄκρου τὴν βάσιν κίονος· ἀντιστοίχως πρὸς τὰς βαθμίδας ταύτας ἐκτείνονται πρὸς Νότον ἀπὸ τοῦ τοίχου τῆς θύρας ὀλίγον ὑψηλότερα κτιστὰ βᾶθρα· ἐκατέρωθεν παραλλήλως πρὸς τὰ βᾶθρα ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς στρώσεως ὅμοια βᾶθρα φέροντα μαρμαρίνην βάσιν τοίχου μετ' ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμήσεως.

Τῇ βοηθείᾳ τῶν περιγραφέντων λειψάνων καὶ τῶν εὐρεθέντων πλησίον τούτων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τῶν ὁποίων πολλὰ ἔμειναν

ἐπὶ τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ ἑκατέρωθεν ταύτης τοίχου δύναται νὰ ἀναπαρασταθῆ μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἡ ἀρχαία μορφή τοῦ Προπυλαίου τούτου. Ἡ γενική του ὄψις δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τῆς συνήθους κατασκευῆς τῶν ἀρχαίων προπυλαίων. Τοῖχος μαρμάρινος φέρων ἀρχικῶς μίαν θύραν ἐν τῷ μέσῳ ἠγείρετο ἐπὶ τῆς περιγραφείσης μετὰ τοῦ κατωφλίου βαθμίδος· πρὸ ἑκατέρας τῶν δύο ὄψεων τῆς θύρας ἦτο προβεβλημένη στοά. Καὶ πρὸς βορρᾶν μὲν ἡ στοά ἀπετελεῖτο ἐκ δύο Κορινθιακῶν κίωνων, ὧν αἱ βάσεις ἐμνημονεύθη ἤδη, ὅτι σφίζονται εἰς τὰς ἀρχικάς των θέσεις ἀπέναντι τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας, τὰ δὲ ὅλως ἰδιόρρυθμα ὠραῖα Κιονόκρανα, εἶδος Κορινθιακῶν κοσμούμενα κατὰ τὰς γωνίας διὰ περωτῶν προτομῶν κερασφόρων λεόντων εὐρεθέντα ἐκεῖ πλησίον κεῖνται τὸ μὲν τελειότερον ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἐλευσίνος, τὸ δὲ ἄλλο ἐπὶ τόπου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ Προπυλαίου· καὶ τὰ ἐπίκρανα τῶν ἀντιστοιχῶν πρὸς τοὺς κίονας παραστάδων, ὧν τὰς βάσεις εἶδομεν παρὰ τὸ κατώφλιον πρὸ τοῦ τοίχου ἰδρυμένας ἦσαν ὁμοίως πρὸς τὰ κιονόκρανα κεκοσμημένα, δείγμα δὲ καὶ τούτων θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ Μουσεῖῳ. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς στοᾶς ἦτο ἐπιγεγραμμένη λατινιστὶ ἡ μνημονεύουσα τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Προπυλαίου διὰ τοῦ Ἀππίου Πούλχρου ἐπιγραφῆ, τὸ δὲ τρίγλυφον ταύτης εἶχε ὡς κοσμήματα διάφορα σύμβολα τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας, στάχυς, βούκρανον, καὶ κίστην· τοῦ τρίγλύφου καὶ τοῦ ἐνεπιγράφου ἐπιστυλίου μέρη εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς (δυσμικῆς) βαθμίδος ἐπὶ τῆς κρηπίδος τοῦ Προπυλαίου.

Ἡ ἐτέρα στοά, ἡ πρὸς τὰ ἔσω, πρὸς Νότον, εἶχεν ἀντὶ κίωνων δύο κολοσικᾶς Καρυάτιδας ὀρθίας ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν σφριζομένων πρὸ τῆς θύρας βάθρων καὶ φερούσας ἐπὶ κεφαλῆς μεγίστην κίστην ὡς ὑποστήριγμα τοῦ ἐπιστυλίου καὶ τῆς στέγης. Ἡ μία τῶν Καρυατίδων τούτων σφριζομένη κατὰ τὸ ἄνω ἡμῖς εἶνε ἐν τῷ Μουσεῖῳ (ἰδὲ εἰκ. κατωτ.), ἡ δ' ἄλλη εὐρεθεῖσα πρὸ ἐνὸς καὶ πλέον αἰῶνος ὑπὸ τῶν ἀνασκαψάντων τότε ἐν Ἐλευσίνι ξένων ἐπιστημόνων, τῶν Dilettanti, ὑπάρχει σήμερον ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσεῖῳ. Τὸ Προπύλαιον τοῦ Ἀππίου Πούλχρου παρουσιάζεται οὕτω ὡς τὸ πολυτελέστερον κεκοσμημένον τῶν Ἐλευσινιακῶν κτισμάτων. Τῆν

διακόσμησιν αὐτοῦ συνεπλήρουν, ὡς δεικνύουσι σαφῶς τὰ ἴχνη εἰς τὰς ἀντιστοιχοῦς θέσεις ἐπὶ τῆς κρηπίδος, ἀνδριάντες ἐφιπποῖ ἰστάμενοι πρὸ ἐκάστου τῶν Κορινθιακῶν κίονων καὶ πλαγίως τούτων. Κατὰ τινὰ ὑστερωτέραν ἐποχὴν ἠνοίχθησαν θύραι καὶ κατὰ τὰ πλάγια τῆς μεσαίας θύρας, οὕτω δ' εἶχε τρεῖς θύρας τὸ Προπύλαιον, ἀλλὰ πότε καὶ πρὸς τινὰ σκοπὸν ἠνοίχθησαν αἱ λεκάναι ἐπὶ τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς κρηπίδος δὲν εἶνε γνωστόν.

Ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν Μικρῶν Προπυλαίων ἦτο ἡ κυρία εἴσοδος ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων, διότι κάτωθεν τοῦ δαπέδου αὐτοῦ σφίζονται ἀκόμη τὰ λείψανα πύλης τῆς ἐποχῆς τοῦ Πεισιστράτου, τοῦ παρὰ τὴν πύλην δὲ ταύτην πύργου φαίνονται μέρη (ἐκ μεγάλων Ἑλευσινιακῶν λίθων κτισμένοι τοῖχοι) ἀριστερὰ ἐντὸς τοῦ λάκκου παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ δαπέδου τῶν Προπυλαίων. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν Μεγάλων Προπυλαίων δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τὰ μικρὰ Προπύλαια ὡς ἡ κυρία εἴσοδος εἰς τὸν ἱερώτατον περὶ τὸ Τελεστήριον χῶρον, διότι ἡ πρόσοδος ἄλλοθεν εἰς αὐτὸν (ἐκ Βορρᾶ) ἐκωλύετο διὰ κτισμάτων ἀποκλειόντων ἐν συνεχείᾳ τὸν χῶρον ἐκατέρωθεν τῶν Προπυλαίων τούτων. Διὰ δύο πυλῶν λοιπὸν ἐπροστατεύετο ἡ μόνωσις τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἦτο οὕτω μεγαλειτέρα ἢ ἀσφάλεια ἀπὸ τῆς βεβηλώσεως διὰ τῆς εἰσόδου ἀμυήτων.

Δεξιὰ συνέχεται μετὰ τῶν Μικρῶν Προπυλαίων τὸ **Πλουτώνιον** ἢ **Ἱερὸν τοῦ Πλούτωνος**, ὡς ἀναφέρεται συχνάκις ἐν ἐπιγραφαῖς, τοῦ 4^{ου} αἰῶνος. Ἦτο μικρὰ πλατεῖα κατεσκευασμένη ἐπὶ τῶν σπηλαίων τῆς Ἀγελάστου Πέτρας καὶ πρὸ τούτων, ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τῶν Προπυλαίων καὶ τῆς ὁδοῦ· ἀπεχωρίζετο διὰ τοίχου καὶ θύρας ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Ἱεροῦ, ἀποτελοῦσα ἴδιον τέμενος, εἰς τὸ ὁποῖον περιελαμβάνοντο καὶ τὰ σπήλαια ὡς ἱερὰ καὶ ταῦτα τοῦ Πλούτωνος λατρευομένου ἐν Ἑλευσίνι, διότι ἦτο χθόνιος θεὸς καὶ σύζυγος τῆς Περσεφόνης. Ὁ δεξιὰ παρὰ τὰ μικρὰ Προπύλαια ὠραῖος πώρινος τοῖχος, ὅστις προχωρῶν πρὸς Νότον φθάνει σχεδὸν μέχρι τοῦ βράχου τῆς Ἀγελάστου Πέτρας ἦτο ἀνάλημμα τῆς πλατείας, καὶ ἀπέκλειε συγχρόνως ταύτην πρὸς Δυσμῆς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Ἱεροῦ· ἐπὶ τοῦ νοτίου ἄκρου αὐτοῦ παρὰ τὴν

Ἐγγέλαιον Πέτραν ὑπάρχει ἡ θύρα τοῦ τεμένου· φαίνεται τὸ κατώφλιον διακρινόμενον διὰ τῆς τριβῆς τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν πατημάτων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀριστερὰ μία ὀρθία πορτίνη πλάξ, ἡ ἐπένδυσις τῆς παραστάδος τῆς θύρας. Ἐπὶ τοῦ τεμένου διατηροῦνται τὰ κατώτερα μέρη τῆς οἰκοδομῆς μικροῦ ναοῦ (κ τοῦ σχεδ.) ἀποτελουμένον ἐκ προνάου καὶ σηκοῦ, ὡς δεικνύει ὁ ἐγκάρσιος τοῖχος ὅστις χωρίζει εἰς δύο ἄνισα μέρη τὸ ὀρθογωνικὸν ἐρείπιον. Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ μικροῦ τεμένου καὶ τοῦ ναῦσκου, ἐπιμελῶς εἰργασμένοι πῶροι, ἰσοῦψεις κανονικῶς ἐκτισμένοι δόμοι, καθιστῶσι πιθανόν, ὅτι τὸν 4 ἢ 3 αἰῶνα π. Χ. κατεσκευάσθησαν ταῦτα ἀλλ' ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ παλαιότερος ναός, ὡς δεικνύουσιν οἱ τοῖχοι ἐκ μικρῶν ἀκατεργάστων λίθων βαθύτερον τοῦ νεωτέρου ναοῦ. Χαμηλὰ παρὰ τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ τεμένου τοῦ Πλούτωνος, ἐξῶθεν τούτου, ὑπάρχει σήμερον μόνον ἓν ἀρχαῖον φρέαρ¹ ἐσκαμμένα εἰς τὸν βράχον, τοῦτο δὲ ἢ ἄλλο τι σπουδαιότερον (βωμὸς ἴσως ἢ ἱερὸν σημεῖον) ἦτο ἀφορμὴ νὰ κλίνη πρὸς τὰ ἔσω ὁ ἐκεῖ τοῖχος τοῦ τεμένου μικρὰ κλίμαξ λαξευμένη ἐπὶ τοῦ βράχου ἐρησίμεινε πιθανῶς διὰ τὴν ἀνάβασιν ἐκ τοῦ χαμηλοτέρου ἐκείνου μέρους εἰς τὸ τέμενος τοῦ Πλούτωνος. Τὰ σπήλαια καὶ τὸ τέμενος τοῦ Πλούτωνος ἐρησίμειναν εἰς ὑστερωτέρους χρόνους ὡς καιοικίαι, καὶ ἐντεῦθεν προέρχονται οἱ μικροὶ ἀββεστόκτιστοι τοῖχοι καὶ ὑπόλοιπον δαπέδον ἐστρωμένον διὰ κεραμίδων.

Ἐκ τοῦ Πλουτωνίου ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ Τελεστήριον ἀνέρχεται ὀλίγον ἀποτομωτέρα· ἐντεῦθεν τῶν μικρῶν Προπυλαίων ἦτο πλέον μαρμαρόστρωτος, καὶ ἀραιὰ λείψανα τῆς μαρμαροστρώσεως φαίνονται πανταχοῦ ἐπ' αὐτῆς, μόνον δὲ πλησίον τοῦ Τελεστηρίου σώζεται ἓν συνεχὲς τμήμα τῆς στρώσεως. Κατασκευασθεῖσα εἰς ὑστεροῦς Ρωμαϊκοῦς χρόνους εἶνε ἀρκετὰ εὐτελής ἐκ λεπτῶν κυανῶν καὶ λευκῶν πλακῶν τεθειμένων κατὰ τάξιν συμφώνως πρὸς τὸ χρῶμα ἐπὶ ὑποστρώματος ἕξ ἀβέστου.

¹ Τὸ φρεατοειδὲς ἀνοιγμα ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ τεμένου πρὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Πλούτωνος δὲν εἶνε ἀρχαῖον.

Ὀλίγα βήματα μετὰ τὸ Πλουτώνιον δεξιὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ εἶνε τεθειμένα διάφορα ἐνεπίγραφα μαρμάρινα βάθρα χαλκῶν ἀγαλμάτων. Προσοχῆς ἄξιον εἶναι ἰδίως τὸ ἔχον σχῆμα μεγάλου κυλίνδρου, διότι ἡ ἐπιγραφή αὐτοῦ παρέχει πολύτιμον πληροφορίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Παραθέτομεν ταύτην συντεταγμένην εἰς ἐλεγειακοὺς στοίχους ὁλόκληρον:

*Καὶ σοφίῃ κλεινὸν καὶ σεμνῶν φάντορα νυκτῶν
 Διοῦς καὶ Κόρης ἀγνὸν ὄρας πρόπολον,
 ὅς ποτε Σαυροματῶν ἀλεείνων ἔργον ἄθεσμον
 ὄργια καὶ ψυχὴν ἐξεσάωσε πάτρη
 καὶ τελετὰς ἀνέφηγε καὶ ἤρατο κῦδος ὁμοῖον
 Εὐμόλπω πινυτῶ καὶ Κελεῶ ζαθέω,
 Ἀῤσωνίδην τ' ἐμήσεν ἀγακλυτὸν Ἀντωνῖνον.*

Ἡ ἔννοια εἶνε, ὅτι ὁ σοφὸς Ἱεροφάντης (**σεμνῶν φάντορα νυκτῶν**) τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν λέγει ἡ ἐπιγραφή, ἀλλὰ γνωρίζομεν ἄλλοθεν ὅτι ἦτο Ἰούλιος, ὁ μῆσας τὸν αὐτοκράτορα Ἀντωνῖνον, ἀπέκρουσέ ποτε ἀγρίαν εἰσβολὴν τοῦ βαρβαρικοῦ ἔθνους τῶν Σαυροματῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἔσωσε τὴν ζωὴν τῶν συμπολιτῶν του καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διατηρηθῶσι τὰ μυστήρια καὶ νὰ ἐπαναληφθῶσι αἱ ἱεραὶ τελεταί, ἔγινε δὲ διὰ τοῦτο ἰσότημος πρὸς τοὺς πρώτους ἰδρυτὰς τῶν μυστηρίων, τὸν Εὐμόλπον καὶ τὸν βασιλέα Κελεόν.

Γνωρίζομεν διὰ τοῦ Πausανίου ὅτι τῷ 175 περ. μ.Χ. ἐπέδραμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ Σαρματικὸν ἢ Σαυροματικὸν ἔθνος τῶν Κοστοβόκων καὶ ἔφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος μανθάνομεν, ὅτι μεταξὺ τῶν παθουσῶν τότε πόλεων ἦτο καὶ ἡ Ἐλευσίς, σωθεῖσα διὰ τοῦ Ἱεροφάντου Ἰουλίου. Διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἱεροῦ εἰδικῶς εἶνε σπουδαία ἡ εἴδησις, διότι πιθανώτατα μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην, ἔγινεν ἀνακαίνισις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Τελεστηρίου βλαβέντος ἴσως τότε σπουδαίως.

Ἰκαναὶ βαθμίδες λαξευμέναι δεξιὰ ἐπὶ τοῦ βράχου φέρουσι εἰς μικρὸν ἐπίπεδον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πιθανώτατα ἦσαν κατὰ τὴν

ἀρχαιότητα ἰδρυμένα ἀγάλματα ἐπὶ τοῦ παραπλεύρως ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο ἐπὶ τοῦ βράχου ὁμοίως λαξευμένου τετραγωνικοῦ χώρου σφίζονται λείψανα τῶν κατωτάτων μερῶν μικροῦ ναοῦ τῆς Ἐκάτης Ἰσως, ἣτις ὡς ἀκόλουθος τῆς Περσεφόνης κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν ὕμνον ἐδικαιούτο νὰ λατρεύηται ἐν Ἐλευσίνι, καὶ ὡς ἐνοδία θεὸς ὀρθῶς παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ πρὸ τοῦ Τελεστηρίου εἶχε τὸν ναόν της.

Ἄριστερὰ χαμηλότερον τῆς ὁδοῦ ὁ χῶρος εἶνε σήμερον ἀνώμαλος καὶ τὸ ἔδαφος αὐτοῦ πολὺ βαθύτερον, ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἄπας ὁ χῶρος ἐκεῖνος ἦτο τότε δι' ἐπιχώσεως ἰσοπεδωμένος πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ Τελεστηρίου, καὶ πιθανώτατα κατάσπαρτος δι' ἀγαμάτων, βωμῶν καὶ ἄλλων ἀξιοθεάτων καὶ ἱερῶν ἰδρυμάτων. Ἀλλὰ καὶ ὅτι σήμερον παρουσιάζει ὁ χῶρος οὗτος δὲν εἶνε ἄνευ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ. Ὁ χαμηλὸς τοίχος ἐκ μαύρων πολυγωνικῶν Ἐλευσινιακῶν λίθων, ὅστις φαίνεται εἰς ἀπόστασιν δεκάδος μέτρων ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἐξέχων μόνον ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους, εἶνε τὸ τεῖχος τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου· ἀρχίζει ἀπὸ τῶν Μικρῶν Προπυλαίων καὶ φαίνεται καθ' ὅλην τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ. Οἱ μεγάλοι σωροὶ ἐρυθρῶν χωμάτων, οἱ ὅποιοι τὸν σκεπάζουν εἰς πολλὰ σημεῖα εἶνε ὑπόλοιπα τοῦ παχέως τοίχου ἐξ ὠμῶν πλίνθων, ὅστις ὑψοῦτο ἐπὶ τοῦ ἐκ μαύρων λίθων τοίχου ἀποτελῶν τὸ κύριον μέρος τοῦ κτίσματος τοῦ περιβόλου. Οἱ ὑψηλοὶ ἐκ πύρων λίθων τετράγωνοι στύλοι χαμηλότερον ἀκόμη καὶ ὀπισθεν τοῦ τείχους τοῦ Πεισιστράτου κατὰ τινὰ τάξιν ὀρθοῦμενοι ἐχρησίμευον διὰ νὰ βασιάζωσι τὴν στέγην ὑπογείου τινὸς κτιρίου χρησιμεύοντος ὡς ἀποθήκη ἢ πρὸς ἄλλον ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς σκοπόν. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ χώρου ἐκεῖ χαμηλὰ αὐξάνει ἢ ὑπαρξίς τοίχων περιβόλου εἰς νεωτέρους, μετὰ τοὺς Ρωμαίους, χρόνους κατασκευασθέντων καὶ μαρτυρούντων περὶ τῶν κινδύνων ἀπὸ τῶν ὁποίων ἦσαν ἐκάστοτε ὑποχρεωμένοι καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς οἱ κατοικοῦντες καὶ μεταγενεστέρως τὸν χῶρον νὰ ζητῶσι νὰ ἀσφαλισθῶσι διὰ τῆς κατασκευῆς ἰσχυρῶν τειχῶν ἐπὶ τῶν καταστρεφομένων παλαιότερων.

Ἀπέναντι τῆς ὁδοῦ χαμηλότερον φαίνεται ἀκόμη καὶ τὸ ἐκ κιτρίνων πύρων ὑψηλὸν θεμέλιον τοῦ Τελεστηρίου. Ὁ ἐπισκέπτης ὅστις ἔχων καιρὸν καὶ ἐνδιαφέρον θὰ κατέλθῃ μέχρι τοῦ βάθους τοῦ χώρου ἐκείνου θὰ ἀμφιφθῇ διὰ τῆς θέας ἐκ τοῦ πλησίον τῆς ἔξωτερικῆς ὄψεως τοῦ ὠραίου πολυγωνικοῦ τείχους τοῦ Πεισιστράτου, τοῦ ὁποίου ὑπάρχει καὶ μία πύλη ἐκεῖ κρυπτομένη ὀπισθεν τῶν θεμελίων τοῦ Τελεστηρίου. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἶνε ἀκόμη καὶ μία μικρὰ πύλη τοῦ ἀρχαιότερου Μυκηναϊκοῦ περιβόλου μὲ τριγωνικὴν κορυφὴν, ὅπως κατασκευάζοντο τότε, διατηρουμένη κατὰ τὸ ἥμισυ, διότι τὸ λοιπὸν μέρος ἀπεκόπη ὑπὸ τοῦ θεμελίου τοῦ Τελεστηρίου. Πάντα ταῦτα εἶχον καλυφθῆ δι' ἐπιχώσεως, ὅτε ἐπὶ Περικλέους ἐμεγεθύνθη ὁ περίβολος τοῦ Ἱεροῦ ἐκταθεὶς ἐπ' ἀρχετὸν διάστημα πρὸς Ἀνατολάς.

Δεξιὰ τῆς ὁδοῦ τμήμα τοῦ βουνοῦ, τὸ νότιον ἥμισυ τῆς Ἀγελάστου Πέτρας εἶνε κοιλότερον τοῦ λοιποῦ, διακρίνονται δ' ἐπ' αὐτοῦ τοῖχοι ἐκ πωρίνων λίθων, ἄγνωστον εἰς ποίου εἴδους κτίριον ἀνήκοντες. Ὑπετέθη, ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ θησαυρὸς κτίριον δηλαδὴ ὅμοιον πρὸς μικρὸν ναὸν χρησιμοποιούμενον εἰς φύλαξιν τῶν χρημάτων καὶ ἱερῶν σκευῶν, ὑπ' ἄλλων δὲ πάλιν ὑποστηρίζεται, ὅτι τὸ κτίριον ἦτο πράγματι ναὸς τῆς Κόρης.

Ἐκ τῶν δύο μεμονωμένων μικρῶν βράχων, οἱ ὁποῖοι φαίνονται ὡς νὰ ἀποκλείωσι τὸ βαθύτερον τμήμα τοῦ βουνοῦ πρὸς Νότον, ὁ πρῶτος, ὁ χαμηλότερον εὐρισκόμενος ἦτο πράγματι **θησαυρὸς**, καὶ ἐχρησίμευεν εἰς ἀπόθεσιν χρημάτων δωρουμένων εἰς τοὺς θεοὺς ὑπὸ τῶν πιστῶν. Μαρτυρεῖται τοῦτο διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ βράχου τούτου, διότι ἄνω ἔχει βαθὺ ἄνοιγμα, τοῦ ὁποίου τὸ χεῖλος εἶνε τεχνηέντως κατασκευασμένον, ὥστε νὰ κλειέται ἀσφαλῶς ὑπὸ βαρέως πώματος· δι' ὁπῆς ἐπὶ τοῦ πώματος εὐρισκομένης ἐρρίπτοντο ἐντὸς τὰ δῶρα.

Ἡ μαρμαρόσιρως ὁδὸς μᾶς φέρει ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ **Τελεστηρίου**, τὸ κατώφλιον τῆς ὁποίας εὐρίσκεται κατὰ μίαν βαθμίδα ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τῆς ὁδοῦ καὶ εἶνε ἐκ μέλανος Ἐλευσινιακοῦ λίθου, ὅπως καὶ ὀλόκληρος ὁ πρὸς τὴν ὁδὸν ἐστραμμένος τοίχος τοῦ Τελεστηρίου. Πρὶν ὑπερβάντες τὴν εἴσοδον

εισέλθωμεν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Τελεστηρίου, ἃς ἀναγνώσωμεν ἐν τάχει τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ μαρμαρίνου βάνου ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς εἰσόδου ἱσταμένου. Ἀναφέρεται εἰς Ἱεροφάντιδά τινα τῆς Δήμητρος μὴ ὀνομαζομένην διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, διότι, ὡς συνηθίζεται ἐν ἐπιγραφαῖς ἱεροφαντῶν, ἀποκρύπτεται καὶ ταύτης τὸ ὄνομα, ἐνῶ μνημονεύονται τὰ γενεαλογικὰ ὀνόματα ἀνιόντων καὶ κατιόντων. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι εἰς ἐλεγειακούς στίχους καὶ ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν παράδειγμα τοῦ μακρολόγου καὶ μεγαλαύχου ὕφους τῶν ὁμοίας φύσεως ἐπιγραφῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, καὶ μᾶς δίδει εἰδήσεις περὶ μνήσεως καὶ μυστηρίων.

*Πυροφόρου Δήμητρος ὑπέροχον ἱεροφάντιν
 Πολλὸν ἐπ' εὐσεβίῃ κῦδος ἀειραμένην
 Ἐλλάδος εὐρυχώρου πρῶτον γένος, ἀντολῆς τε,
 ἔγγονον Εἰσαίου τοῦ σοφίας ὑπάτου,
 ὃς δὴ καὶ βασιλῆος ἀμύμονος Ἀδριανοῦ
 μουσάων ἀγαθὴν εἶχεν διδασκαλίην*
 Εἰσαίου δὲ θύγατρα μεγαινήσιοι καὶ αὐτοῦ,
 ἔξοχον ἐν τ' ἀρεταῖς ἐν τε σοφροσύναις.
 ἦν καὶ ἀμειβομένη Διῶ μακάρων ἐπὶ νήσοις
 ἤγαγεν παντοίης ἐκτὸς ἐπωδυνίης.
 δῶκε δὲ οἱ θάνατον γλυκερώτερον ἠδέος ὕπνου
 πάγχυ καὶ Ἀργείων φέριτερον ἠϊθέων.
 ἦ γε καὶ Ἀντωνῖνον ὁμοῦ Κομμόδῳ βασιλῆας
 ἀρχομένη τελετῶν ἔστεφέ μυστικῶλους.
 Τὴν μὲν ἄρα ψήφῳ μὲν Ἀρηϊ θέτο βουλή,
 Εἰκόνα δ' ἠγαθήην ἐκτελέσατο νήην
 Εὐνίκη τε φίλη θυγάτηρ, ὡς τε θυγατρὸς
 μητρὸς μητέρα θεοπεσίην
 Κάλλαισχος καὶ Γλαῦκος εἰκόνη κνδαίνοντες
 ἦν καὶ Δημήτηρ ὅπασεν ἀθανάτοις.*

Ἡ ἐν λόγῳ Ἱεροφάντις, Εἰσιδότη ἦτο τὸ ὄνομά της γνωστὴν καὶ τοῦτο ἄλλοθεν, ἦτο ἔγγονος τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἀδριανοῦ Εἰσαίου· καὶ ὁ πατήρ δ' αὐτῆς Εἰσαῖος ἦτο ὁμοίως διάσημος·

αὕτη ἐμίησε τοὺς αὐτοκράτορας Κόμμοδον καὶ Ἀντωνῖνον, μετὰ θάνατον δὲ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς ἐστήθη τὸ ἀγαλμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον φθαρὲν ἀνερέωσαν οἱ ἔγγονοι Κάλ-
λαισχος καὶ Γλαῦκος.

Ἐξ ὅσων γνωρίζομεν διὰ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων τὸ Τελε-
στηριον ἦτο πιθανῶς καὶ ναός, διότι ἐν αὐτῷ ἐλατρεύοντο ἡ Δημή-
τηρ καὶ ἡ Κόρη, ἀλλ' ἦτο πρὸ πάντων ὁ τόπος τῆς τελέσεως τῶν
μυστηρίων, διὰ τοῦτο δὲ ἡ μορφή αὐτοῦ διαφέρει παντὸς ἄλλου
ἀρχαίου ναοῦ. Ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος **Τελεστήριον** ἀναφέρονται
ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τὰ ὀνόματα **μυστικὸς σηκός, ἀνάκτορον,**
μέγαρον, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν ἀσφαλῶς, ἂν ταῦτα ἀποδίδονται
εἰς ὅλον τὸ οἰκοδόμημα ἢ εἰς μέρη μόνον αὐτοῦ.

Τὴν ἀρχαίαν μορφήν τοῦ Τελεστηρίου δὲν θὰ γίνῃ ἴσως ποτὲ
δυνατὸν νὰ γνωρίσωμεν μετὰ τινος βεβαιότητος, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ
εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ διαρρυθμίσιν· αἱ εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων
συγγραφέων περὶ τούτου εἶναι πενιχρόταται. Ἴσως ὁ ἴδιος λόγος
τῆς σιωπῆς περὶ τῶν μυστηρίων ἠμποδίζεν νὰ ἐκταθῶσιν εἰς λεπτο-
μερείας καὶ περὶ τοῦ τόπου τῆς τελέσεως τούτων. Ὁ Πausanias
τουλάχιστον ἀναφέρει, ὅτι ἠμποδίσθη νὰ γράψῃ περὶ τῶν ἐντὸς
τοῦ Ἱεροῦ κτισμάτων διὰ σημείου τῶν θεῶν. Ἐκ τῶν ἄλλων συγ-
γραφέων σπουδαίας εἰδήσεις ἔχομεν μόνον παρὰ τοῦ γνωστοῦ
γεωγράφου Στράβωνος, ὅτι ἀρχιτέκτων τοῦ Τελεστηρίου ἦτο ὁ
Ἰκτῖνος, ὁ καὶ τοῦ Παρθενῶνος ἀρχιτέκτων, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐπε-
στάτησε καὶ εἰς τὴν οἰκοδομήν, διότι ὁ Πλούταρχος λέγει, ὅτι ἐν
ἀρχῇ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ κτιρίου ἦτο ὁ Κόροιβος, διὰ τοῦ
ὁποίου ἐτέθη ἡ κάτω σειρὰ κιόνων, ἀφοῦ δὲ ἀπέθανεν αὐτὸς ἀνε-
λαβε τὴν ἐπίβλεψιν ὁ Μεταγένης ἐκ τοῦ ἀττικῆς δήμου Ξυπετῆς,
καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Ξενοκλῆς ὁ Χολαργεὺς ἐπεράτωσεν τὴν στέγην,
δηλαδὴ ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης διήρκεσε καὶ τοῦ
Τελεστηρίου, ὅπως τῶν πλείστων παλαιῶν, καὶ τῶν σημερινῶν,
ναῶν ἡ οἰκοδομὴ ἐπὶ μακρόν. Περὶ τῆς πρὸ τοῦ Τελεστηρίου
βραδύτερον προταχθείσης ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φίλωνος μεγάλης
στοᾶς ὀμιλεῖ ὁ Ρωμαῖος ἀρχιτεκτονικὸς συγγραφεὺς Βιτρούβιος.

Πενιχρὰ ἐπίσης εἶνε δυστυχῶς ὡς πρὸς τὴν συμβολὴν εἰς τὴν

λεπτομερῆ ἀναπαράστασιν τῆς ἀρχαίας μορφῆς καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς προκύψαντα βοθηθήματα. Ἐκ τούτων μόνον ἀσφαλές συμπέρασμα ἔχομεν, ὅτι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ Τελεστήριον (εἰκ. 7) ἦτο μεγίστη τετραγωνικὴ αἰθούσα μὲ βαθμίδας ἐν εἴδει ἐδωλίων θεάτρου κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς καὶ πλήθος κίωνων ὑποβασταζόντων ἴσως καὶ δευτέρον ὄροφον, πάντως δὲ δευτέραν ἀνωτέραν σειρὰν κίωνων, διατεταγμένων κατὰ κανονικὰ διαστήματα ἐν ὅλῳ τῷ χώρῳ τῆς αἰθούσης· τὰς βαθμίδας διέκοπτον μόνον τὰ ἀνοίγματα τῶν θυρῶν, δύο ἐπὶ ἐκάστης τῶν τριῶν πλευρῶν, ἔξαιρουμένης φυσικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ βράχου κατεσκευασμένης τετάρτης πλευρᾶς.

Εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς τετραγωνικῆς μορφῆς καὶ τῆς συνολικῆς ἐν γένει κατασκευῆς τῆς αἰθούσης, τὴν ὁποῖαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ ἐκ τοῦ σημείου, ὁπόθεν εἰσήλθομεν εἰς τὸ Τελεστήριον ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔκ τινος ὑψηλοτέρου σημείου ἐπὶ τῶν ἐκατέρωθεν τούτου κλιμάκων, τὰ μέγιστα βοηθεῖ, ὅτι τὸ ἐν τρίτον περιόπου, τὸ δυτικόν, τῆς αἰθούσης κατεσκευάσθη λαξευθέντος δι' ἐπιπόνου καὶ μεγαλειώδους ἐργασίας μεγίστου τμήματος τοῦ βράχου εἰς ὕψος πολλῶν μέτρων· τοῦτο δὲ καὶ σώζεται διατηροῦν τὴν ἀρχικὴν μορφήν μὲ ὅλας τὰς σειρὰς τῶν βαθμίδων κατεσκευασμένων ὁμοίως ἐπὶ τοῦ βράχου. Κατὰ τὰ λοιπὰ τῶν τοίχων τῆς αἰθούσης διατηροῦνται πρὸς Βορρᾶν μὲν μέγα μέρος τῶν ὀρθοστατῶν τῆς κατωτάτης σειρᾶς τοῦ τοίχου, ἐκ μεγάλων τετραγώνων Ἑλευσινιακῶν λίθων πολὺ ἐπιμελῶς εἰργασμένων, καὶ πρὸς Νότον ἐλάχιστοι τῶν λίθων τούτων, ἐνῶ πρὸς Ἀνατολὰς μόνον ὀλίγοι λίθοι τῆς φλιᾶς ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦσαν ἐστημένοι οἱ ὀρθαστάται σώζονται ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν διακρίνονται εὐκόλως τοῦ λοιποῦ ἐδάφους διότι ἐκεῖ σώζεται εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν μὲ τὴν φλιὰν ὕψος ὀλόκληρος ἢ ἕξ ὁμοίων λίθων κατεσκευασμένη πλακόστρωσις τῆς κολοσαίας στοᾶς, ἣν εἶχε προτάξῃ τοῦ Τελεστηρίου τὸν 4^{ον} αἰῶνα π. Χ. ὁ ἀρχιτέκτων Φίλων. Καὶ οἱ ὀρθοστάται τῆς βορείου πλευρᾶς μόνον ἔξωθεν φαίνονται, διότι ἐσωτερικῶς κρύπτονται ὑπὸ τὰς βαθμίδας διατηρουμένας εἰς πολλὰ σημεία, καὶ ἰδίως κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα, τῆς βορείου πλευρᾶς ὅπου φαίνονται ἐπὶ τι διά-

Εἰκ. 7. Τὸ Τελεστήριον καὶ αἱ νοτίως τούτου βαθμίδες. Ὅψις ἐκ ΝΑ.

σημα ὡς συνέχεια τῶν λαξευμένων ἐπὶ τοῦ βράχου βαθμίδων, ἀλλ' εἶνε ἐκ χωριστῶν μεγάλων λίθων κατασκευασμένα.

Τὸ ἔδαφος τῆς μεγάλης αἰθούσης παρουσιάζεται σήμερον ἐν μέρει μὲν ἐστρωμένον διὰ μεγάλων πλακῶν, ὡς εἶνε π. χ. παρὰ τὴν εἴσοδον διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆλθομεν, καὶ ἐν μέρει κατασκευασμένον διὰ μᾶλλον ἢ ἦττον τελείας ἐξομαλίσεως τοῦ βράχου διὰ πλακῶν ἀσφαλῶς, ἀφαιρεθεισῶν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, ἦτο ἐστρωμένον καὶ ἐκεῖ ὅπου σήμερον μόνον τὸ χῶμα ἀποτελεῖ τὸ ἔδαφος.

Τῶν κίωνων τῆς αἰθούσης μένουσι μόνον τὰ κατώτατὰ μέρη καὶ διακρίνονται εὐκόλως ἐπὶ τοῦ πλείστου τῆς ἐπιφανείας. Ἀποτελοῦνται ἐκ στρογγύλης ἀπλῆς βάσεως ἐκ μέλανος Ἑλευσινιακοῦ λίθου, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπάρχουσιν ἀκόμη τὸ κατώτατον μέρος τοῦ σώματος τοῦ κίονος, ἀπλοῦς κύλινδρος ἐκ πόρου λίθου.

Εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι καὶ οἱ κίονες ὅπως καὶ οἱ ἐκ βράχου καὶ οἱ ἄλλοι τοῖχοι τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Τελεστηρίου ἐκαλύπτοντο διὰ κονιάματος παρουσιάζοντος τὴν ὄψιν μαρμάρου, ἀλλὰ δυστυχῶς περὶ τούτου ὡς καὶ περὶ τῆς λοιπῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως τοῦ Τελεστηρίου, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν εἶχε περιορισθῇ ἢ λαμπρότης καὶ ἡ πολυτέλεια τοῦ ἰδρύματος, οὐδὲν βέβαιον γνωρίζομεν. Τὰ συλλεγένητα ἐντὸς τοῦ Τελεστηρίου μεγάλα μαρμάρινα τρίγλυφα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν διακόσμησιν τούτου, ὅπως διεμορφώθη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπισκευήν, ὅτε καὶ τὸ ἐσωτερικὸν ἐκοσμήθη κατὰ μέγα μέρος διὰ μαρμαρίνης ἐπενδύσεως.

Ἀποδείξεις ἀναμφισβητήτους, ὅτι ἔγινε μετασκευὴ τοῦ Τελεστηρίου κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ἔχομεν ἐν αὐτῷ τῷ κτιρίῳ τὰ ἑξῆς. ὡς βάσις τοῦ τελευταίου βορειοανατολικοῦ κίονος χρησιμεύουσι δύο μάρμαρα φέροντα μεγάλην ἐπιγραφὴν ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὥστε ὁ κίων ἐστήθη μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς καὶ εἰς τὴν ἐπένδυσιν δὲ τῆς δυτικωτέρας ἐκ Νότου εἰσόδου ἐχρησιμοποίηθη μάρμαρον ἔχον ἐπιγραφὴν.

Ἡ πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Τελεστηρίου ἐκτεταμένη ἐκ μεγάλων Ἑλευσινιακῶν λίθων πλακόστρωσις εἶνε ἡ βάσις τῆς

στοᾶς, τὴν ὁποίαν ἔκτισε κατὰ τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα ὁ Φίλων. Ἐπὶ ταύτης σφίζονται ἀκόμη ἐπὶ τινων σημείων εἰς τὰς ἀρχικάς των θέσεις οἱ κατώτατοι σφόνδυλοι τῶν μαρμαρίνων κίωνων ἢ κατασκευή των, ὡς βλέπομεν, δὲν εἶχε συμπληρωθῆ, διότι καὶ τῶν ραβδώσεων μόνον ἡ ἀρχὴ κατεσκευάσθη. Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς στοᾶς ταύτης πραγματεύεται καὶ μία σπουδαιοτάτη ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα εἰς τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἀποκειμένη εἰς τὸ μουσεῖον Ἐλευσίνος. Οἱ κίονες ἦσαν δώδεκα ἐμπρὸς καὶ μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων καὶ τοῦ τοίχου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν αἱ θύραι τοῦ Τελεστηρίου, παρενετίθητο εἰς ἕτι κίων. Ἡ εἰκὼν 8 δεικνύει ἐν ἀνα-

Εἰκ. 8. Ἀναπαράστασις τοῦ Τελεστηρίου κατὰ σχέδιον τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου Α. Ὁρλάνδου.

παραστάσει τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τοῦ Τελεστηρίου, ἔγινε δὲ κατὰ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀναστ. Ὁρλάνδου στηριζόμενον ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν ὀλίγων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω.

Διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Ὀμηρικοῦ εἰς τὴν Δήμητρα ὕμνου ἀποδίδεται ἡ πρώτη οἰκοδομὴ τοῦ Τελεστηρίου εἰς τοὺς μυθικοὺς χρόνους καὶ εἰς ἐπιταγὴν αὐτῆς τῆς Δήμητρος τῷ ὄντι δὲ αἱ ἀνασκαφαὶ ἐπαλήθευσαν τὴν παράδοσιν ταύτην, διότι ὑπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ Τελεστηρίου εὑρέθησαν καὶ διακρίνονται ἂν παρατηρήσῃ τις ἐκεῖ προσεκτικῶς ὀλίγα λείψανα τῆς παναρχαίας ταύτης οἰκοδομῆς,

δηλαδή τοῖχοι κτισμένοι κατὰ τὸν μυκηναϊκὸν τρόπον ἐκ λίθων πολυγωνικῶν μετρίως μόνον κατεργασμένων. Τὸ πανάρχαιον τοῦτο Τελεστήριον ἦτο πολὺ μικρὸν ἰδίως μετὰ τὴν συνένωσιν τῆς Ἐλευσίνος μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ἡ ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκείνου λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ τὰ μυστήρια δὲν ἦσαν πλέον μόνον τῶν Ἐλευσινίων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν Ἀθηναίων, διὰ τοῦτο ἐπὶ Πεισιστράτου, ὅστις διεκρίνετο διὰ τὸν ζῆλον πρὸς ἀνοικοδόμησιν δημοσίων καὶ ἱερῶν κτιρίων ἀνηγέρθη ἐκ νέου μεγαλειότερον τὸ Τελεστήριον. Καὶ τῆς Πεισιστρατείου δὲ ταύτης οἰκοδομῆς λείψανα ἱκανὰ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ θέσει. Ὅλιγον πεπειραμένος ὀφθαλμὸς δύναται νὰ ἀνεύρη εὐχερῶς τὴν σωζομένην βάσιν τοῦ κτιρίου τούτου, ἔξ ἧς συμπεραίνεται ἡ γενικὴ μορφή του· ἡ νοτιὰ πλευρὰ αὐτοῦ ἀποτελουμένη ἐκ μιᾶς γραμμῆς μεγάλων πωρῶνων πλακῶν μετ' ἔξαιρετικῆς ἐπιμελείας εἰργασμένων φαίνεται παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ἐκ χώματος μεμονωμένου κυλινδρικοῦ στύλου, ὅστις ἀφῆθη ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν διὰ νὰ δεικνύη τὸ εἶδος καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀφαιρεθείσης πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ Τελεστηρίου ἐπιχώσεως. Ἐὰν χρησιμοποιήσωμεν ὡς ὀδηγὸν τὴν εὐρεθεῖσαν γραμμὴν τῆς νοτίας ταύτης πλευρᾶς θὰ ἀνεύρωμεν εὐκόλως καὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τὴν στρῶσιν, ἣτις σφύζεται καὶ καλλίτερον, διότι ἐπ' αὐτῆς διακρίνονται ἀκόμη καὶ τὰ κατώφλια τῶν τριῶν θυρῶν. Ἡ βάσις τοῦ τοίχου τῆς βορείας πλευρᾶς κρύπτεται ὑπὸ τὰς βαθμίδας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Τελεστηρίου, τῆς δὲ δυτικῆς πλευρᾶς φαίνεται ἐπὶ τοῦ βραχῶδους ἐδάφους ἡ γραμμὴ ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκοιτάζοντο οἱ κατώτατοι λίθοι. Κατὰ τὰ σφύζόμενα λείψανα ἦτο καὶ τὸ Πεισιστράτειον, Τελεστήριον εἰς μέγεθος μὲν τὸ ἐν τέταρτον περίπου τοῦ κατόπιν κτισθέντος, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχέδιον ὅμοιον πρὸς αὐτό, διότι ἦτο καὶ τοῦτο τετράγωνος αἶθουσα μὲ βαθμίδας περίξ καὶ μίαν στοὰν ἔμπροσθεν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ὁμοίαν πρὸς τὴν ὑστερωτέραν στοὰν τοῦ Φίλωνος. Τὸ Πεισιστράτειον τοῦτο Τελεστήριον ἔκαυσαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου οἱ Μῆδοι, τὴν δ' ἀνοικοδόμησιν τοῦ νέου κατὰ τὸ μεγαλειῶδες σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἔχομεν σήμερον πρὸ ὀφθαλμῶν ἤρχισεν ἀμέσως μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν νίκην ὁ Κίμων καὶ ἐπεράτωσεν ὁ Περικλῆς. Ὡς εἶπομεν

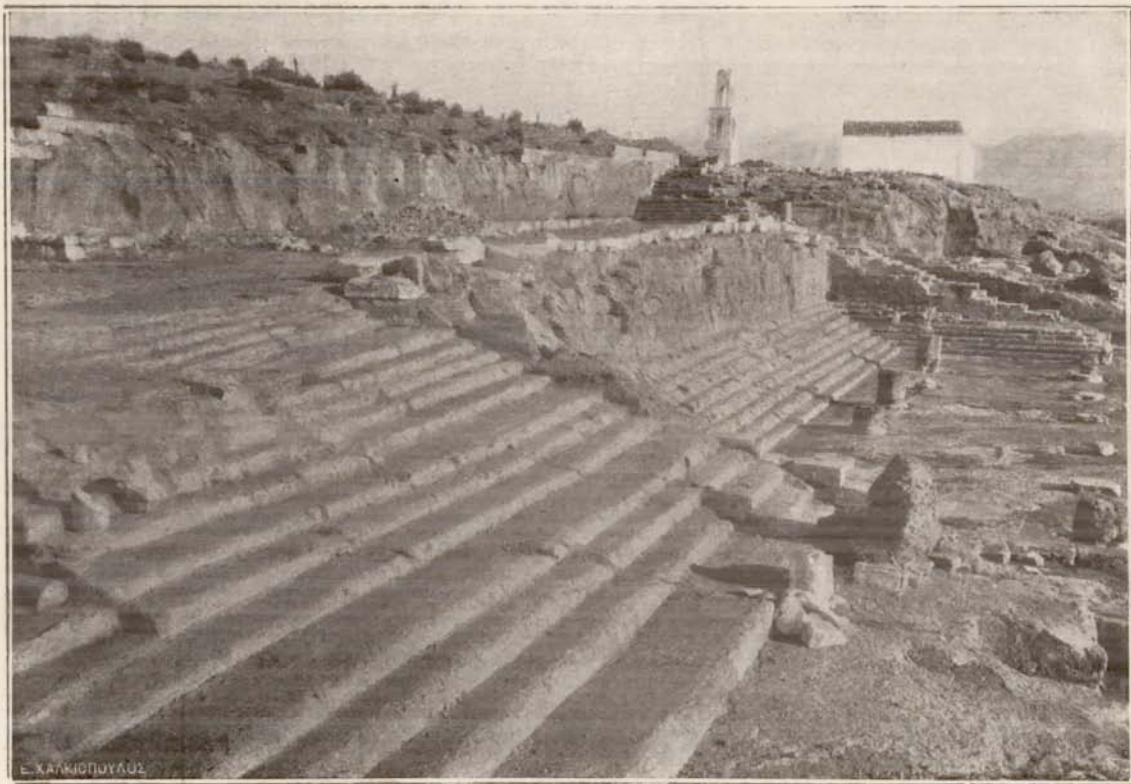
ἤδη ἀνωτέρω καὶ τὸ κτίριον τοῦτο μετεσκευάσθη ἐν πολλοῖς κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ὁ χώρος ἀνατολικῶς τοῦ Τελεστηρίου, ἴσως δὲ καὶ μέγα μέρος τοῦ χώρου βορειῶς καὶ νοτιῶς τούτου ἐχρησίμωσεν ὡς αὐλή καὶ ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν **αὐλή τοῦ Ἱεροῦ**. Ἐντὸς αὐτῆς ὑπῆρχον πιθανώτατα διάφοροι βωμοί, ἦσαν δὲ πρὸς τούτοις καὶ πλεῖστα ἀγάλματα πρὸ πάντων λειτουργῶν τοῦ Ἱεροῦ. Πολλὰ βάρθρα τῶν ἀγαλμάτων τούτων μὲ περιέργους καὶ διδακτικατάτας ἐπιγραφὰς ἀνευρέθησαν καὶ εἶνε ἐστημένα πρὸ τῆς ἀνατολικῆς ὄψεως τοῦ Τελεστηρίου.

Πρὸς τὸ Τελεστήριον σχετίζεται ὁπωσδήποτε καὶ φαίνεται ὅτι συνείχετο κατὰ τινα τρόπον μετ' αὐτοῦ ἡ μεγάλη, ἐκτεταμένη πλατεία δυσμικῶς τοῦ Τελεστηρίου ὑψηλὰ (εἰκ. 9), ὅλη ἐντὸς τοῦ βράχου διὰ κολοσαίας ἐσκαφῆς τούτου κατασκευασμένη. Εἰς τί ἐχρησίμωσεν δὲν εἶνε βεβαίως γνωστόν. Ἀνείρχοντο εἰς ταύτην διὰ τῶν βαθμίδων, αἱ ὁποῖαι εἶνε λαξευμένοι εἰς τὸν βράχον νοτιῶς τοῦ Τελεστηρίου, ἂν καὶ τὸ μέγα τούτων μῆκος καὶ ὁ σχηματισμὸς—μερικαὶ εἶνε πολὺ πλατύτεραι, ἄλλαι δὲν εἶνε συνεχεῖς, ἄνω δὲ ἀποχωρίζεται κατὰ τὸ κέντρον κυβικὸν τμήμα σχηματιζομένου εἴδους τινὸς βήματος—δεικνύουσιν, ὅτι αὐταὶ δὲν ἐχρησίμωσεν μόνον διὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὴν πλατεῖαν.

Ἐκ τῆς πλατείας ἀνέρχεται τις πρὸς Βορρᾶν δι' ὀλίγων βαθμίδων εἰς τὸ ὀλίγον ὑψηλότερον ἐπίπεδον, ὅπου εἶνε τὴν τῶρα τὸ λευκὸν ἐκκλησίδιον τῆς Παναγίας. Ἐκεῖ φαίνονται καὶ ἐλάχιστα λείψανα ἀρχαίου ναοῦ Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ὑποθέτουσιν τινες, ὅτι ὑπῆρχε εἰς ἑλληνικοὺς χρόνους ἰδιαίτερος ναὸς χάριν τῆς τακτικῆς λατρείας τῆς Δήμητρος, ἐνῶ ἐν τῷ Τελεστηρίῳ ἐγίνοντο μόνον αἱ τελεταὶ τῶν μυστηρίων.

Ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν τοῦ λόφου ἦτο ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις, δυστυχῶς αἱ ὀλίγαι ἀνασκαφαὶ ἐπ' αὐτῆς δὲν ἐφανέρωσάν τι ἄξιον λόγου. Ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ βράχου τῆς ἀκροπόλεως κατὰ μῆκος ὑπερθεῖν τῆς λαξευτῆς πλατείας σώζονται ὀλίγαι σειραὶ καλοκτισμένου τείχους· ἐχρησίμωσεν τοῦτο ἵνα χωρίζῃ τὸν ἱερὸν

Εικ. 9. Ἡ ὕπερθεν τοῦ Τελεστηρίου ἐπὶ τοῦ βράχου λαξευμένη πλοτεῖα καὶ αἱ νοτίως τοῦ Τελεστηρίου βαθμίδες

χώρον ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἔκαλεῖτο **διατείχισμα**, ὡς ἀναφέρουσιν Ἑλεσινιακαὶ ἐπιγραφαί.

Αἱ κατώτεραι σειραὶ τῶν νοτίως τοῦ Τελεστηρίου βαθμίδων, διὰ τῶν ὁποίων ἀνείρχοντο, ὡς εἵπομεν, εἰς τὴν ὑψηλοτέραν πλατεῖαν, διακόπτονται εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ Τελεστηρίου ἀπόστασιν, ἐκεῖθεν δ' ἐπὶ διάστημά τι εἶνε ὁ βράχος ἀποτόμως, καθέτως τετμημένος, καὶ σχηματίζεται πρὸ αὐτοῦ μικρὰ πλατεῖα. Ὅφείλεται τοῦτο εἰς μικρὰν ἱερὰν θέσιν εὐρισκομένην ἐκεῖ, ἣτις ἔπρεπε νὰ φυλαχθῆ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐλαξεύθη ἐν τῷ βράχῳ εἶδος μικροῦ τετραγώνου δωματίου, ἐν τῷ ὁποίῳ πιθανώτατα ἦτο ἰδρυσμένον ἄγαλμα θεοῦ τινος. Τὴν ἱερότητα τῆς θέσεως ἀποδεικνύουσι καὶ τὰ ὀλίγα λείψανα τοῦ θεμελίου βωμοῦ τὰ ὅποια εὐρίσκονται ἀπέναντι τοῦ ἀνοιγματος τοῦ βράχου.

Ὁ νοτίως τοῦ Ἱεροῦ χώρος ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑψηλότερος φθάνων μέχρι τοῦ ἐπιπέδου περίπου τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ, ἀφοῦ δὲ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἐπληρώθη ἐκ νέου διὰ χωμάτων περιλαμβάνετο καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἱεροῦ καὶ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν ἰδρυσιν ἀγαλμάτων. Ὡραῖον πολυγωνικὸν τεῖχος ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ διευθυνόμενον περίπου ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν καὶ συναντῶν καθέτως ἐν τῷ μέσῳ περίπου τὸ θεμέλιον τοῦ Τελεστηρίου εἶνε μέρος παλαιοτάτου περιβόλου, ὅτε τὸ Ἱερόν ἦτο ἀκόμη πολὺ μικρόν· ἐκεῖ ὅπου τὸ τεῖχος τοῦτο συναντᾶται μετὰ τοῦ θεμελίου τοῦ Τελεστηρίου εἶνε τὸ ἀνοιγμα τῆς πύλης. Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ χώρου ἀφῆθη μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν βαθὺ ὄρυγμα διὰ νὰ φαίνεται ὁ στρογγύλος πύργος, ὅστις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, πρὶν ἐπεκταθῆ τὸ Ἱερόν πρὸς Νότον, ἀπετέλει τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τοῦ Περιβόλου· τὰ ἄλλα βαθύτερα δωμάτια ἦσαν ἴσως ἀποθῆκαι. Ὀλόκληρον τὸ νοτίως τῆς γραμμῆς τοῦ πύργου τοῦ Περικλέους μέρος τοῦ Ἱεροῦ προσετέθη εἰς τὸν χώρον τοῦτον κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα, ὁπότε ἐκτίσθη καὶ ὁ σφζόμενος νότιος τοῖχος τοῦ περιβόλου.

Τὸ Ἱερόν εἶχε καὶ δευτέραν πύλην, ἣ ὁποία διατηρεῖται ἀκόμη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ νοτίου τοίχου· ἐκ τῶν πολλῶν ἐπαλλήλων κατω-

φλίων, καὶ τῶν προσθέτων παραστάδων φαίνεται, ὅτι καὶ τῆς πύλης ταύτης ἔγιναν μετασκευαὶ εἰς ὑστερωτέρους χρόνους· ἔσωθεν τῆς πύλης ὑπῆρχεν εἶδος διαδρόμου, καταλήγοντος εἰς δευτέραν θύραν, τῆς ὁποίας σφίζεται τὸ κατώφλιον.

Ἐκατέρωθεν τῆς πύλης, πρὸς τὰ ἔσω τοῦ περιβόλου, κατεσκευάσθησαν στοαὶ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, καὶ ἀνατολικῶς μὲν (τ' ἐπὶ τοῦ σχεδίου) ἢ στοὰ ἰδρύθη ἐπὶ οἰκοδομήματος παλαιότερου, τοῦ ὁποίου ἡ μορφή (κεντρικὴ ἡμικυκλικὴ αἴθουσα μὲ μίαν τετραγωνικὴν αἴθουσαν ἑκατέρωθεν) μᾶς κάμνει νὰ πιστεῦσωμεν, ὅτι ἦτο τὸ μνημονευόμενον εἰς ἐπιγραφὰς βουλευτήριον, ἀλλὰ καὶ δυσμικῶς ἢ στοὰ (τ') ἰδρύθη ἐπὶ ἀρχαιότερου κτιρίου, τοῦ ὁποίου σφίζεται ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς στοᾶς ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος κατὰ πολυγωνικὸν ὠραῖον σύστημα ἐκτισμένος καὶ ἔμπροσθεν τῆς στοᾶς ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς ἐπικλινούσας ἀναβάθρας· τὸ παλαιότερον τοῦτο κτίριον ἦτο πιθανῶς εἰς τῶν *θησαυρῶν*.

Τὸ ἔδαφος ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ ἦτο ἱκανῶς ὑψηλότερον τοῦ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου χώρου, διὰ τοῦτο δ' ἐκ Βορρᾶ ἀνέρχοντο εἰς τὸ ἱερὸν διὰ τῆς ἀνωφερικῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν εἶδομεν μετὰ τὰ μικρὰ Προπύλαια. Ἀλλὰ ἐκ τῆς Νοτίας πύλης ἡ εἴσοδος ἐγένετο ἀποτομώτερον διὰ κλιμάκων· καὶ σήμερον ἀπεκαλύφθησαν πρὸ ταύτης κλίμακες ἀνόδου, ἀλλ' αὐταὶ ὡς ματυρεῖ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς των (μικροὶ λίθοι δι' ἀσβέστου οὐχὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς συνηνωμένοι) εἶνε πολὺ ὑστέρων χρόνων.

Ἐξωθεν τῆς νοτίας πύλης ἀριστερὰ ὑπάρχει μέγας ὠραῖος πύργος, πρὸς προστασίαν τῆς εἰσόδου, ὅστις διατηρεῖται εἰς ἀρκετὸν ὕψος, ὅπως καὶ ὀλόκληρον τὸ τεῖχος τοῦ περιβόλου ἐπὶ τῆς νοτίας ταύτης πλευρᾶς, παρέχουσι δὲ ταῦτα τὸ κάλλιστον δεῖγμα τῆς ἐπιβλητικότητος τοῦ κολοσαίου τείχους τῆς περιβολῆς τοῦ Ἱεροῦ.

Καὶ τὸ τεῖχος, ὅπως καὶ ὁ πύργος χαμηλὰ μὲν εἶνε κτισμένος διὰ τῶν σκληροτέρων καὶ μεγαλειέραν ἐχόντων ἀντοχὴν Ἑλληνιστικῶν λίθων, ὑψηλότερα δὲ ἐξ ὠραίων πώρων, πάντων ἐπιμελῶς εἰς ὀρθογώνιον σχῆμα κατειργασμένων καὶ μετὰ περισσῆς ἀκρι-

βείας προσηρμοσμένων. Τὸ νότιον τεῖχος εἶνε ἀσφαλῶς ἔργον τοῦ 4^{ου} αἰῶνος π. Χ. κτισθὲν ἴσως ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς διοικήσεως τῶν Ἀθηναίων διὰ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου.

Ἀπέναντι τοῦ παρὰ τὴν πύλην πύργου ἀπεκαλύφθη περιέργον τετράγωνον οἰκοδόμημα ἀρχαϊκῶν χρόνων, ἴσως Πεισιστράτειον, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πολυγωνικοῦ τρόπου τῶν τοίχων του· ἡ χρησίς του δὲν ἐβεβαιώθη ἀκόμη, μὴ περατωθείσης ἄλλως τε καὶ τῆς ἀνασκαφῆς του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν μικρὰ κτιστὰ χωρίσματα μὲ πολλὰ ἀγγεῖα περιέχοντα τέφραν καὶ ὄστᾶ νεκρῶν, δυνατὸν εἶνε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι εἰς τοῦτο κατετέθησαν ἀνακομισθέντα τὰ λείψανα τάφων παλαιότερου νεκροταφείου, ἴσως ὅτε ἐπὶ Πεισιστράτου ἐπεξετάθη καὶ πρὸς Νότον ὁ Ἱερὸς περίβολος, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν ἀρχαίαν πίστιν δὲν ἔπρεπε νὰ μιάνωσι τάφοι τῶν νεκρῶν.

Ἐπὶ τῆς κλιτύς τοῦ νοτίως τοῦ Ἱεροῦ λόφου ὑπῆρχον καὶ ἀνεσκάφησαν καὶ τὰ πανάρχαια νεκροταφεῖα τῆς Ἑλευσίνος.

Μουσεῖον.

Τὸ Μουσεῖον τῆς Ἑλευσίνος ὠρίσθη ἀποκλειστικῶς νὰ περιλάβῃ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἄλλων θέσεων τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἃν γίνωσι βραδύτερον ἀνασκαφαί. Ἀλλὰ τῶν εὐρημάτων πολλὰ μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Ἑθνικὸν ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Καὶ οὕτω δ' ὅμως τὸ μουσεῖον τῆς Ἑλευσίνος εἶνε ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐπαρχιακῶν μουσειῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ διακρίνεται πρὸ πάντων, διότι διὰ τῶν ἀφθόνως ἐν αὐτῷ πρὸς τοὺς Ἑλευσινιακοὺς θεοὺς σχετιζομένων καλλιτεχνημάτων, ἐπιγραφῶν, καὶ ἄλλων ἔργων, δύναται τις ὅπως ἴσως οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ, νὰ σπουδάσῃ καλλιτεχνικῶς καὶ λατρευτικῶς τὰ τῆς Ἑλευσινιακῆς θρησκείας. Πρὸς τούτοις δ' εἰς οὐδὲν τῶν ἐπαρχιακῶν μουσειῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς ὀλίγα μουσεῖα τοῦ κόσμου ὑπάρχει τόσον συνεχῆς, σειρὰ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων πασῶν τῶν περιόδων, ὅπως εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἑλευσίνος. Τὸ μουσεῖον ἐκτίσθη τῇ δαπάνῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας καὶ

ἀποτελείται ἐκ πέντε συνεχομένων αἰθουσῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τεταγμένων. Ἡ πρώτη αἶθουσα ἐξ ἀνατολῶν περιλαμβάνει τὴν συλλογὴν τῶν ἀγγείων, εἰς τὴν δευτέραν (εἰς ἣν κατὰ πρῶτον εἰσερχόμεθα διὰ τῆς συνήθως ἀνοιγομένης θύρας) εἶνε ἐκτεθειμένα τὰ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα τὰ ἔχοντα ἀμεσώτεραν σχέσιν πρὸς τοὺς Ἑλευσινιακοὺς θεοὺς καὶ τὴν λατρείαν τούτων, εἰς τὴν τρίτην καὶ τὴν τετάρτην αἶθουσαν τὰ λοιπὰ γλυπτὰ, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, ἀρχιτεκτονικά, ἀναλόγως τοῦ δεδομένου χώρου ἄνευ τινὸς αὐστηρῶς τηρουμένης εἰδικῆς κατατάξεως, εἰς δὲ τὴν πέμπτην, δυτικώτεραν, αἶθουσαν ὑπάρχουσι καὶ πολλοὶ τῶν σπουδαιότερων ἐπιγραφῶν.

Αἶθουσα ἀγγείων. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀγγείων, σχεδὸν δὲ πάντα τὰ ἀρχαιότατα εὐρέθησαν ἐντὸς τῶν τάφων τῆς πρὸς Νότον τοῦ μουσείου ἀνασκαφείσης νεκροπόλεως, ἀλλὰ τὰ μελανόμορφα καὶ ἐρυθρόμορφα προέρχονται ἐκ διαφόρων θέσεων τοῦ Ἱεροῦ· τὰ πλεῖστα φυσικὰ εὐρέθησαν ἐντὸς καὶ παρὰ τὸ Τελεστήριον, ὅπου εἶχον καὶ ἀρχῆθεν ἀφιερωθῆ. Ἐν τῷ Μουσείῳ κατετάχθησαν τὰ ἀγγεῖα χρονολογικῶς· τὰ ἀρχαιότατα πάντων εἶνε ἀμέσως δεξιὰ τῆς εἰσόδου τῆς αἰθούσης τῶν ἀγγείων ἐν τῇ προθήκῃ (Α) τοῦ πλαγίου τοίχου. Ἐντὸς τοῦ χαμηλοτέρου τμήματος τῆς προθήκης ταύτης καὶ ἐπὶ τῶν δύο κατωτέρων θέσεων τοῦ ὑψηλοτέρου τμήματος εἶνε ὀλίγα ἐκ τῶν παναρχαίων (ἀρχαὶ 2^ας χιλιετηρίδος π. Χ.) προϊστορικῶν μονοχρῶμων ἀγγείων (πηλὸς μαῦρος ὡς καπνισμένος, ἢ κόκκινος καὶ συγχρόνως ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀγγείων εἰς ὀλίγας θέσεις μαῦρος ἔνεκα ἀδεξιότητος πρὸς τὴν ὄπτησιν· τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἀγγείων τούτων κατεσκευασμένα διὰ τῆς χειρὸς καὶ ἄνευ χρήσεως τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ τροχοῦ, οὐχὶ τόσο γενικῶς γνωστοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, παρουσιάζουσιν ἐνίοτε σχήματα ὄχι τόσο τέλεια), καὶ ἄλλων συγχρόνων πρὸς τὰ μονόχρωμα ἀλλὰ μὲ πηλὸν κτρινωποῦ χρώματος καὶ ἀπλᾶ μαῦρα κοσμήματα.

Τὸ ἀριστερὸν ἡμισυ τῆς κατωτέρας θέσεως τοῦ ἄνω τμήματος τῆς προθήκης περιέχει ὀλίγα ἀγγεῖα τῶν ὀνομασθέντων **Μιννακῶν** (**Μινύαι** ἦσαν ἔθνος ἐγκατεστημένον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν Βοιωτίᾳ κατὰ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους, εἰς τούτους δ' ἀπο-

δίδεται ἡ κατασκευὴ τῶν ἀγγείων· εἰς βασιλέα τῶν Μινυῶν ἀνίκει ὁ περίφημος θολωτὸς τάφος τοῦ Ὁρχομενοῦ· διακρίνονται ταῦτα διὰ τοῦ τεφροῦ χρώματος τοῦ στερεωτάτου πηλοῦ των καὶ διὰ τοῦ λίαν ἐντέχνου σχετικῶς σχήματός των. Αἱ λοιπαὶ θέσεις τῆς αὐτῆς προθήκης ἔχουσιν ἀγγεῖα τῶν λεγομένων Μυκηναϊκῶν χρόνων (μέσα μέχρι τέλους τῆς 2^ας χιλιετηρίδος π. Χ.). Διακρίνονται ταῦτα διὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τελειότητα τῶν μορφῶν, διὰ τὸν ὡραῖον χρωματισμὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ πηλοῦ (λαμπρὸν κίτρινον συνήθως), καὶ διὰ τὰ κοσμήματα τὰ ὁποῖα φέρουσιν (ἄνθη, φύλλα, σπειροειδεῖς ἢ κυκλικαὶ γραμμαί, σχήματα ὅμοια πρὸς κύματα θαλάσσης κλπ.) διὰ μαύρου ἢ κοκκινωποῦ πολὺ στιλπνοῦ χρώματος.

Αἱ δύο πρῶται προθήκαι (Β καὶ Γ) τοῦ δεξιοῦ τοίχου τῆς αἰθούσης, καὶ τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς τρίτης προθήκης (Δ) περιέχουσι τὰ ἀγγεῖα τοῦ λεγομένου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ (1000-800 περ. π. Χ.). Ἐπὶ παραβολῇ πρὸς τὰ Μυκηναϊκὰ δεικνύει τὴν μεταξὺ των διαφορὰν. Καὶ αἱ μορφαὶ τῶν ἀγγείων, καὶ ἡ ὄψις τῆς ἐπιφανείας, ἀλλ' ἰδίως τὰ σχήματα τῶν κοσμημάτων διαφέρουσι πολὺ. Καὶ τὰ **γεωμετρικὰ ἀγγεῖα** εἶνε μὲ πολλὴν τέχνην καὶ δεξιότητα κατασκευασμένα· ἐκ τῶν μορφῶν τῶν ἀγγείων διακρίνονται μεγάλα **κυλινδρικοὶ πυξίδες** μὲ πώματα μεγάλα (ἀνωτάτη θέσις προθήκης Β), **πρόχοι** (ἀγγεῖα μὲ παχειὰν στρογγύλην κοιλίαν καὶ ὑψηλὸν κυλινδρικὸν στόμιον μὲ μίαν λαβήν, ἐπὶ τῆς τρίτης θέσεως τῆς προθήκης Β, ἢ μὲ μικροτέραν χαμηλὴν κοιλίαν καὶ πλατὺ στόμιον, ἐπὶ τῆς ἀνωτέρας θέσεως τῆς προθήκης Γ), **ἀμφορεῖς** (μεγάλα ἀγγεῖα μὲ δύο λαβὰς, ἰδίως εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς προθήκης Γ). Πήλινα παιγνίδια διὰ μικρὰ παιδιά βλέπει τις δεξιὰ εἰς τὴν δευτέραν θέσιν τοῦ χαμηλοτέρου τμήματος τῆς προθήκης Β. καὶ ἐν ζευγος μικρῶν **πηλίνων ὑποδημάτων (ἐμβάδων)** δεξιὰ ἐπὶ τῆς τρίτης (ἐκ τῶν ἄνω) θέσεως τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῆς αὐτῆς προθήκης. Λίαν χαρακτηριστικὰ εἶνε τὰ κοσμήματα τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων. Ἀποτελοῦνται ἐκ πολὺ τεχνικῶν συμπλεγμάτων γραμμῶν, τριγῶνων, μαιανδρικῶν καὶ ἐν γένει γεωμετρικῶν σχημάτων, διὰ τοῦτο δὲ καὶ φέρει ἡ τέχνη αὕτη τὴν ὀνομασίαν. Ἄριστερὰ ἐπὶ τῆς τρίτης (ἐκ τῶν ἄνω) θέσεως τῆς προθήκης

Β ἐπὶ ἐνὸς μικροῦ ἀγγείου εἰκονίζεται πλοῖον μὲ κωπηλάτας καὶ ἄλλους ἄνδρας μαχομένους καὶ τοξεύοντας· ἡ παράστασις τῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν εἶνε ἀκόμη πολὺ πρωτογενῆς καὶ ἐπιρρεΐζεται ἐκ τοῦ ὅλου συστήματος τῆς κατὰ γεωμετρικὸν τρόπον διακοσμῆσεως. Γεωμετρικῆς τέχνης εἶνε καὶ ὁ μέγας ἀμφορεύς, ὁ ἰδρυσμένος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου τῆς αἰθούσης ἐπὶ ἀρχαίου κεκοσμημένου μαρμάρου. ὅλη ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶνε πλήρης κοσμημάτων, ἀλλ' ἀξιολογώτερα ὄλων εἶνε ἡ εἰκὼν ἐπὶ τῆς πλατείας ζώνης ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοιλίας· παρίσταται πομπὴ ἀρμάτων καὶ πεζῶν ὀπλιτῶν· ἐπὶ τῶν ἀρμάτων ὄρθιος ὁ ἀναβάτης κρατεῖ τὰ ἦνια· οἱ πεζοὶ ὀπλιταὶ φέρουσι πολὺ μεγάλας ἀσπίδας στρογγύλας μὲ ἀνοιγμα ἑκατέρωθεν κατὰ τὰ πλάγια, καὶ κράνη μὲ πολὺ ὑψηλήν, περιέργον λοφιάν.

Εἰς τὰς δύο κατωτέρας θέσεις τῆς προθήκης Δ ἐξετέθησαν ἀγγεῖα τοῦ λεγομένου ἀνατολιζόντος ἑνθμοῦ (8-7 αἰὼν π. Χ.), διότι μεταξὺ τῶν κοσμημάτων αὐτῶν ὑπάρχουσι σφίγγες, πτερωτὰ τετράποδα καὶ ἄλλα φανταστικά ζῶα, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς διακοσμῆσεις πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν τῆς Ἀσίας. Ἀφθονα εἶνε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὰ μικρὰ σφαιρικά ἀγγεῖα μὲ πλατὺ ὡς δίσκον χεῖλος, οἱ **βομβυλιοί**, ὡς ἐπίσης τὰ μικρὰ ὅμοια περίπου πρὸς ἀπίδιον ἀγγεῖα (πολλὰ εἶνε εἰς τὰς μικρὰς θέσεις καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς προθήκης Δ ἀνηρημένα) συνήθως **ἀλάβαστρα** ὀνομαζόμενα. Χαρακτηριστικὴ εἶνε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ πρόοδος εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν γεωμετρικὴν περίοδον.

Αἱ δύο ἀνώτεραι θέσεις τῆς προθήκης Δ καὶ αἱ δύο χαμηλότεραι προθήκαι πρὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς αἰθούσης ἔχουσι τὰ λεγόμενα **μελανόμορφα ἀγγεῖα** (600 περ. ἕως 500 περ. π. Χ.). Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη, διότι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ κοσμήματα ἔχουσι μαῦρον χρῶμα, ἐνῶ ὁ πηλὸς τῶν ἀγγείων μένει μὲ τὸ φυσικὸν περίπου χρῶμά του τὸ ἐρυθρόν. Ἡ προχειρότερα διαφορὰ τούτων ἀπὸ τῶν ἀνατολιζόντων ἀγγείων εἶνε ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐξωγραφημένων μορφῶν, δὲν ἔχουσι ταῦτα ὅπως τὰ ἀνατολιζόντα συγχρόνως καὶ ἄλλα μικρότερα κοσμήματα, ἰδίως ῥόδακας καὶ ἀστερίσκους,

πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν, τὰ ὁποῖα ἀφίνουσιν αἱ μορφαὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων· πρὸς τούτοις ἐπὶ τῶν μελανομόρφων ἀγγείων συνήθως δὲν ὑπάρχουσιν τὰ φανταστικά ζῶα, καὶ εἰκονίζονται ἐπὶ τούτων κατὰ προτίμησιν εἰκόνες ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας καὶ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου τῶν ἀρχαίων· καὶ ὡς πρὸς τὰς παραστάσεις δύναται νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἡ σχεδίασις τῶν μορφῶν εἶνε εὐχερεστέρα καὶ αἱ κινήσεις εἶνε ποικιλώτεραι καὶ ἐλευθερώτεραι, ἂν καὶ δὲν ἀποδίδονται πάντοτε μετ' ἀπολύτου ἀληθείας καὶ φυσικότητος. Ἐν τῇ προθήκῃ Δ εἶνε μέρη μεγάλων μελανομόρφων ἀγγείων (ἄξιόλογος ὁ λαιμὸς ἑνὸς ἀγγείου μὲ πομπὴν ἀνδρῶν γενειοφόρων καὶ νέων ἀγενείων φερόντων μεγάλα κάνιστρα ἐπ' ὤμου πρὸς τελετήν τινα). Εἰς τὰς δύο ἄλλας προθήκας τῶν μελανομόρφων ἀγγείων ὑπάρχουσι μικρότερα ἀγγεῖα **ληκύθια** (ἐπιμήκη ἀγγεῖα μὲ βάσιν ὡς δίσκον καὶ στόμιον χωνιοειδές) **πινάκια** καὶ **κύλικες** (ὅμοιαι πρὸς τὰς σημερινὰς ὀπωροθήκας, διὰ τούτων ἐπινον συνήθως οἱ ἀρχαῖοι). Παρατηρῶν τις μετὰ προσοχῆς τὰ μικρὰ ταῦτα ἀγγεῖα, θὰ γνωρίσῃ ἀσφαλῶς τὸ θέλημα τῶν ἀφελῶν των παραστάσεων καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις τὰς ὁποίας ἔχουσι τὰ ἀγγεῖα τῆς Ἐλευσίως. Ἐπὶ ἑνὸς μικροῦ σφαιρικοῦ ἀγγείου (ἐν τῇ δεξιᾷ προθήκῃ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου), τοῦ ὁποίου λείπει ὁ λαιμὸς, εἰκονίζεται ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Φρυγίας Μίδας καθήμενος ἐπὶ θρόνονι, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἑρμῆς μὲ πέτασον καὶ μέγα κηρύκειον παρουσιάζει δέσμιον τὸν Σάτυρον (εὐδιάγνωστον ἐκ τῆς ζωώδους κεφαλῆς καὶ τῆς οὐρᾶς) κρατούμενον διὰ σχοινίου ὑπὸ ἀνδρὸς φέροντος μακρὰν λόγχην, συμφώνως πρὸς μίαν παράδοσιν σπανίως μνημονευομένου ἀρχαίου μύθου.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς προθήκης Ε τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου εἶνε τέσσαρα μεγάλα ἀγγεῖα κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ γύψου συμπληρωμένα· μὲ ὀλίγην προσοχὴν δυνάμεθα ἐπὶ τούτων νὰ διακρίνωμεν παράστασιν ἐπίπλου, δρομεῖς, πυγμάχου κλπ. Αἱ εἰκόνες εἶνε καὶ ἐδῶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν μελανομόρφων ἀγγείων ἐξωγραφημένα, ἀλλὰ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δὲν εἶνε τόσον παλαιὰ, ὅπως τὰ λοιπὰ μελανόμορφα. Εἶνε ἐκ τῶν λεγομένων **Παναθηναϊκῶν ἀμφορέων**, διότι ἐδίδοντο ὡς δῶρα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἀγῶνων τῶν Πανα-

θηναίων, (δι' αὐτὸ καὶ αἱ ἀγωνιστικαὶ παραστάσεις), καὶ ἐξωγραφοῦντο κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον (τὰ σχήματα ὅμως τῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν εἶνε πολὺ ἐλευθερώτερα καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένα ἀπὸ τῶν ἀληθινῶν μελανομόρφων ἀγγείων), ἐκ παραδόσεως καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης εἶνε ἀκόμη πολὺτιμοὶ οἱ ἀμφορεῖς οὗτοι, διότι συνήθως ἀπ' αὐτῶν εἶνε γραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐδόθησαν ὡς δῶρον, καὶ ἐπομένως εἶνε ἀκριβῶς χρονολογημένοι. Εἰς τὴν κατωτάτην θέσιν τῆς προθήκης Ε ὑπάρχουσι πολλὰ τεμάχια τῶν ἀμφορέων τούτων μὲ λείψανα τῶν ἐπιγραφῶν (*τῶν Ἀθένεθεν ἄθλων ἢ ἄρχοντος ἢ ἄρχων κλπ.*).

Τὰ *ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα* (500 - 400 περ. π. Χ., ὀνομάζονται οὕτω κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ μελανόμορφα, διότι ἔχουσιν ἐρυθρὰς μορφὰς ἐπὶ ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου χρωματισθείσης διὰ σιλπνοῦ μαύρου χρώματος· εἶνε τὰ τελειότερα καὶ ὠραιότερα τῶν ἀρχαίων ἀγγείων)· τὰ τῆς Ἐλευσίνος εἶνε δυστυχῶς ὀλίγα καὶ πολὺ ἐλλιπῆ (Προθήκη Ε καὶ Ζ), καὶ μολονότι ὑπάρχουσι μεταξὺ τούτων κάλλιστα δείγματα τῆς τέχνης δὲν δύνανται νὰ προκαλέσωσι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μὴ εἰδικῶν παρατηρητῶν. Καὶ τὰ πῆλινα εἰδώλια τῆς Ἐλευσίνος δὲν ἔχουσι ἰδιαιτερόν τι ἐνδιαφέρον, τὰ πλεῖστα δὲ εἰκονίζουσι τὴν καθημέρινην θεάν, ἢ ὁποία εὐρίσκεται συχνότατα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ προθήκῃ Ζ κάτω εὐρίσκονται ὀλίγα μικρὰ πῆλινα πλακίδια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπεικονίζονται μὲ ὄλως πρόχειρον τρόπον ἱεροὶ τρίποδες, κεφαλαί, ἢ καὶ δύο μορφαὶ (αἱ θεαὶ Δημήτηρ καὶ Κόρη)· ἦσαν ταῦτα εὐτελεῖ ἀφιερῶματα πτωχῶν πιστῶν καὶ ἀνηρτῶντο εἰς μέρος τι τοῦ ἱεροῦ.

Αἰθουσα Δήμητρος καὶ Κόρης. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ εἶνε ἐκτεθειμένα τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰς θεὰς τῆς Ἐλευσίνος καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν γλυπτά.

Τὸ μέγα ἀνάγλυφον ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀντικρὺ τῆς θύρας (ἀριθ. 1) εἶνε σπουδαιότατον διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἐν Ἐλευσίनि λατρευομένων θεῶν. Εἶνε δυστυχῶς πολὺ ἐλλιπὲς καὶ μὲ πολὺν κόπον καὶ δυσκολίαν συντελεσθῆ, ὡς εἶνε τώρα, ἐξ ἑβδομήκοντα περίπου τεμαχίω-εὐρεθέντων ἐν τῷ Πλουτωνίῳ καὶ πλησίον αὐτοῦ. Θέμα τῆς παρὰν

στάσεως εἶνε ὁ γνωστός μῦθος τῆς παραδόσεως εἰς τὸν Τριπτόλεμον ὑπὸ τῆς Δήμητρος στάξεων σίτου καὶ ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ ἐπὶ ὀρήματος συρομένου ὑπὸ περωτῶν δρακόντων, ὅπως διαδώσῃ εἰς τὸν κόσμον τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν.

Ἡ κακὴ διατήρησις τοῦ ἀναγλύφου δυσκολεῖ πολὺ τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ μὲ ὀλίγην προσοχὴν δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἀσφαλῶς τὰς διαφοροὺς μορφάς. Ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τοῦ ἀναγλύφου κάθηται ὁ Τριπτόλεμος τοῦ σώματος αὐτοῦ σφύζεται τὸ στήθος μὲ τὰς χεῖρας καὶ οἱ πόδες μὲ τὴν ἰδιάζουσαν εἰς τὸν ταξειδεύοντα τοῦτον θεὸν ὑπόδησιν, τὰς ὑψηλὰς ἐμβάδας τοῦ ὀρήματος φαίνονται οἱ τροχοὶ μὲ μέρη τῶν περωτῶν δρακόντων. Ὁ Τριπτόλεμος ἔχει ἤδη εἰς τὴν δεξιὰν τοὺς στάχεις, τοὺς ὁποίους τοῦ ἔδωκεν ἡ καθημένη ἀπέναντι αὐτοῦ Δημήτηρ· ταύτης διατηρεῖται τὸ ἄνω σῶμα μετὰ τῆς σεμνοπρεποῦς, ὠραίας κεφαλῆς, καλυπτομένης ὑπὸ πέπλου διὰ τὸ πένθος τῆς ἀπωλείας τῆς θυγατρὸς. Μεταξὺ τῶν δύο εἰς τὸ βάθος ἦτο ἡ Περσεφόνη βλέπουσα πρὸς τὴν μητέρα· ταύτης ὑπελείφθη μόνον τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ στήθους μέχρι τῶν γονάτων, γνωρίζεται δὲ διὰ τῆς μεγάλης λαμπάδος τὴν ὅπῃ κρατεῖ ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Ὁρθίος ὄπισθεν τοῦ Τριπτολέμου ὁ Πλούτων μὲ τὸ σκῆπτρον, σφύζεται ἡ κεφαλὴ του (ὑψηλὰ ἄνωθεν τοῦ Τριπτολέμου), εἰς ἣν προσδίδουσι τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὸν θεὸν τοῦ Ἄδου σκοτεινὴν ἔκφρασιν τὸ περιβάλλον ταύτην πυκνὸν γένειον καὶ ἡ δασεῖα κόμη· πλὴν τῆς κεφαλῆς φαίνονται τούτου μέρος τοῦ στήθους (ἄνωθεν τοῦ Τριπτολέμου) καὶ αἱ πυχαὶ τοῦ φορέματος (ἔμπροσθεν τοῦ Τριπτολέμου). Ὡς στενωῶς συνδεδεμένος πρὸς τὰς δύο θεὰς τῆς Ἐλευσίνος ἔχει πρὸς ταύτας ἐστραμμένην τὴν κεφαλὴν. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄδου θὰ ἐγνωρίζετο βεβαίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἄνευ τῆς ἐπιγραφῆς (ΠΛΟΥΤΩΝ), τὴν ἑποῖαν ὁ γλύπτης ἐχάραξεν ἔμπρὸς παρὰ τὴν κεφαλὴν (χαμηλότερον ὀλίγον ἀναγινώσκωμεν καὶ τοῦ Τριπτολέμου τὸ ὄνομα).

Παρὰ τὸν Πλούτωνα εἶνε ὀρθία ἑτέρα ὁμοίως σκῆπτρα ἔχουσα θεά, τῆς ὁποίας διατηρεῖται εὐτυχῶς καὶ ἡ ὠραία κεφαλὴ. Παρ' αὐτὴν ἀντὶ ἄλλου ὀνόματος γράφεται μόνον Θ Ε Α. Πρὸς τὸν Πλούτωνα δὲν σχετίζεται, διότι ἐκεῖνος μὲν ἔχει τελείως ἀπεστραμ-

μένον τὸ πρόσωπον ἀπὸ ταύτης, αὐτὴ δὲ βλέπει μᾶλλον πρὸς δεξιά, ὅπου χαμηλότερον κάθηται ἐπὶ πολυτελοῦς θρόνου ἄλλος θεός, ὁ σύζυγος αὐτῆς πιθανώτατα, διότι παρὰ τὴν κεφαλὴν του εἶνε γεγραμμένα ἀπλῶς ΘΕΟΣ. Ποῖον εἶνε τοῦτο τὸ θεϊκὸν ζεῦγος, τοῦ ὁποίου τὰ ὀνόματα ἄγνοεῖ, ἢ δὲν θέλει νὰ γράψῃ καὶ ὁ γλύπτης, δὲν γνωρίζομεν φυσικὰ καὶ ἡμεῖς· μόνον ὡς πιθανὴν ὀπωσδήποτε εἰκασίαν δυνάμεθα νὰ ἐκφέρωμεν τὴν γνώμην, ὅτι εἶνε οἱ λατρευόμενοι ἐν Ἐλευσίνι θεοὶ πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθησαν νὰ λατρεύονται καὶ μετὰ ταῦτα ὡς δευτερεύοντες θεοί. Ὑψηλὰ ἀνωτέρω τοῦ **θεοῦ** σώζεται τὸ ἥμισυ τῆς κεφαλῆς ἀνδρός· δὲν ἔχει αὕτη τὴν σεμνὴν καὶ θεοπρεπῆ ἐκφρασιν τῶν λοιπῶν κεφαλῶν, αἱ δὲ πολλαὶ ῥυτίδες τοῦ μετώπου χαρακτηρίζουσι τοῦτον σαφῶς ὡς θνητόν· ἐκ τῆς πρὸ αὐτοῦ εὐρισκομένης ἐπιγραφῆς μανθάνομεν, ὅτι εἶνε ὁ Λακρατείδης Σωστράτου Ἰκαριεύς (ἐκ τοῦ Ἀττικοῦ δήμου Ἰκαρίας)· εἶνε ἐστεμμένος διὰ ταινίας ὡς ἱερεὺς τῶν θεῶν. Ὁ Λακρατείδης εἶνε ὁ ἀναθέσας τὸ ἀνάγλυφον. Ὁ κρατῶν τὴν λαμπάδα νεανίας δεξιά κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ ἀναγλύφου δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἂν εἶνε ἐκ τῶν νεαρῶν ἐν Ἐλευσίνι λατρευομένων θεῶν, ὁ Εὐβουλεύς π. χ. ἢ ὁ Ἰαχος, ἢ μέλος τι τῆς οἰκογενείας τοῦ Λακρατείδου, ὅπως προφανῶς εἶνε ὁ κρατῶν μύρτα ἐν χειρὶ μικρὸς παῖς ἀριστερὰ ὀπισθεν τῆς Δήμητρος, καὶ ἡ κόρη, τῆς ὁποίας μόνον μέρος τοῦ σώματος φαίνεται ὑψηλότερον τοῦ παιδός. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀναγλύφου ὑπάρχει ἐπιγραφή, τῆς ὁποίας δυστυχῶς λείπει πολὺ μέρος.

Μᾶς διδάσκει αὕτη ὅτι ὁ ἱερεὺς τῶν θεῶν Λακρατείδης (περὶ τὸν 1^{ον} π. Χ. αἰῶνα, ὡς δεικνύουσιν αἱ μορφαὶ τῶν γραμμάτων) ἀφιέρωσε τὸ ἀνάγλυφον εἰς τοὺς θεοὺς τῆς Ἐλευσίνας, τὴν Δήμητρα, Κόρη, Θεόν, Θεὰν καὶ Εὐβουλέα, διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν εὐνοίαν αὐτῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Αἱ ἐκατέρωθεν παρὰ τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο δύο μεγάλαι μαρμαρίναι λαμπάδες, εἶνε ἀφιερώματα ἄλλου πιστοῦ εἰς τὰς Ἐλευσινίας θεάς. Ἐν τῇ πραγματικότητι, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς μαρμαρίνης ἀπομιμήσεως, κατεσκευάζοντο αἱ λαμπάδες ἐκ πολλῶν μαρμῶν

τεμαχίων εὐφλέκτων ξύλων συνδεδεμένων δι' ἱμάντων. Χριστιανοί, λάτρεις ἄλλης θρησκείας, εἰς ἣν ὅμως ἐπίσης ἱεραὶ ἦσαν αἱ λαμπάδες, ἐχρησιμοποίησαν βραδύτερον ταύτας πρὸς κόσμησιν ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἐφρόντισαν νὰ τὰς καθαγιασῶσι χαράξαντες ἐπ' αὐτῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ.

Τὰ δύο ἀκέφαλα γυναικεῖα ἀγάλματα ἐκατέρωθεν τῆς θύρας τῆς αἰθούσης τῶν ἀγγείων

εἶνε ἀριστερὰ ἡ Δημήτηρ καὶ δεξιὰ ἡ Περσεφόνη. Μολονότι λείπουσι καὶ αἱ χεῖρες καὶ τῶν δύο ἀγαλμάτων δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν ἀσφαλῶς τὴν εἰκόνα τῶν θεαινῶν βοηθούμενοι καὶ ἐκ τῶν εἰκόνων αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ μουσεῖῳ εὐρισκομένων ἀναγλύφων. Ἰστανται καὶ αἱ δύο κατὰ τὸν ἄνετον καὶ ἔλαφρὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγνώριζον νὰ προσδίδωσι πολλὴν χάριν εἰς τὰ ἀγάλματα τῶν οἱ ἀρχαῖοι. Ὅλον τὸ βᾶρος τοῦ σώματος πίπτει ἐπὶ τοῦ ἐνὸς σκέλους, ἀφίνεται δ' εἰς τὸ ἄλλο σκέλος ἐλευθερία νὰ λάβῃ τὴν ἀρμοδιωτέραν θέσιν, ὅπως δοθῇ

Εἰκ. 10. Δημήτηρ.

εἰς τὸ ὅλον σῶμα στάσις σύμφωνος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ καλλιτέχνου, τὴν εὐρυθμὸν ἀντίθεσιν τῶν γραμμῶν, καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῆς φυσικῆς καλλονῆς τῶν μορφῶν τοῦ σώματος ἀπαλασσομένων διὰ καταλλήλου κινήσεως τοῦ ὄγκου τοῦ καλύπτοντος φορέματος. Ἡ Δημήτηρ (ἀριθ. 3, εἰκ. 10) φορεῖ τὸν μακρὸν Δωρικὸν χιτῶνα, τοῦ ὁποίου ἐν μέρος διπλούμενον ἀπὸ τοῦ ὤμου ἐκάλυπτεν ὡς ἐπένδυμα (διπλοῖς), τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος. Δι' ἐπιδεξίας

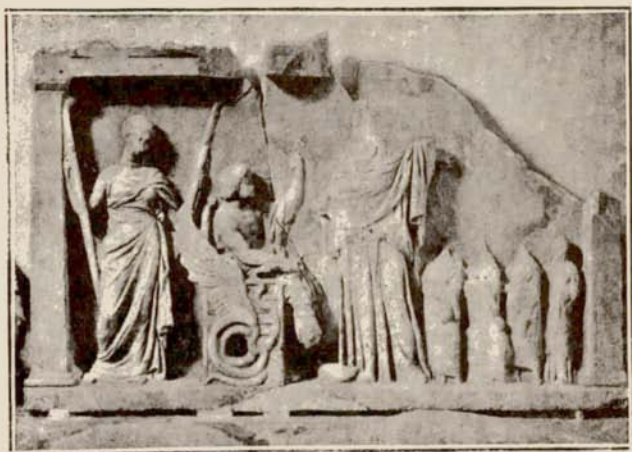
χρησιμοποίησεως τῆς ζώνης παράγονται πλήθος ὠραίων πτυχῶν ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τῆς κοιλίας· πολλὴν τέχνην μαρτυροῦσι πρὸς τούτοις αἱ ἐλαφραὶ πτυχαὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ἐνῶ ἀντιθέτως βαρεῖται καὶ μονότονοι κατέρχονται αἱ καλύπτουσαι τὸ δεξιὸν σκέλος πτυχαί. Εἶναι ὁ συνήθης τύπος τῆς παραστάσεως γυναικείων θεῶν ἀπὸ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φειδίου, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἀγάλματος ἡμῶν μαρτυρεῖ ἰκανὴν δεξιότητα, δὲν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔχωμεν πρὸ ἡμῶν πρωτότυπον ἄγαλμα τοῦ 5^{ου} αἰῶνος καὶ ὄχι ἀντίγραφον τοιοῦτου, ὡς εἶνε τὰ πλεῖστα τῶν σωθέντων μέχρι σήμερον τῶν ἐν ξένοις μουσείοις πρὸ πάντων εὗρισκομένων ἀγαλμάτων. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὕψωνεν ἡ θεὰ ἐλαφρῶς ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς της τὸν πέπλον, ὁ ὁποῖος εἶνε ὄρατος ὀπίσω ἐπὶ τῶν νώτων της. Ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς τὰ ἀνάγλυφα ἡ κίνησις αὕτη τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς εἶνε τυπικὴ εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Δήμητρος· ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἐκράτει τοὺς στάχους.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἄγαλμα τῆς Δήμητρος εἶνε ξηρὰ καὶ ἄτεχνος ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἀγάλματος τῆς Περσεφόνης (ἀριθ. 4), ἔργον προφανῶς Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἴσως καὶ Ρωμαίαν τινα αὐτοκράτειραν ὡς Περσεφόνην εἰκονίζοντος. Αἱ πτυχαὶ εἶνε βαρεῖται καὶ ἄτονοι, λείπει δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ εὐκαμψία καὶ εὐρυθμὸς διασκευῆ τῶν γραμμῶν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ ἔχη ὁ δεξιὸς τεχνίτης διὰ καταλλήλου χρησιμοποίησεως τοῦ δεδομένου σχήματος.

Ἡ καλλιτέρα ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἄγαλμα ἡμῶν παριστᾷ τὴν Περσεφόνην εἶνε ἡ παραβολὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς θεᾶς ἐπὶ τοῦ παραπλεύρως ἀναγλύφου. Περσεφόνη ἐπὶ τούτου εἶνε ἡ κομψὴ μορφή μετὰ τὰς δύο λαμπάδας, ἡ ὁμοίότης ταύτης πρὸς τὸ ἄγαλμα εἶνε σχεδὸν ἀπόλυτος. Ὅπως δ' ἐν τῷ ἀναγλύφῳ οὕτω καὶ τοῦ ἀγάλματος ἡ Περσεφόνη ἐκράτει λαμπάδας. Ἡ ὑπεροχὴ τῆς μικρᾶς μορφῆς τοῦ ἀναγλύφου, ἔργου δεξιοῦ τεχνίτου τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἄγαλμα κάμνει ἀκόμη περισσότερο καταφανῆ τὴν μικρὰν ἀξίαν τοῦ τεχνίτου τοῦ τελευταίου τούτου.

Τὰ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τοίχου τῆς αἰθούσης ἀνάγλυφα εἶνε ἐκ τῶν λεγομένων *ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων*, τὴν φύσιν τῶν ὁποίων

διευκρινίσασμεν ἤδη ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Λακρατείδου καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς του. Ἦσαν ἀπεικονίσεις τῶν θεῶν ἢ σκηνῶν ἐκ τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτοὺς μύθων, ἀνατιθέμεναι ὑπὸ τῶν πιστῶν εἰς τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν πρὸς ἐπιτυχίαν εὐεργετήματός τινος· συνήθως παρὰ τὰς εἰκόνας τῶν θεῶν παρίστανται εὐλαβῶς προσερχόμενοι, μικρότεροι ὅμως πάντοτε τῶν θεῶν, καὶ οἱ ἀφιερῶται τῶν ἀναγλύφων. Τὰ τέσσαρα (ἀριθ. 5-8) παριστῶσι τὴν σκηνὴν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Τριπτολέμου πρὸς διά-

Εἰκ. 11. Ἀνάγλυφον ἀποστολῆς Τριπτολέμου.

δοσιν τῆς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν. Ἀριθ. 5, εἰκ. 11 (ἐμνημονεύθη ἤδη ἀνωτέρω ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἀγάλματος τῆς Περσεφόνης) εἶνε ἐκ τῶν καλλίστων ἀρχαίων ἀναγλύφων, ἔργον ἀναμφιβόλως τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος· διατηρεῖται σχετικῶς καλῶς, ὥστε δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν καλῶς τὴν ὅλην παράστασιν. Ὁ Τριπτόλεμος νεανίας ἀκόμη, ὅπως τὸν δέχεται ὁ σχετικὸς μῦθος, ὠραῖος, μὲ πυκνὴν μακρὰν κόμην, φέρων τὰς χαρακτηριστικὰς ὑψηλὰς ἐμβάδας κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅστις ἔχει μεταβληθῆ εἰς ὄχημα διὰ

τῆς προσθήκης τροχῶν (ἦσαν ἐκ χαλκοῦ καὶ ἑστερεώνοντο εἰς τὴν μικρὰν κάτωθεν τοῦ θρόνου ὀπῆν) καὶ τῶν πτερωτῶν δρακόντων ὡς βασιλικὸς γόνος ἐκράτει τὸ σκῆπτρον, καὶ εἶχεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοὺς στάχυς, τοὺς ὁποίους τῷ ἔδωκεν ἡ ἀριστερὰ πρὸ αὐτοῦ ἰσταμένη Δημήτηρ· εἰς τὴν σκηνὴν παρίσταται καὶ ἡ Περσεφόνη μὲ τὰς δᾶδας. Ἐς παρατηρηθῆ ἡ διαφορὰ τῆς σοβαρᾶς ἐνδυμασίας καὶ τῆς στάσεως τῆς Δήμητρος ὡς μητρὸς καὶ μᾶλλον ἠλικιωμένης πρὸς τὸ ἀνεμῆνον καὶ κεκομψευμένον ἔνδυμα τῆς Κόρης, καταφανὲς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τούτῳ περισσότερον ἢ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ. Δεξιὰ κάτω εἶνε ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀφιερῶσαντος τοῦτο.

Τὰ ἄλλα τρία ἀνάγλυφα εἶνε πολὺ ἐλλιπῆ, ἀλλ' ἐκ τῶν σωζομένων δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν παράστασιν· ἐπὶ τοῦ ἀρ. 7 εἰκονίζεται ἡ Δημήτηρ ἀνασύρουσα ὑπὲρ τὸν ὄμιον τὸν πέπλον, ὅπως καὶ ἐν τῷ περιγραφέντι ἤδη ἀγάλματι, καὶ ὁ Τριπτόλεμος μὲ ἐνδυμασίαν ὄχι Ἑλληνικήν.

Τὰ ἀνάγλυφα (ἀρ. 9 - 10) ἄνωθεν τοῦ ἀγάλματος τῆς Περσεφόνης εἶνε σπουδαῖα κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰκονίζουσι τὴν Δήμητρα καθημένην ἐπὶ μεγάλου στρογγύλου κιβωτίου, τῆς μυστικῆς κίστης ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐφυλάσσοντο τὰ ἱερὰ σύμβολα τῆς Ἑλενσίνοσ. Καὶ τὸ τελευταῖον παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου ἀνάγλυφον (ἀρ. 11) εἶνε σπουδαῖον, διότι παριστάνει τὴν Δήμητραν καθημένην ἐπὶ βράχου, ἐπὶ τῆς Ἀγελάστου πέτρασ· ἐμπρὸς αὐτῆσ εἶνε ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀναθέτου τοῦ ἀναγλύφου.

Ἐπὶ τοῦ ἀριστερὰ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ μουσείου τοίχου εἶνε ἐπίσης ὀλίγα ἠκρωτηριασμένα ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα. Ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 13 παρίσταται ἡ προπαρασκευὴ πρὸς θυσίαν χοιρίδιον· δεξιὰ φαίνεται ὁ βωμός, τὸν ὁποῖον διευθετεῖ πρὸς τὴν θυσίαν παῖς κύπτων ἐπ' αὐτοῦ (ἔνεκα τῆσ φθορᾶσ πρέπει τις νὰ προσέξῃ ὀλίγον, ἵνα τὰ διακρίνῃ), καὶ πλησίον τοῦ βωμοῦ τὸ χοιρίδιον. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἀριθ. 14 ἄξια προσοχῆσ εἶνε αἱ δύο ὅμοια ἀνδρικαὶ μορφαὶ ἀριστερά, αἱ ὁποῖαι κρατοῦσιν διὰ τῆσ δεξιᾶσ χεῖρὸσ κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ ποδὸσ μικρὸν χοιρίδιον. Μορφᾶσ ὡσ τὰσ δύο ταύτασ ἔχομεν εἰς τὰ παραπλευρῶσ ἰστάμενα

πένθος τῆς θυγατρὸς μὲ ὑψηλὸν στέμμα (*πόλον*) ἐπὶ κεφαλῆς ἀντιθέτως ἢ Περσεφόνη μὲ τὰς λαμπάδας, ὀρθία πρὸ τῆς μητρὸς ἔχει τὴν κόμην κατὰ νεανικώτερον τρόπον διὰ πλατείας ταινίας περιδεδεμένην. Αἱ πολλαὶ καὶ ὄχι πᾶσαι κατὰ φύσιν πτυχαὶ τῶν ἐνδυμάτων χαρακτηρίζουσι τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν (περὶ τὸ 500 π. Χ.), ἐξ ἧς προέρχεται τὸ ἀνάγλυφον, ὅπως καὶ αἱ ἀτέλειαι εἰς τὴν παραστάσιν τοῦ προσώπου (εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἰδίως τὴν κακὴν ἐντύπωσιν ἐπιτείνουσι αἱ πολλαὶ κηλίδες προερχόμεναι ἐκ φθορᾶς τοῦ μαρμάρου), καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀφύσικος βράχυνσις τοῦ σώματος τῆς Περσεφόνης διὰ τὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο προσώπων (ἰσοκεφαλία).

Ἄξιόλογον εἶναι καὶ τὸ παραπλευρῶς ἀνάγλυφον ἀριθ. 25. Εἰκονίζεται σκηνή, ἣτις, ἂν ἀληθεύῃ ἢ ὑπὸ ἀρχαιολόγων δοθεῖσα εἰς αὐτὴν ἐξήγησις ἔχει μοναδικὴν σπουδαιότητα διὰ τὰς τελετὰς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ἡ γυνὴ (θεὰ ὡς ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ μεγέθους καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον νεανίαν, Περσεφόνη ἔνεκα τῆς ἐνδυμασίας της) κρατοῦσα ἐν τῇ δεξιᾷ φιάλην (ἦτο ἐκ χαλκοῦ ἐντεθειμένη ἐντὸς τοῦ ἀνοίγματος πρὸ τῆς δεξιᾶς χειρὸς), ἐπέχεεν ἐκ ταύτης ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθέν της ἰσταμένου γυμνοῦ νεανίου πρὸς ἔξαγνισμὸν τούτου καὶ προπαρασκευὴν εἰς τὴν μύσιν (εἶδος βαπτίσματος δηλαδή). Ὁ εὐγενικὸς σχηματισμὸς τῶν σωμάτων, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ποικιλία τῶν δεξιότατα εἰργασμένων πτυχῶν, πρὸς τούτοις δὲ ὁ ἀκόμη ὀλίγον συγκεκρατημένος ῥυθμὸς δικαιολογοῦσι τὰ εὐγενεῖα καὶ τὸ ὄρατον ἀνάγλυφον εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἔργων τοῦ Παρθενῶνος.

Ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἀναγλύφου (ὑψηλά, ἀριθ. 26) ἔχομεν τὴν εἰκόνα τοῦ *δαδούχου* ἐνὸς τῶν ἱερῶν λειτουργῶν τῆς Ἐλευσίνος ὅστις εἶχεν τὴν ιδιότητα τὰς ὁδηγῆ δαδοφορῶν τοὺς μύστας εἰς τὰς διαφόρους πράξεις τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων.

Τὰ ἀνάγλυφα ἀριθ. 27-28 ἀνήκουσιν εἰς τάξιν τινα ἀναγλύφων τὰ ὅποια χαρακτηρίζονται ὡς ψηφισματικά ἀνάγλυφα, διότι κοσμοῦσι τὴν κορυφὴν σπηλῶν μὲ ἐπιγραφὰς σπουδαίων ψηφισμάτων τῶν ἀρχαίων πόλεων. Τὰ δύο ἀνάγλυφα εἶνε σπουδαῖα διότι ἐπ' αὐτῶν ὑπάρχουσι αἱ μορφαὶ τῶν Ἐλευσινιακῶν θεῶν εἰς

δύο διαφόρους ἐποχὰς ὀριζομένας χρονολογικῶς ἀκριβῶς διὰ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν στηλῶν.

Ἄριθ. 27 προέρχεται ἐκ τοῦ ἔτους 421. Δεξιὰ ἔχομεν τὴν Ἀθηναίαν κατὰ τὸ γνωστὸν σχῆμα τῆς Φειδιακῆς Παρθένου δεξιουμένην νεανίαν (ἀντιπρόσωπον τῶν Ἐλευσινίων, ἢ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων), καὶ ἀριστερὰ εἰς ἰδιαιτέραν τρόπον τινὰ ὁμάδα τὰς δύο Ἐλευσινιακὰς θεὰς (εἶκ. ἐξωφύλλου) ὁμοίως εὐγενεῖς καὶ ἀληθῶς θεοπρεπεῖς μορφάς, τῶν ὁποίων τὰ πρωτότυπα ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ζητηθῶσιν εἰς ἔργα τοῦ Φειδίου. Ἡ Περσεφόνη μὲ τὰς δάδας καλύπτουσα τὸ ἄνω σῶμα μόνον μὲ τὸν λεπτὸν δωρικὸν χιτῶνα, ἀδίπλωτον, ἀφίνει νὰ διαφαίνωνται τὰ νεανικώτερα στήθη της. ὁ μανδύας, ὅστις θὰ ἐμετρίαζε τὴν ἀτέλειαν τῆς ἀμφιέσεως διὰ τοῦ λεπτοῦ χιτῶνος, ἐξολισθαίνων ἀφίνει πλὴν τοῦ στήθους ἀκάλυπτον καὶ μέρος τῆς κοιλίας. Ἡ Δημήτηρ, μήτηρ ἤδη ἐγγάμου θυγατρὸς, καλύπτει διὰ διπλοῦ τοῦ χιτῶνος τὸ στήθος, ἀλλὰ δὲν φοβεῖται καὶ αὐτὴ κατὰ τὰ ἄλλα νὰ δεικνύη τὸ ὠραῖον σῶμα ὠρίμου γυναικὸς διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς σύρει ἐλαφρῶς ἀπὸ τοῦ σώτου τὸν πέπλον ἵνα προσαρμόσῃ καὶ τὸ δεξιὸν ἄκρον τούτου ἐπὶ τοῦ στήθους, ὅπως φαίνεται ἤδη προσηρμοσμένον τὸ ἀριστερὸν ἄκρον ἄνωθεν τοῦ ἀριστεροῦ μαστοῦ. Καὶ αἱ δύο μορφαὶ εἶνε ἀντίγραφα τῶν ἐπισημῶν ἀγαλμάτων τῶν δύο θεῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὴν ἀπόδειξιν τούτου μᾶς δίδει ἐν τῷ Ἐλευσινιακῷ μουσεῖῳ τὸ περιγραφὲν ἤδη, ἀπαραλλάκτως σχεδὸν ὅμοιον, ἀγαλμα τῆς Δήμητρος (ἀριθ. 3) ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ.

Ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἀναγλύφου (ἀριθ. 28, εἶκ. 12) εἰκονίζεται ἡ Δημήτηρ καθημένη ἐπὶ τῆς μουσικῆς κίστης καὶ ἡ Περσεφόνη. Εἶνε τοῦτο κατὰ ἑκατὸν περίπου ἔτη νεώτερον τοῦ προηγομένου. Ἡ ἐπιγραφὴ περιέχει ψήφισμα πρὸς τιμὴν Ἀθηναίου Σμικυθίωνος, ὅστις ὡς περιπόλαρχος εὐηργέτησε τὴν Ἐλευσίνα, ὡς ἐξάγεται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ ψηφίσματος γραφομένου ὀνόματος τοῦ γραμματέως Πρέπιος, γνωστοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν τὸ ψήφισμα εἶνε σπουδαῖον καὶ διότι ἀναφέρεται εἰς τὴν κατασκευὴν γεφύρας ἐπὶ τοῦ Ῥειτοῦ, ὅστις, ὡς εἶπομεν ἤδη, ἦτο ἡ ἐπὶ τῆς Ἰεράς ὁδοῦ λιμνοθάλασσα τοῦ Κουμουνδούρου, διὰ νὰ δύνανται

νά διέρχωνται ἀσφαλῶς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐλευσινίων τὰ ἱερά.
Κατὰ τὸν μεταξὺ τῆς κατασκευῆς τῶν δύο ἀναγλύφων διαφ-

Εἰκ. 12. Παράστασις Δήμητρος καὶ Κόρης.

ρεύσαντα χρόνον διὰ τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἄλλων μετὰ τὸν Φει-
δῖαν ἴσμοίως μεγάλων καλλιτεχνῶν ἢ ἀντίληψις τῆς τέχνης ὡς

πρὸς τὰς παραστάσεις τῶν θεῶν ἤλλαξε κάπως, οἱ θεοὶ εἰκονίζοντο ἀνθρωπινώτεροι. Ἰσχύει τοῦτο μάλιστα ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τῆς Περσεφόνης· ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῆς διακοσμῆσεως τῆς κόμης, πρὸ πάντων δὲ ἡ ἐξεζητημένη, περίτεχνος καὶ καλλωπιστικὴ περιβολὴ τοῦ ἱματίου προδίδουσιν ὅλην τὴν ἀδυναμίαν νεαρᾶς κοιμψομένης γυναικός, ὁποῖαν ἤθελε νὰ φαντάζεται τὴν Περσεφόνην ὁ καλλιτέχνης. Ὁ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου νεώτερος τύπος τῆς Περσεφόνης ἐπεκράτησεν ἔκτοτε σχεδὸν ἀναλλοίωτος ἐν τῇ τέχνῃ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν τῷ μουσεῖῳ κατὰ τὸν τύπον τοῦτον εἶνε τὸ ἀγαλμα (ἀριθ. 4) καὶ αἱ εἰκόνες τῆς Περσεφόνης ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου μὲ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Τριπτολέμου ἐπὶ τοῦ δεξιῷ τοίχῳ τῆς αἰθούσης.

Τὸ μέγα ἀνάγλυφον ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀριστερὰ τοῦ Λακρατείδου ἀναγλύφου εἶνε γύψινον ὁμοίωμα τοῦ ἀρίστου ἀναγλύφου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον εὐρέθη ἐν Ἐλευσίνι καὶ παριστᾷ τὴν Δήμητρα (ἀριστερά), τὸν Τριπτόλεμον καὶ τὴν Κόρην. Προέρχεται ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Φειδίου. Τὰ μάλιστα ἐπιβλητικὴ εἶνε ἡ σεμνότης καὶ ἡ ἱεροπρεπὴς ἔκφρασις τῆς ὅλης εἰκόνας.

Ἡ ἄνωθεν τοῦ Λακρατείδου ἀναγλύφου κεφαλὴ εἶνε γύψινον ὁμοίωμα τῆς κεφαλῆς τοῦ ὀνομασθέντος **Εὐβουλέως** ἐνὸς τῶν ἐν Ἐλευσίνι ὁμοίως λατρευομένων θεῶν, τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία κατὰ τινὰ γνώμην ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους.

Ἐντὸς τῆς ἀνηρτημένης ἐπὶ τῆς παραστάδος τῆς εἰσόδου εἰς τὴν αἰθουσαν τῶν ἀγγείων θήκης, κάτω εἶνε ἀντίγραφον τοῦ περιφήμου **πίνακος τῆς Νιννίου**, τοῦ ὁποίου τὸ πρωτότυπον εὐρέθην ἐν Ἐλευσίνι ὑπάρχει ὁμοίως ἐν τῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν. Εἶνε τοῦτο ἐκ πηλοῦ καὶ ἐξωγραφημένον κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγειογραφειῶν, λέγεται δὲ τῆς Νιννίου, διότι γυνὴ τις ὀνομαζομένη Νίνιον τὸν ἀφιέρωσεν εἰς τὰς θεάς, ὡς λέγει ἡ κάτωθεν τῆς εἰκόνας ἐπιγραφὴ. Παρίσταται πομπὴ μυστῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν δαδούχων, ὁμοίως ἀνδρὸς καὶ γυναικός, προσέρχονται νὰ προσκυνήσωσι τὰς καθημένας θεάς,

τὴν Κόρην, χαμηλότερον, καὶ τὴν Δήμητρα. Ἐμπροσθεν τῆς Κόρης ὑπάρχει τὸ ἱερὸν σημεῖον τοῦ ὀμφαλοῦ (τὸ λευκὸν ἡμισφαιρικὸν ὄγκωμα), καὶ οἱ δύο διεσταυρωμένοι βάκχοι. Αἱ γυναῖκες τῆς εἰκό-
 νος πλὴν τῆς δαδούχου φέρουσιν ἐπὶ κεφαλῆς περιεργά τινα
 ἀγγεῖα, ὅμοια πρὸς τὰ ὁποῖα, πολλὰ ἐκ πηλοῦ, εὐρεθέντα ἐν τῇ
 ἀνασκαφῇ εἶνε ἐκτεθειμένα ἐν τῇ αὐτῇ θήκῃ. Εἶνε τὰ λεγόμενα
κέρνοι ἱερὰ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ὄφειλον οἱ μύσται νὰ φέρωσιν ἐπὶ
 κεφαλῆς κατὰ τινα πρᾶξιν τῆς μνήσεως αὐτῶν· διὰ νὰ γίνῃ δεκτὸς
 εἰς μῆσιν ἔπρεπεν ὁ μύστης νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ἐκερνοφόρησεν.

Αἶθουσα Ἀσκληπιοῦ. Ὀνομάζεται οὕτω ἡ αἶθουσα ἐκ τοῦ
 ὠραίου ἀκεφάλου δυστυχῶς, ἀγάλματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ (ἀριθ. 30
 πρὸ τοῦ τοίχου ἀπέναντι τῆς εἰσόδου τῆς αἶθουσης): λείπει πλὴν
 τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ μετὰ τῆς μακρᾶς βακτηρίας, ἐπὶ τῆς
 ὁποίας ἠρείδετο ὁ θεὸς ἔχων τὸ ἄκρον ὑπὸ τὴν μεσχάλην· περὶ
 τὴν ράβδον ἦτο ελλειγμένος ὡς συνήθως ὁ ὄφις· σημεῖα τῆς ράβδου
 ὑπάρχουν ὑπὸ τὴν μεσχάλην, φαίνεται δ' ἐπίσης καὶ ἡ θέσις,
 ὅπου ἐπάτει αὕτη ἐπὶ τῆς βάσεως. Μετὰ πολλὴν δεξιότητα εἶνε εἰργα-
 σμένον τὸ ὤμμαλέον στήθος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐπίσης ἐντεχνωτάτη
 εἶνε ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἱματίου (ἃς παρατηρηθῶσιν αἱ μικραὶ πτυχαὶ
 τοῦ ὑφάσματος τοῦ ἱματίου, ἰδίως ὑπὸ τὸ ἀριστερὸν γόνυ). Τὸ
 ἄγαλμα εὐρέθη ἐντὸς ἀγροῦ βορείως τῆς Ἐλευσίνας, ὅπου εἶνε
 πιθανῶς ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Εἶνε ἐστερεωμένον ἀκόμη διὰ
 μολύβδου ἐπὶ τῆς ἀρχαίας βάσεως· ἐπὶ ταύτης δὲ ὑπάρχει καὶ ἡ
 ἐπιγραφὴ τοῦ ἀφιερῶσαντος τὸ ἄγαλμα: **Ἐπικράτης Παμφίλου
 Λευκονοιεύς** (ἐκτοῦ δήμου Λευκονόης τῆς Ἀττικῆς) **Ἀσκληπιῶ.**
 Τὸ ἄγαλμα εἶνε ἀσφαλῶς ἔργον τοῦ 3^{ου} π. χ. αἰῶνος.

Ἐκατέρωθεν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ δύο κεφαλαὶ
 (ἀριθ. 31-32) παιδίων Ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ὅλης
 τέχνης καὶ ἰδιαίτερος ἐκ τῆς ἀπεικονίσεως τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλ-
 μοῦ διὰ μικρᾶς κοιλότητος ἢ κύκλου. Αἱ κεφαλαὶ αὗται φέρουσι
 στέφανον ἐκ κλάδων μύρτου (διακρίνονται τὰ φύλλα ἐπὶ τοῦ
 ἀριθ. 31) ὡς σχοινίον πλεχθέντα, τὸ **στρόφιον**, καὶ ἔχουσι ἰδιό-
 τροπον κουρὰν τῆς κόμης (ἃς παρατηρηθῆ ἰδιαίτερος ἡ δεσμὴς
 τριχῶν, ἥτις ἔχει ὑπολειφθῆ ἄνωθεν τοῦ δεξιοῦ ὠτός, ἐνῶ ἡ λοιπὴ

κόμη ἔχει κοπῇ πολὺ βαθύτερα ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 32), ἀμφότερα σημεῖον πιθανῶς ὅτι αἱ κεφαλαὶ ἀνήκουσιν εἰς μικροὺς μύστας εὐχηθέντας νὰ προσφέρωσι βραδύτερον τὸν ἠΰξημένον πλόκαμον τριχῶν εἰς τοὺς Θεούς

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 35 εἰκ. 13 ἀγαλμάτιον (δεξιὸς τοίχος) εἶνε ἐπιμελὲς ἀντίγραφον ἀγάλματος τοῦ 4^{ου} αἰῶνος τοῦ Ποσειδῶνος. Πατεῖ ὁ

Εἰκ. 13. Ἀγαλμάτιον Ποσειδῶνος.

Ποσειδῶν ἐπὶ παραλίῳ τινὸς βράχου ἀποσκοπεύων εἰς τὸ εὐρὸν πέλαγος· σύμβολον αὐτοῦ εἶνε ὁ δελφὶν ὑπὸ τὸν ἀριστερὸν πόδα του. Ἀξιόλογος εἶνε ἡ θαυμαστὴ διατήρησις· τὸ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ὀζῶδες ῥαβδίον ἐχρησίμευεν ὡς τεχνικὸν μέσον διὰ νὰ στηρίξει τὸν ἀπομεμονωμένον τελείως σχεδὸν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ σώματος βραχίονα, ὅστις ἐκράτει τὴν τρίαιναν ἐκ μετάλλου πιθανῶς.

Καὶ τὸ πρὸ τοῦ αὐτοῦ τοίχου ἀγαλμάτιον (ἀριθ. 36) εἶνε ἀντίγραφον ἀγάλματος Ἑλληνιστικῶν χρόνων τοῦ Διονύσου. Στέφεται διὰ φύλλων ἀμπέλου καὶ κρατεῖ ἐν τῇ ἀριστερᾷ σταφυλῆν καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ κάνθαρον (τὸ τυπικὸν ποτήριον τοῦ Διονύσου). Διδακτικῇ εἶνε ἡ σύγκρισις τοῦ θηλυπρεποῦς σώματος καὶ τῆς ἀμφιέσεως τοῦ Διονύσου πρὸς τὴν ῥωμαλέαν μορφήν τοῦ Ποσειδῶνος.

Περίεργος, ἀλλ' ἄνευ ἰδιαιτέρας τινὸς ἀξίας καὶ κακῶς εἰργασμένη εἶνε ἡ ὑπ' ἀριθ. 37 προτομὴ Ἀθηνᾶς ἔστημένης ἐπὶ κάλυκος ἄνθους. Καὶ ὁ παρ' αὐτὴν Σάτυρος (ἄνευ κεφαλῆς, ἀριθ. 38) εἶνε καλὸν ἔργον Ρωμαϊκῶν χρόνων· οὗτος κινεῖται προφανῶς ὀρρηστικῶς ἰστάμενος ἐπὶ τῶν ἄκρων ποδῶν καὶ ἐκτείνων ὑψηλὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα· τῆς φύσεως τοῦ Σατύρου χαρακτηριστικῇ εἶνε πρὸ πάντων ἡ μικρὰ οὐρὰ ἐπὶ τοῦ νότου· καὶ τὸ δέρμα πάνθηρος, καὶ τὸ λαγώβολον (ἡ καμπύλη ῥάβδος ἐν τῇ ἀριστερᾷ) εἶνε συνήθη φορήματα τοῦ Σατύρου. Ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στήριζεται ὁ Σάτυρος κρέματα νεκρὸς ὄφις φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Σατύρου διὰ τοῦ λαγώβολου.

Ὁ μικρὸς κορμὸς Νίκης (ἀριθ. 42) εἶνε μέτριον ἔργον κατ' ἐλευθέραν μίμησιν τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ Νίκης τοῦ Παιωνίου κατασκευασθέν. Ἀξιόλογον, ἀλλὰ πολὺ ἐφθαρμένον, εἶνε τὸ ἀνάγλυ (ἀριθ. 43). Κατεσκευάσθη εἰς ἀνάμνησιν νίκης τινὸς Ἀθηναίων ἱππέων κατὰ πεζῶν στρατιωτῶν περὶ τὸ 421 π. Χ. Ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ τέχνη αὐτοῦ ἐν γένει εἶνε συμφωνότερα πρὸς ἔργα ζωγραφικά.

Τὸ ἐν τῇ δεξιᾷ γωνίᾳ τῆς αἰθούσης ἀκέραιον ἀγαλμα εἰκονίζει τὸν ὥραϊον φίλον τοῦ Ἀδριανοῦ νεανίαν Ἀντίνοον. Διὰ τοῦ παρὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα δμφαλοῦ ὑποδεικνύεται ἡ εἰς θεὸν ἀνακήρυξις τοῦ Ἀντινόου. Ἐν τῇ ἐτέρᾳ γωνίᾳ ἀγαλμα Ρωμαίου (ἀριθ. 46) μετὰ τὸ βαρὺ ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν Ρωμαίων τὴν τήβενον.

Παρὰ τὸν Ἀντίνοον ἀριστερὰ εἶνε ἰδρυμένος κορμὸς ἀγάλματος γυναικὸς (ἀριθ. 39) πιθανῶς τῆς Δήμητρος, παρὰ δὲ τὸν τηβεννοφόρον κορμὸς ἀρχαικοῦ ἀγάλματος τῶν ὀνομαζομένων Κούρων (δηλαδὴ νεαρῶν ἀνδρῶν), τὰ ὁποῖα συνηθίζοντο νὰ κατασκευά-

ζονται καθ' ὅμοιον τύπον εἰς ὄλην τὴν Ἑλλάδα πρὸ πάντων τὰς ἀρχὰς τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Πλησίον τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶνε γύψινον ἐκμαγεῖον ἑνὸς ἐξαιρετοῦ ἀγάλματος νεανίου **ἀποξυομένου** πιθανῶς, δηλαδὴ νεαροῦ ἀθλητοῦ ἀφαιρουῦντος διὰ τῆς σπλεγγίδος (ἣτις λείπει ὅπως καὶ ὁ κρατῶν ταύτην δεξιὸς βραχίον) τὴν κόριν καὶ τὸν ἰδρωτὰ ἀπὸ τοῦ μετώπου μετὰ τὰ γυμνάσια. Τὸ μαρμάρινον πρωτότυπον, ἔργον τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος, εὑρεθὲν ἐν Ἐλευσίνι ὑπάρχει ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ τῶν Ἀθηνῶν. Παραπλεύρως τοῦ ἀγάλματος τούτου μία **προτομὴ ἵππου** (ἀριθμ. 52) ἐπὶ μικρᾶς μαρμαρίνης βάσεως, ὅπου καὶ οἱ πόδες ἀγάλματος. Εἶνε τὸ λείψανον ἀγάλματος τοῦ Ποσειδῶνος, διότι ὁ ἵππος τούτου τοῦ Θεοῦ ἦτο ἱερός· εἶνε δὲ ἔργον τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς αἰθούσης εἶνε ἰδρυμένον τὸ μέγα **κιονόκρανον** τῆς βορείας προστάσεως τῶν **Μικρῶν Προπυλαίων τοῦ Ἀππ. Κλαυδίου Πούλχρου**, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Τὸ κιονόκρανον δύναται νὰ χαρακτηρησθῆ ὡς Κορινθιακὸν διὰ τὸ γενικὸν σχῆμα του καὶ διὰ τὰ περιβάλλοντα τὸ κάτω ἡμισυ αὐτοῦ φύλλα ἀκάνθης, ἀλλὰ αἱ ἐπὶ τῶν ἄνω ἄκρων τῶν γωνιῶν αὐτοῦ ἀνάγλυπτοι προτομαὶ φανταστικῶν ζώων (εἶδος κερασφόρων λεόντων) καὶ ἡ λοιπὴ διακόσμησις δι' ὠραιότητων ἀναγλύπτων κλάδων καὶ ἀνθέων εἶνε μοναδικά, κάπως ξενότροπα, καὶ προσδίδουσι πολλὴν χάριν καὶ ἐξαιρετικὴν ἀξίαν εἰς τὰ ἐν Ἐλευσίνι κιονόκρανα τοῦ εἴδους τούτου.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ αἰθούσῃ τῶν γλυπτῶν (δὲν ἐτακτοποιήθησαν εἰσέτι ἐν αὐτῇ αἱ ἀρχαιοῦτες) ἀξιόλογος εἶνε ἡ φέρουσα τὸ μέγα κἀνιστρον ἐπὶ κεφαλῆς **κολοσσαία γυναικεία προτομὴ** (εἰκ. 14, ἀριθ. 54). Ἀρχῆθεν δὲν ἦτο μόνον προτομὴ, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἐχρησίμευεν ὡς Καρυάτις, εἰς τὴν νοτίαν πρόσοψιν τῶν Μικρῶν Προπυλαίων τοῦ Πούλχρου. Τὸ ἐπὶ κεφαλῆς μέγα κἀνιστρον εἶνε ἡ ἱερὰ Κίστι, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐφυλάσσοντο τὰ ἱερὰ κειμήλια τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας, κοσμεῖται δὲ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἱερῶν συμβόλων· καὶ ἄνω μὲν ἔχει πλατεῖαν ταινίαν κοσμουμένην ὑπὸ πλέγματος ἐκ φύλλων μυρσίνης καὶ μυρτοκόκκων, κάτω-

θεν δὲ ταύτης ἐν τῷ μέσῳ τὸ ἱερὸν ἀγγεῖον, τὸν κέρονον μὲ μήκω-

Εἰκ. 14. Καρνᾶτις τῶν Μικρῶν Προπυλαίων.

νας, ἱερὸν καὶ τοῦτο ἄνθος τῶν Ἐλευσινιακῶν θεῶν, καὶ εἰς τὰς δύο πλευράς τὸν βᾶκχον, δηλαδὴ τὴν ἱεράν ῥάβδον τῶν μυστῶν,

καὶ τοὺς στάχους. Διὰ τῶν ὑψωμένων χειρῶν τῆς ὑπεστηρίζετο ἡ κίστη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

Ἡ γυνὴ παριστᾷ ἱερείαν τινα τῆς Ἐλευσίνος. Συμφώνως μὲ τὴν χρονολογίαν τῆς κατασκευῆς τῶν Μικρῶν Προπυλαίων, εἶνε καὶ ἡ προτομὴ ἔργον τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ 1^{ου} π. Χ. αἰῶνος, ἂν καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ ἀντίληψις, τοῦ προσώπου ἰδίως, ἐνθυμῆται ἔργα πολὺ παλαιότερων Ἑλληνικῶν χρόνων.

Τὸ μέγα βάθρον (ἀριθ. 55) εἶνε κολοβὸν ἄνω καὶ θραυσμένον εἰς δύο μεγάλα τεμάχια), παρὰ τὴν κολοσσαίαν προτομὴν, εἶνε ἀξιόλογον διὰ τὸ ἀνάγλυφον πέριξ τοῦ χαμηλοτέρου μέρους του. Εἰκονίζεται πομπὴ μυστῶν κατὰ τὴν τελετὴν τῶν Ἐλευσινίων ἄνδρες καὶ γυναῖκες κρατοῦντες τὴν ἱερὰν ῥάβδον ὁδεύουσιν ἐν παρατάξει. Εἶνε σχεδὸν μοναδικὴ ἡ τοιαύτη παράστασις πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων καὶ εἶνε πολὺ λυπηρόν, ὅτι μόνον τόσον ὀλίγον μέρος ταύτης σώζεται. Ὅμοια παράστασις ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ ἀναγλύπτου βάθρου (ἀριθμ. 56) εὗρισκομένου ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τούτου μόνον τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν τῶν μετεχόντων εἰς τὴν πομπὴν προσώπων διετηρήθησαν.

Ἄξιον προσοχῆς εἶνε ἀκόμη ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ τὸ ὑπ' ἀριθ. 57 γυναικεῖον ἄγαλμα (ἄνευ κεφαλῆς) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς γωνίας, παρὰ τὴν πρὸς τὴν αἰθουσαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ θύραν. Παριστάνει ἴσως ἱερείαν τινα τῆς Ἐλευσίνος, ἢ αὐτὴν τὴν Περσεφόνην. Περίεργος εἶνε ἡ τέχνη τοῦ ἀγάλματος τούτου. Ἡ συνολικὴ ἐντύπωσις ἐκ τῆς κινήσεως, τῆς διαπλάσεως τοῦ σώματος καὶ ἐκ τῆς φορήσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πτυχῶν τοῦ ἱματίου δεικνύει τελείως προηγμένην καὶ ἐξαίρετον τέχνην, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου ἢ κατασκευὴ καὶ πτύχωσις τοῦ χιτῶνος, ἢ θέσις τῶν ποδῶν καὶ ποιά τις προσποιητὴ δυσκαμψία εἰς τὰ σκέλη ἰδιάζουσιν εἰς ἔργα ἀρχαϊκῶν Ἑλληνικῶν χρόνων. Εἶνε δηλαδὴ τὸ ἄγαλμα ἔργον **ἀρχαῖστικόν**, ὡς χαρακτηρίζονται καλλιτεχνήματα γενόμενα πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος καὶ μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων κατὰ μίμησιν ὀλικὴν ἢ μερικὴν τῆς πρὸ τῶν μέσων τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ἀρχαϊκῆς τέχνης. Τὸ ἄγαλμα εἶνε ἀκόμη ἰδρυμένον ἐπὶ

τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ βάσεως στερεωμένον ἐπ' αὐτῆς διὰ μολύβδου, ὡς δὲ ἀναφέρει ἡ ἐπὶ ταύτης ἐπιγραφή *Ἀθηναίων ὁ δῆμος τοῖν Θεοῖν* εἶνε ἀφιέρωμα τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ Ἐλευσινιακὸν Ἱερὸν. Ἡ ἀφιέρωσις ἔγινεν, ὡς δεικνύει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς, τὸν 3^{ον} ἢ τὸν 2^{ον} π. Χ. αἰῶνα.

Παραπλεύρως τοῦ ἀγάλματος τούτου εἶνε ἄλλο παρομοίας περίπου, ἀλλὰ ὀλιγώτερον ἀρχαϊζούσης τεχνοτροπίας ἀνδρικόν ἄγαλμα. Παριστᾷ ἄνδρα φέροντα περικόμιστος μακρὸν ἱμάτιον ἀφίνον γυμνὸν μόνον μέρος τοῦ δεξιοῦ στήθους μετὰ τοῦ ὤμου. Κατ' ἀρχαϊκὸν τρόπον εἶνε μόνον αἱ πολλαὶ πτυχαὶ τῶν ἄκρων τοῦ ἱματίου ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ οἱ ἐπὶ τῶν ὤμων κατερχόμενοι πλόκαμοι. Τὸ ἄγαλμα δύναται νὰ παριστᾷ τὸν θεὸν *Διόνυσον*, ἀλλὰ καὶ *ἱεροφάντης* τις δύναται νὰ εἰκονίζεται δι' αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀντιστοίχου γωνίας παρὰ τὴν θύραν εἶνε ἀσήμαντον ἄγαλμα καθημένης Δήμητρος (ἀριθ. 59).

Ἐν τῇ *αἰθούσῃ τῶν ἐπιγραφῶν* εἶναι ἐκτεθειμέναι αἱ εὐρεθεῖσαι ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐλευσίνος ἐπιγραφαί. Ἡ ἀνάγνωσις τούτων δὲν εἶνε εὐκόλος εἰς πάντα ἐπισκέπτῃν τοῦ μουσείου, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ἀπαιτεῖ πολὺν χρόνον. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἐλευσίνος ἔχουσι μεγίστην σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας καὶ τοῦ Ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ. Πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἐπισκευὴν διαφόρων κτιρίων τοῦ ἱεροῦ, ἀναγράφουσαι πολλὰς λεπτομερείας τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομῆς των, καὶ πρὸ πάντων τὴν γενομένην εἰς αὐτὰ δαπάνην· ἄλλαι περιέχουσι λογοδοσίας τῶν ταμιῶν τῆς Ἐλευσίνος ἀναφερομένας εἰς τὰ γενόμενα ὑπ' αὐτῶν ἔξοδα καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν θησαυρῶν καὶ τοῦ ταμείου τοῦ ἱεροῦ εἰς τοὺς διαδόχους των, ἀπαριθμοῦνται δ' ἐπὶ τούτων καὶ ἀναγράφονται ἐπιμελῶς κατ' εἶδη πλὴν τῆς χρηματικῆς περιουσίας καὶ πάντα τὰ ἀποτελοῦντα τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἱεροῦ κειμήλια. Ἐπιγραφαὶ τινες περιέχουσιν ὁδηγίαν περὶ τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως τῶν θυσιῶν, ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος εἶνε ἀναγραφή ψηφισμάτων τιμητικῶν εἰς διάφορα πρόσωπα εὐεργετήσαντα τὸν δῆμον τῶν Ἐλευσινίων ἢ τὸ Ἱερὸν κατὰ διαφόρους ἐποχάς, καὶ ἐκ τούτων δὲ διδασκόμεθα πολλὰ ἱστορικά

γεγονότα ενδιαφέροντα τὴν Ἑλευσίνα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐν γένει.

Ἱστορία τῆς ἀνασκαφῆς.

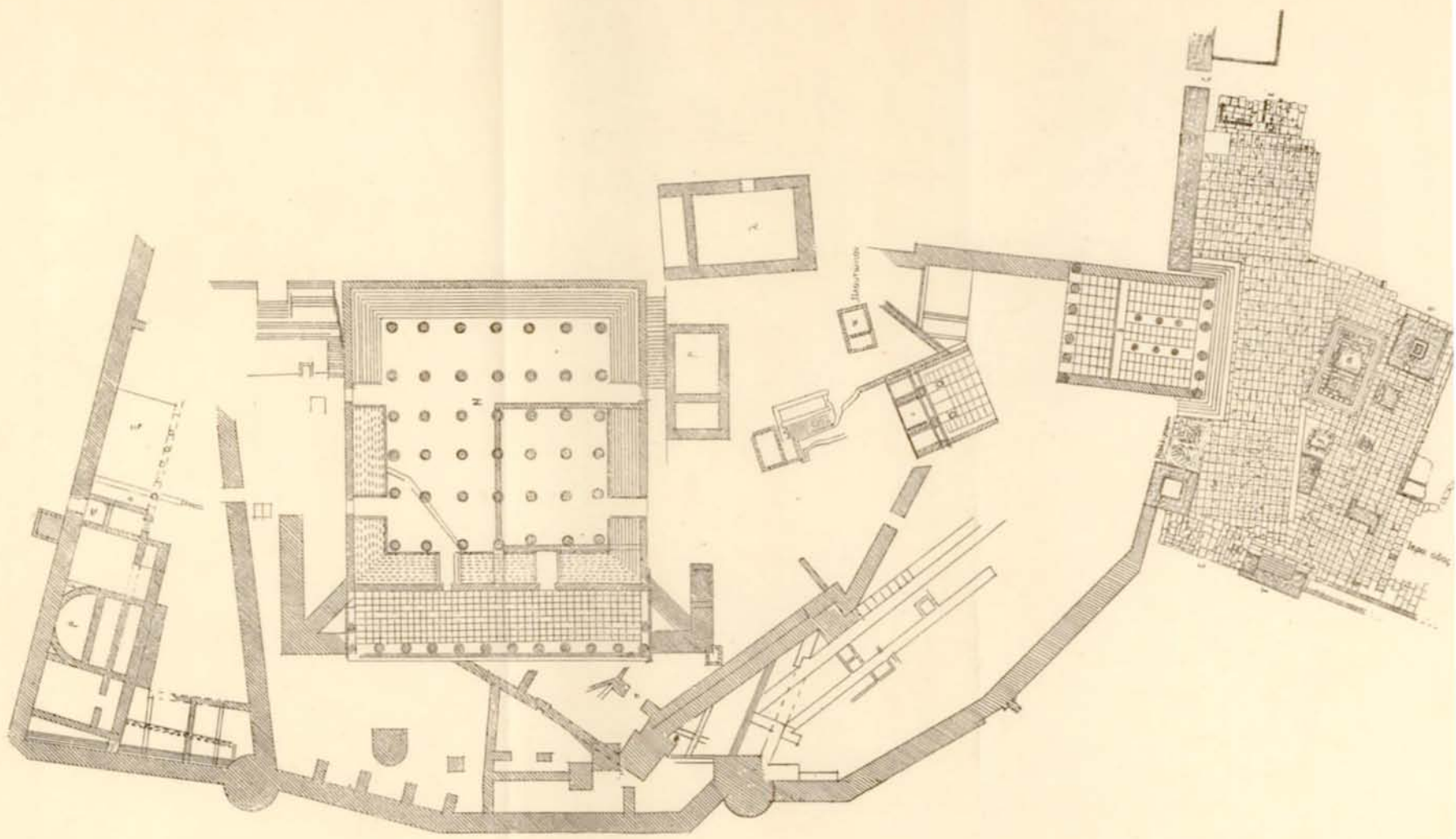
Πρώτη ἀπόπειρα πρὸς ἀνασκαφὴν τῆς Ἑλευσίνος ἔγινε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τῷ 1811, διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας τῶν λεγομένων Dilettanti, ἡ ὁποία ἀποτελουμένη ἔξ ἐπιστημόνων διαφόρων ἐθνῶν σκοπὸν εἶχε τὴν ἔρευναν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐφωδιασμένοι μὲ ἄδειαν τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως ἔσκαψαν εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ Ἱεροῦ, καὶ ἀνεκάλυψαν τὰ μεγάλα καὶ τὰ Μικρὰ Προπύλαια. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν αὐτὴν εὐρέθη καὶ ἡ ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσεῖῳ ὑπάρχουσα σήμερον δευτέρα Καρυάτις τῶν Μικρῶν Προπυλαίων τοῦ Ἀπλίου Πούλχρου ὁμοία πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 54 τοῦ Μουσείου τῆς Ἑλευσίνος. Τῷ 1860 ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν τῆς τελείας ἀνασκαφῆς τῆς Ἑλευσίνος καὶ ἔκτοτε ἤρχισε νὰ ἀγοράζῃ τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν, ὅσαι εἶχον κτισθεῖ ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Μικρὰν ἀνασκαφὴν διηύθυνε τότε ἐν Ἑλευσίνι ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος *Φρανσουὰ Δενορμάν*. Ἄλλ' ἡ τακτικὴ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑλευσίνος ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1882 δαπάνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ τοῦ Δημοσίου ἀγοράζοντος τὰ ἰδιωτικὰ κτήματα καὶ οἰκίας. Τὴν ἀνασκαφὴν διηύθυνεν συνεχῶς μέχρι τοῦ 1894 ὁ ἀποθανὼν ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων *Δημήτριος Φίλιος*. Ὑπ' αὐτοῦ ἐγίνεν ἡ τελικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Τελεστηρίου καὶ ὅλου σχεδὸν τοῦ χώρου τοῦ ἀρχαίου Ἱεροῦ. Ἀπὸ τοῦ 1894 ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διηύθυνε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἑλευσίνος ὁ ἀποθανὼν ἐπίσης ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων *Ἀνδρέας Σκιαῆς*. Ἀμφότεροι συνετέλεσαν καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ Ἑλευσινιακοῦ Μουσείου. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τῶν ἱερῶν κτισμάτων καὶ πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ χώρου ἐκτὸς καὶ πλησίον τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἑλευσίνος συνεχίζεται ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἡ ἀνασκαφὴ διὰ τοῦ συγγραφέως τοῦ παρόντος Ὁδηγοῦ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
<i>Τοπογραφία</i>	1—3
<i>Ἱστορία</i>	3—4
<i>Λατρεία Δήμητρος καὶ Κόρης, μυστήρια</i>	4—11
<i>Ὀμηρικὸς ὕμνος εἰς Δήμητρα</i>	6
<i>Ἡ ἔσοτή, μικρὰ καὶ μεγάλα μυστήρια</i>	7
<i>Τὰ ἐρεΐπια</i>	11—45
<i>Ἡ ἐξωτερικὴ αὐλή</i>	11—20
<i>Τὰ μεγάλα Προπύλαια</i>	20
<i>Ἐσωτερικὸν Ἱεροῦ Δήμητρος καὶ Κόρης</i>	25
<i>Τελεστήριον</i>	33—41
<i>Μουσεῖον</i>	45—69
<i>Αἶθουσα ἀγγείων</i>	46
<i>Αἶθουσα Δήμητρος καὶ Κόρης</i>	50
<i>Αἶθουσα Ἀσκληπιοῦ</i>	62
<i>Τρίτη αἶθουσα γλυπτῶν</i>	65
<i>Αἶθουσα ἐπιγραφῶν</i>	68
<i>Ἱστορία τῆς ἀνασκαφῆς</i>	69

Ἡ σημερινὴ Ἐλευσίς.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΕΙΠΤΙΩΝ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ